

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

KUVA-YI SEYYARE

Cengiz TOPTAŞ
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İsmail EDİZ

BİLECİK, 2013
Referans No: 10014405

BİLECİK ŞEYH EDABALI ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

KUVA-YI SEYYARE

Cengiz TOPTAŞ
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İsmail EDİZ

BİLECİK, 2013
Referans No: 10014405

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

Sayfa: 1/1

24/12/2013

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 19.12.2013 tarih ve 108/1.13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 24.12.2013 tarihinde Tez Savunma Sınavı yapılan Cengiz TOPTAS'ın "Kuran-ı Seyyane" konulu tez çalışması Tanh Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZDANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. İsmail EDİZ

ÜYE: Yrd. Doç. Dr. Refik ARIKAN

ÜYE: Yrd. Doç. Dr. İbrahim DEMİRKAZIK

ÜYE:

ÜYE:

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../...../..... tarih ve ...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Madde 43-(3) Yüksek lisans tez sınavı jürisi ve tez savunma sınav tarihi, ilgili ABD/ASD başkanlığının önerisi ve EYK kararı ile belirlenir. Önerinin uygun bulunmaması halinde tez jürisini ilgili EYK belirler. Jüri, biri öğrencinin tez danışmanı ve en az biri enstitünün başka bir ABD/ASD'den ya da başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere üç veya beş asıl, birisi ilgili ABD/ASD'den, diğeri de enstitüye bağlı başka ABD/ASD'den veya başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere iki yedek öğretim üyesinden, öğretim üyesi bulunmadığı takdirde doktora/sanatta yeterlik derecesine sahip öğretim elemanları ya da sanatçı öğretim elemanlarından oluşur. ABD/ASD başkanı, jüri üyelerini uzmanlık alanlarını göz önünde bulundurarak önerir. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda ikinci tez danışmanı jüri üyesi olamaz.

TEŐEKKÖR

Milli MÖcadelemizdeki bÖyÖk fedakârlıkları hiçbir zaman unutulmayacak aziz Şehit ve gazilerimize teŐekkÖrÖ bir borç bilir, bu çalıŐmalarımnda yardımını esirgemeyen ve dÖŐÖnceleriyle bana yol gÖsteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. İsmail Ediz'e ve vermiş oldukları destekten dolayı aileme ve arkadaşlarıma teŐekkÖr ederim.

Cengiz TOPTAŞ
Bilecik, Aralık 2013

ÖZET

Kuva-yı Seyyare

Cengiz TOPTAŞ

Milli Mücadele tarihi boyunca hakkında en çok tartışma konusu açılan kişiliklerden birisi olan Çerkez Ethem, kurmuş olduğu Kuva-yı Seyyare ile dönem içinde yapmış olduğu eylemler ve icraatlardan dolayı adından çokça bahsettirmiştir. Davasına Milli Mücadele yanında başlayan Çerkez Ethem'in nasıl ve hangi sebeplerle bu mücadelenin karşısına geçmiş olduğu üzerinde birçok tartışma ve değerlendirme yapılmıştır. Bu konuda yapılan tartışmalarda Çerkez Ethem olayının, isyan mı yoksa bir ayrılık mı olduğu hususu hala gündemdeki yerini korumaktadır.

Bu çalışmada ilk Kuva-yı Milliye teşkilatları içinde yer alan; Çerkez Ethem'in Salihli cephesinde kurmuş olduğu Kuva-yı Seyyare birliklerinin kuruluşu, teşkilat yapısı, malî ve askerî teçhizat kaynakları üzerinde durulmuş; Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleri, bölgede üstlenmiş olduğu vazifeler, Milli Mücadele ile ters düşmesi ve akabinde gelişen süreçler ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelime

Milli Mücadele, Batı Cephesi, Kuva-yı Milliye, Çerkez Ethem, Kuva-yı Seyyare

ABSTRACT

Planetary Forces

Cengiz TOPTAŞ

Cherkes Ethem, whose name was most discussed throughout the history of the War of Independence, and the Planetary Forces he has established were, together with his acts and operations during the era, most often mentioned therefore. Many discussions were held and assessments made as to why and how Cherkes Ethem, who had started his cause standing next to the national struggle, came to stand against such struggle. Discussions held in this topic as to whether the Cherkes Ethem incident was an uprising or a dissention still hold their place on the agenda.

In this study, the establishment of Cherkes Ethem's Planetary Forces as present within the national struggle organizations in the Salihli area, their organizational structure, financial and military equipment forces have been stressed. Its actions during the War of Independence era, the duties it had assumed in the region have been focused on, while his opposition with the National Struggle and the processes which have developed pursuantly have been taken up.

Keywords

War of Independence, Western Front, National Forces, Cherkes Ethem, Planetary Forces

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	VII

BİRİNCİ BÖLÜM MONDROS MÜTAREKESİ VE İZMİR'İN İŞGALİNE UZANAN SÜREÇ

1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Osmanlı Devletinin Durumu	8
1.2. İzmir'in Yunan Ordusu Tarafında İşgali.....	11
1.3. İzmir'in İşgaline Gösterilen Tepkiler	12
1.4. Milli Bilincin Teşkilatlanmasına Yönelik Çalışmalar.....	14
1.4.1. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerin Kurulması.....	14
1.4.2. Kongreler, Basın ve Yayın Faaliyetleri	16

İKİNCİ BÖLÜM KUVA-YI MİLLİYE VE KUVA-YI SEYYARE'NİN TEŞEKKÜLÜ

2.1. Yunan İşgallerinin Devam Etmesi ve Türklerin Tepkileri.....	18
2.2. Batı Anadolu'da İlk Kuva-yı Milliye Teşekkülleri.....	20
2.3. Kuva-yı Milliye -Yunan Çatışmaları ve "Milne Hattı".....	23
2.4. Kuva-yı Milliye'nin Teşkilatlanması.....	25
2.5. Kuva-yı Seyyare'nin Teşekkülü.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KUVA-YI SEYYARE'NİN TEŞKİLATLANMASI VE FAALİYETLERİ

3.1. Çerkez Ethem Kimdir?.....	34
3.2. Çerkez Ethem Kuvvetlerinin Teşkilatlanması.....	35
3.3. Çerkez Ethem Kuvvetlerin Mali ve Askeri Kaynakları.....	36
3.4. Çerkez Ethem'in Bölgede Üstlenmiş Olduğu Görevler.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇERKEZ ETHEM'İN BMM'YE KARŞI AYAKLANMASI

4.1. Yunan İşgallerinin Devam Etmesi ve Gediz Taarruzu.....	47
4.2. Çerkez Ethem ve BMM Arasındaki İlk Fikir Ayrılıkları.....	50
4.3. Çerkez Ethem'in Ayaklanma Sebepleri.....	52
4.4. Sorunun Barışçıl Yollarla Halledilme Çabaları.....	60
4.5. Çerkez Ethem Meselesinin Mecliste Görüşülmesi.....	64
4.6. Çerkez Ethem Ayaklanmasının Başlaması.....	68

BEŞİNCİ BÖLÜM

KUVA-YI SEYYARE'NİN DAĞILMASI

5.1. BMM'nin Çerkez Ethem'e Yönelik Askerî Harekatları.....	77
5.2. Kuva-yı Seyyare'nin Dağılması.....	87
5.3. Çerkez Ethem'in Yunanistan'a İlticası.....	87
5.4. Çerkez Ethem Hadisesine Yönelik Dönemin Komutanları ve Devlet Adamlarının Değerlendirmeleri.....	93
SONUÇ.....	95
KAYNAKLAR.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

Arş.	Arşiv
A.İ.B.Ü	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı
A.Ü	Ankara Üniversitesi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BMM	Büyük Millet Meclisi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
ÇTTAD	Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
D.	Dosya
Genkur.	Genelkurmay Başkanlığı
HTVD	Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
K.	Klasör
s.	Sayfa
S.	Sayı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİH	Türk İstiklal Harbi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayın

GİRİŞ

Birinci Dünya savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleriyle Mondros Mütarekesini imzalayarak hukukî meşruluğunu tehlikeye sokmuştur. Bu fırsattan yararlanan İtilaf Devletleri mütareke maddelerine dayanarak yurdun dört bir yanında haksız işgallere başlamışlardır. Halkın tepkisine rağmen ambargo ve işgaller devam etmiştir. Ancak İtilaf Devletleri'nin İzmir'in işgali için Yunanistan'ı görevlendirmesiyle süreç farklı bir döneme girmiş ve bölge halkı teşkilatlanarak işgallere karşı silahlı direnişe geçmiştir. Bunun akabinde bölgede ilk milis yapılanmalar kendini göstermiştir. Çete ve küçük müfrezeler tarzında kurulan bu yapılanmalar, Milli Mücadele boyunca büyük yararlılık göstermiş ve Milli Mücadele'nin harekât tarzını ortaya çıkarmıştır. Bu gruplar Milli Mücadele Tarihi boyunca sayılarını sürekli artırmışlar, Batı Anadolu'da büyük ve geniş sınırlı Kuva-yı Milliye Cephesini oluşturmuşlardır. Küçük ve düzensiz olan bu milis yapılanmalar karakteristik açıdan da oldukça karışıktı. Bünyesinde asker ve sivil kökenli birçok kişi yer almaktaydı. Bu düzensiz halk örgütlenmelerinin içinde Kuva-yı Milliye Tarihi boyunca büyük üne sahip olacak olan ve Çerkez Ethem'in öncülüğünde kurulan Kuva-yı Seyyare'nin önemi de bir hayli büyüktür. Çerkez Ethem'in kurmuş olduğu Kuva-yı Seyyare Salihli cephesinde yükselerek Yunan ileri harekâtına karşı büyük yararlılık göstermiş ve bölgede güçlü bir direniş sergilemiştir. Kurmuş olduğu teşkilatın içinde yakınlarına, akrabalarına ve güvendiği kişilere yer veren Ethem olası çatışmaların önüne geçmiş ve teşkilatının içinde büyük bir direnç sağlamıştır. Ethem'in ve Kuva-yı Seyyaresinin, Milli Mücadele içinde asıl büyük üne kavuşturan Yunan ileri harekâtına direnişinden ziyade; Anadolu'da Milli Mücadele'ye karşı çıkan isyanları bastırmak olmuştur. İsyandar sürecinden büyük yararlılık gösteren Çerkez Ethem, Ankara'da kurtarıcı gözüyle bakılan bir şahsiyete bürünmüştür.

Çerkez Ethem ve kuvvetleri, Gediz Taarruzunun akabinde Ankara ile büyük sorunlar yaşamaya başlamış otorite tanımaz hale gelmiştir. Meselenin iki taraf arasında uzlaşamaz boyuta gelmesiyle birlikte isyan ortaya çıkmıştır. Biz; çalışmamız gereği davasına Milli Mücadele yanında başlayan Çerkez Ethem'in nasıl ve hangi sebeplerle bu mücadelenin karşısına geçmiş olduğu konusu üzerinde durmakla birlikte meselenin çıkış tarihinden başlayarak Çerkez Ethem'in ölümüne kadar bitmek bilmeyen bu sorunun ana hatlarına değinmeye çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ VE İZMİR'İN İŞGALİNE UZANAN SÜREÇ

1.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın üçüncü yılından itibaren savaşın ağır yükünü çekemez duruma gelmişti. Savaşın uzaması, mali güçlükler, büyük insan ve malzeme kaybı, devletin iç bünyesinde büyük sarsıntılara yol açmıştı (Çavdar, 2001:1). Bütün bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti, sonuna kadar müttefiklerinin yanında savaşmak ve nihai zafere ulaşmak azmindeydi. Ancak Bulgaristan'ın teslimi Makedonya Cephesinin çökmesine yol açmış, ayrıca Osmanlı Devleti'nin Almanya ile olan irtibatını da kesmişti. Yine Almanya'nın 1918 Mart taarruzu beklenen sonucu vermemiş ve savaşan taraflarda kuvvet dengesi İttifak Devletleri aleyhine bozulmaya başlamıştı. Bütün bu olumsuzluklara bir de savaş yorgunluğu ve kamuoyu baskıları eklendiğinde, İttifak Devletleri için savaşı bitirme çareleri aramaktan başka yol kalmamıştı. Nitekim Bulgaristan'ın 30 Eylül'de ateşkes imzalaması, Almanya'nın 4 Ekim'de, Avusturya'nın 5 Ekim'de Amerika Birleşik Devletleri'ne barış için başvurmaları, Osmanlı Devleti'ni de savaştan çekilmeye mecbur bırakmıştı (Arıkan, 2010:450-451). Bunun akabinde Osmanlı Devleti, İngiltere'nin de baskılarına dayanamayarak 30 Ekim 1918'de Mondros Mütareke Antlaşması'nı imzalamak zorunda bırakılmış ve her alanda eli kolu bağlanmıştı (Karabekir, 1992:30). Osmanlı Devleti'nin meşruti durumunu büyük sıkıntıya sokan mütareke şartlarının maddeleri şu şekildedir:

1. Madde: Boğazlar istihkâmlarıyla birlikte müttefiklere teslim edilecek ve serbest geçiş sağlanacaktır.
2. ve 3. Madde: Osmanlı karasularında mevcut torpil ve mayınların temizlenmesi ve bu işlerin yapılması esnasında Osmanlı Ordusu'nun yardımcı olması gerekmektedir.
4. Madde: İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki bütün esirleri ile Ermeni esirleri, kayıtsız şartsız teslim edilecektir.

5. Madde: Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında, Osmanlı Ordusu derhal terhis edilecektir.
6. Madde: Osmanlı karasularında inzibata memur küçük gemiler dışında bütün donanma, tersane, liman ve stratejik noktaların tümü teslim edilecektir.
7. Madde: İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkına sahip olacaklardır.
8. Madde: Osmanlı demiryollarından İtilaf Devletleri istifade edecek ve Osmanlı ticaret gemileri onların hizmetinde bulundurulacaktır.
9. Madde: İtilaf Devletleri, Osmanlı tersane ve limanlarındaki vasıtalarından istifade edebilecektir.
10. Madde: Toros Tünelleri, İtilaf Devletleri tarafından işgal olunacaktır.
11. Madde: İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri, işgal ettikleri yerlerden geri çekilecektir.
12. ve 13. Maddeler: Ortak olan telli telsiz muhabere vasıtaları ile deniz ve kara ordusuna ait malzemeler tahrip edilecektir.
14. ve 15. Maddeler: İtilaf Devletleri, kömür, mazot ve yağ maddelerini Türkiye'den temin edecek ve demiryollarını istediği gibi kullanacaktır.
16. Madde: Hicaz, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler, en yakındaki İtilaf Devletleri kumandanına teslim olunacaktır.
17. ve 18. Maddeler: Trablus ve Bingazi'de bulunan kıtaların İtalyanlara teslim edilmesi gerekmektedir.
19. Madde: Asker ve sivil, Alman ve Avusturya uyruklu kişiler, bir ay zarfında Osmanlı topraklarını terk edeceklerdir.
20. Madde: Gerek askeri teçhizatın teslimine, gerek Osmanlı Ordusu'nun terhisine ve gerekse nakil vasıtalarının İtilaf Devletleri'ne teslimine dair verilecek herhangi bir emir, derhal yerine getirilecektir (Erim, 1953:519-524).
21. Madde: İtilaf Devletleri adına bir üye, iâşe nezaretinde çalışacak bu devletlerin ihtiyaçlarını temin edecek ve isteyeceği her bilgi kendisine verilecektir.
22. Madde: Osmanlı harp esirleri, İtilaf Devletleri'nin nezdinde kalacaktır.

23. Madde: Osmanlı Hükümeti, merkezi devletlerle bütün ilişkilerini kesecektir.

24. Madde: “*Altı Vilayet*” adı verilen yerlerde bir kargaşalık olursa, vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkına İtilaf Devletleri haiz bulunacaktır.

25. Madde: Müttefiklerle Osmanlı Devleti arasındaki savaş, 1918 yılı Ekim ayının 31. günü, mahalli saat ile öğle vaktinde sona erecektir (Eroğlu, 1977:53-54).

Genel olarak mütareke maddelerine baktığımızda; her yönden Osmanlı Devleti çevrilmiş, sarılmış ve fiilen sona erdirilmiştir. Türk Heyeti, özellikle 1. 7. ve 24. maddeler üzerinde değişiklik yapılmasını istemiş; ancak bu istekleri onay görmemiştir. Mütareke şartları Osmanlı Parlamentosu'nda büyük üzüntü ve endişe ile karşılanmış olmakla birlikte; Ahmet İzzet Paşa'nın iyimser açıklamaları, mütarekenin imzalanması hususunda hükümete yetki verilmesini sağlamıştır(Yalçın D. ve diğerleri, 2009:136-137). Nitekim Mondros Mütarekesi'nin tatbiki meselesinin gündeme gelmesiyle birlikte yurdun dört bir yanında, madde hükümlerine dayanarak işgaller başlatılmıştır. Bu konuda Mondros Mütarekesi görüşmeleri yapılırken Amiral Calthorpe, Türk Delegeşi Başkanı Bahriye Nazırı Rauf Bey'in isteği üzerine kişisel güvencelerini içeren gizli bir mektup vermiştir. Amiral Calthorpe bu mektupta: “*Hiçbir Yunan savaş gemisinin İstanbul'a gitmemesi, İstanbul'un işgal edilmemesi konusundaki kuvvetli isteğinizi hükümetime bildiririm*” sözünü vermiştir (Sarıhan, 1993:1-2). Rauf Bey, bu mektubun samimiyetine inanarak 2 Kasım'da İstanbul'daki gazetelere verdiği demeçte: “*Sizi temin ederim ki İstanbul'umuza tek bir düşman askeri çıkmayacaktır*” (Orbay, 1993:154) demiştir. İtilaf Devletleri, imza ettikleri Mondros Mütarekesi'ni derhal uygulama safhasına geçirmişler ve ilk olarak 6–12 Kasım 1918'de Çanakkale Boğazı'nın istihkâmlarını ele geçirmişlerdir. 13 Kasım'da ise birkaç Yunan zırhlısı ile birlikte İtilaf Devletleri donanmaları İstanbul'a gelmişlerdir. Bu durum Calthorpe'nin Rauf Bey'e göndermiş olduğu mektupla büyük oranda çelişmektedir. Artık anlaşılıyordu ki hiçbir güvence yahut teminat geçerli olmayacaktı. Nitekim Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri tarafından paylaşılmak ve parçalanmak istenmekteydi. Bunun açık göstergesi ise İtilaf Devletleri donanmalarının İstanbul'a gelmesinden iki gün önce, bir İngiliz diplomatı olan D. G. Hogart'ın açıklamaları önemlidir. Hogart; “*Bundan sonra ki Osmanlı Devleti, Bursa Hükümet Merkezi olmak üzere bütün Anadolu'yu içine almalıdır. Belki yabancı topraklarda kalan küçük bir kısım ile beraber, İzmir ve Avrupalıların himayesine girmesi uygun olan Altı Vilayet bu hududun haricinde kalır*” (Jaescke, 1989:3) demiştir.

İtilaf Devletleri Anadolu'da işgal sürecini hızla başlatmıştır. İlk olarak Musul Vilayeti'ni teslim alan İngilizler, daha sonra Halep bölgesini işgal etmişlerdir. Akabinde Kars,

Ardahan ve Batum'u işgal eden İngilizler, daha sonra buradan çekilerek bölgeyi Gürcülere ve Ermenilere bırakmışlardır (Bıyıklıoğlu, 2000:129-130). İstanbul ve Trakya'da resmi bir işgal o sıralarda söz konusu değilse de bölge kontrol altına alınmıştır. Fransız ve İtalyan işgal kuvvetleri de savaş öncesi aralarında yapmış oldukları gizli antlaşmaları uygulamaya başlayarak, Anadolu'da kendilerine bırakılan yerleri işgal etmeye başlamışlardır.

Mondros Mütarekesi'nin ilk uygulama biçimi, genel olarak ordu cephelerinde işgaller şeklinde gerçekleştirilmiştir. İtilaf Devletleri'nin haksız işgalleri, Anadolu'da büyük tepkiye neden olduğu gibi, özellikle 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle Anadolu'da yeni bir dönemin başlatıldığını söyleyebiliriz.

1.2. İZMİR'İN YUNAN ORDUSU TARAFINDAN İŞGALİ

Birinci Dünya Savaşı öncesi gizli antlaşmalar neticesinde İzmir ve çevresi İtalya'ya bırakılmıştı. Ancak savaştan sonra İngiliz politikası değişmiş ve bu bölgede güçlü bir İtalya yerine, kendisine bağlı ve daha zayıf bir Yunanistan fikri oluşmuştur. Bu fikir dolayısıyla, 6 Mayıs 1919 tarihinde Paris'te, İtalyanların yokluğunda toplanan Yüce Üçler (Amerika, İngiltere ve Fransa) devlet başkanları; Wilson, Lloyd George ve Clemenceau, Yunanlıları İzmir'e işgale çağırıyorlardı (Sonyel, 1995:13). Bu durum, Yunanistan için Büyük İdeal'ini (Megali İdea) gerçekleştirme yönünde çok önemli bir gelişmeydi. Bu davete hemen icabet etme taraftarıydı (Demirözit, 2005: 291-312). Zaten İstanbul ve İzmir merkezli Rum cemiyetleri, yapılacak işgale hazırlıklıydı (Tetik, 2009:48-49). Nitekim 13 Kasım'da Calthorpe'nin başkanlığında "*Iron Duke*" adlı gemide yapılan toplantıda, İzmir'in nasıl işgal edileceği planlandı. Bu plan dâhilinde Müttefik Donanmaları, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline bekçilik yapacaklardı (Sarıhan, 1993:235).

14 Mayıs 1919 tarihinde, Müttefik Filo'nun Başkomutanı İngiliz Visamiral Calthorpe, İzmir Valisi İzzet Bey ve 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'ya bir nota vererek; İzmir istihkâmları ile müdafaa tedbirlerine haiz arazinin, Mütârekenâme'nin 7. maddesine uygun olarak İtilâf Devletleri Kuvvetleri'nce işgal edileceğini bildirmiştir (Sarıhan, 1993:236-237). Calthorpe, o günün akşamki notasında ise İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği ve işgale karşı şehirde sükûnetin sağlanması ve olası bir direnişin önüne geçilmesi üzerinde durmaktaydı (Sarıhan, 1993:237). İstanbul Hükümeti de İzmir Vilayeti Valiliği'ne, silahlı bir direnişe müsaade edilmemesi emrini vermiştir (Gaulis, 1999:59). İşgalden önce İzmir Valisi İzzet Bey, General Calthorpe'dan ricada bulunarak; "kentin Yunan askerlerince değil,

Müttefik müfrezelerince işgal edilmesini” istemiş (Karayaman, 2007:8). Ancak bu isteği karşılık bulmamıştır. Bu arada İzmir’in işgal edileceği haberi İzmir halkının içine bir kor gibi düşmüştür (Jaescke, 2001:126-127). 14-15 Mayıs tarihlerinde Redd-i İlhak Cemiyeti, İzmir’de yayınladığı bir bildiride halkı işgale karşı birlik olmaya çağırmıştır. Bunun üzerine İzmir halkı, İzmir’in işgalini protesto ederek işgale karşı çıkmıştır (Aslan, 2008:35-50). Bütün bunlara karşın Yunanlılar, isteklerini müttefiklerden koparmışlar ve bütün hazırlıklarını tamamlayarak 15 Mayıs sabahı İzmir’i işgal etmişlerdir.

15 Mayıs tarihinde, saat 8 civarında, 6 Yunan nakliye gemisi, yanlarında bir İngiliz savaş gemisi ile limana girmiş, iskelelere yanaşmıştır. İlk çıkan Yunan müfrezelerinin bir kısmı, Pasaport Polis Karakolu’nu işgal edip polisleri merkeze almış; Yunan savaş gemilerinden çıkan askerler de sokak başlarını tutmuşlardır. 9.30’dan biraz önce karaya çıkan Efzon Alayları’ndan birisi Göztepe; diğeri tam aksi yönde ilerleyerek, İzmir’i işgale başlamışlardır. İşgalden önce, İzmir’de görevli Türk askerlerinden bir kısmı olabilecekleri tahmin ederek, silâhlarıyla birlikte şehir dışına çıkmışlardır (Çukurova, 1987:462). Efzon Birliği, Saat Kulesi’ni geçip Kemeraltı’nın girişine geldiği sırada ilk kurşun patlamış ve Efzon Alayı’nın bayraktarı kanlar içinde yere yığılmıştır. Bunun neticesinde çatışma sesleri şehirde yükselmiştir. Hasan Tahsin’in atmış olduğu bu kurşun, Milli Hareket’in başlamasının simgesi olmuştur. İzmir’in işgalini izleyen günlerde, Yunan ordusunun büyük Türk halkına yönelik başlatmış olduğu büyük mezalim, Anadolu’da yoğun bir tepkiyle karşılanmış; protesto ve mitingler yapılmaya başlanmıştır. Milli Hareket bu şekilde işlerlik kazanmaya başlamıştır.

1.3. İZMİR’İN İŞGALİNE GÖSTERİLEN TEPKİLER

İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle birlikte, kentte büyük bir vahşet ve kıyım yaşanmıştır. Özellikle bu kıyım, İtilaf Devletleri’nin gözü önünde gerçekleşmektedir. Şehirde huzursuzluk ve çatışma, işgali izleyen günlerde yükselerek devam etmiştir. Yunan işgal ordusu, kentteki Türk nüfusuna yönelik büyük bir katliam başlatmıştır (Türkmen, 2007:32-46). İşgal, Türklüğün onurunu kıran pek çok faciayla günlerce devam etmiş; yerli Rumların desteği ile katliam hareketine dönüşmüştür. İşgalin ilk günü, üç yüz Türk öldürülmüş; altı yüz kadarı da yaralanmıştır (Vıllalta, 1982:281). İşgalin devam eden günlerinde ölen ve yaralananların sayısı beş bini bulmuştur. “*Hürriyet ve İtilaf*”çı Emin Süreyya’nın 16 Mayıs 1919 tarihli İslahat Gazetesi’nde yazmış olduğu makalesinde, iri harflerle şu başlık yer alıyordu: “*El Ceza ü Min Cinsü’l Amel*”. Bu, Arapça bir atasözüydü ve

“yapılan işlerin kötülüğüne göre cezasını çekiyoruz” anlamına geliyordu. Emin Süreyya, böyle bir günde bile partacılık yaparak İzmir’in işgali sırasında geçen olayların, daha önce İttihat ve Terakki’nin yaptıklarının sonucu olarak meydana geldiğini ileri sürüyordu. İzmir faciası, Hükümet çevrelerinde fazla bir hassasiyet ve endişe yaratmış görünmüyordu. Bu durum halk nezdinde büyük bir çöküntüye neden olmuş ve işgale karşı milli harekete geçilme durumunu gündeme getirmiştir (Güneş, 2007:28-29).

İzmir’in işgalinden önceki gün olan 14 Mayıs’ta, “İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti” İzmir’de bir miting düzenlemişti. Bu mitingde, işgale karşı direniş konusu ele alınmıştı.¹ Dağıtılan beyannamede; “Türk’ün Wilson Prensipleri adıyla hakkının zorla alındığı, Yunan işgalinin Türkler tarafından memnunlukla kabul edileceği söylentisinin hiçbir zaman kabul edilemeyeceği” yer alıyordu. 15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgali üzerine Yunanlılar; İzmir Tamimi’yle sıkıyönetim tedbirleri almış, basın sansürlenmiş, haberleşme vasıtaları engellenmişti (Arıkan, 1989:84). Bunun üzerine Türk halkının işgalcilere tepkisi iyice artmıştır. Tercüman-ı Hakikat’in 20 Mayıs’taki “Anadolu’nun Protestoları” (Tercüman-ı Hakikat, 1919: Nu.13734) adlı manşetinin altındaki yazıda, İtilaf Devletleri’ni kınayan binlerce telgraf yayınlanmıştır. Anadolu’daki haksız işgallere karşı, yurdun her yerinde mitingler düzenlenmeye başlanmıştır. Bu mitinglere kısaca baktığımızda: Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, 15 Mayıs 1919 günü düzenlediği mitingde, Denizli Halkı’na: “İşgal edilen memleket halkının silaha sarılması dini bir görevdir” diyerek, bölge insanını işgallere karşı birlikteliğe çağırmıştır (Sarıkoyuncu, 2007:19). Aynı türden bir çağrı da Kazım Karabekir önderliğinde, 18 Mayıs’ta Erzurum’da yapılan mitingde tekrarlanmıştır (Karabekir, 1988:24). Marmara Bölgesi’nde 16 Mayıs 1919’da Bursa’da, İnegöl’de; 19 Mayıs 1919’da Babaeski’de on binlerin katıldığı protesto mitingleri tertip edilmiştir. 28 Kasım 1919’da İzmir’in işgalini protesto etmek için Balıkesir’de büyük bir miting yapılmıştır. Mitingin, İzmir’e Doğru Gazetesi’ndeki “İzmir’imiz İçin Miting” başlıklı ilanı şöyle idi: “Yarın Cuma namazından sonra, belediye önünde sevgili İzmir’imiz için büyük bir miting yapılacaktır. Her Müslüman’ın bütün işlerini terk ederek belediye önünde toplanması menafi-i vataniye namına ehemmiyetle tavsiye olunur” (İzmir’i Doğru, 1919: Nu.4). Bu ilanla bütün ahali mitingde davet edilmiş ve 28 Kasım’da on binlerin katıldığı büyük bir protesto mitingi düzenlenmiştir. İzmir’in işgali hadisesinde bir diğer büyük miting; Edirne’de Sultan Selim Mitingi’dir. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti tarafından Osmaniye’de düzenlenen

¹ *Redd-i İlhak Heyeti*, Bu cemiyet Aralık 1918’de İzmir Türk Ocağı tarafından Müdafaa-i Vatan Heyeti adıyla kurulmuştur. İzmir’in işgal edileceği haberi üzerine, Müdafaa-i Vatan Heyeti 14 Mayıs 1919 tarihinde, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti ile birleşerek İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti adını almıştır (Bkz. Yalçın D. ve diğerleri, 2009: 153).

mitinge, on binlerce kişi katılmıştır. Mitingde konuşma yapan Şeref Bey, halkı durum hakkında bilgilendirmiş ve konuşmalarıyla halkı heyecanlandırmıştır. İzmir'in işgali, memleketin her tarafında olduğu gibi İstanbul'da da geniş yankı uyandırmıştır. Halk, ardı ardına protesto mitingleri düzenlemiştir. 20 Mayıs 1919'da, Üsküdar Doğancılarda ki 30.000 civarında kalabalık işgali protesto etmiştir. Üniversite örgencileri tarafından tertip edilen mitingde: *"Yaşamak için ölmeye yemin ettik; yalnız İstanbul değil, köylüler de ayakta!"* denilmiş ve işgale duyarsız kalınmayacağı en açık dille ifade edilmiştir (Vakit, 1919: Nu.562). İstanbul'da işgallere yönelik protesto mitinglerinden en büyüğü, 23 Mayıs 1919'da yapılmıştır. Yaklaşık 300.000 Türk bu mitingde, İzmir'in işgalini protesto etmek için bulunmuştur. Bu mitingde: *"Bayrağımıza, dedelerimizin namusuna ihanet etmeyeceğiz!"* (Alemdar, 1919: Nu. 152-1462) denilmiştir. 30 Mayıs 1919'da, yine Sultanahmet Meydanı'nda, yaklaşık 100.000 kişinin katıldığı bir miting düzenlenmiş ve işgalci Yunanlılar protesto edilmiştir (Türkmen, 2007:98). Aynı zamanda yurdun her yanında İtilaf Devletleri'ne yönelik protesto telgrafları gönderilmiştir. Örneğin; Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Kâtibi M.Cevat, Albayrak Gazetesi Müdürü Süleyman Necati ve Erzurum Belediye Reisi Zakir Bey imzalı, İtilaf Devletleri Komiserliği'ne gönderilen protesto telgrafında: *"... Bir zulm ve vahşet, bir kin ve ihtiras şeklinde tecelli eden Yunan işgali def edilmedikçe, milletin kanayan yüreği, sızlayan vicdanı hiçbir suretle adalet-i mevcudiyetinin reşha-yı feyzini idrak etmiş olmayacaktır..."* denmiştir (Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, 1981:1-2). Bu ve benzeri mitingler, protestolar, halkın işgal hareketlerine boyun eğmeyeceğinin göstergesi; Millî Mücadele Hareketi'nin de doğuşunun müjdecisi olmuştur.

1.4. MİLLİ BİLİNCİN TEŞKİLATLANMASINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla İtilaf Devletleri; Mütareke'nin 7. maddesine dayanarak Osmanlı yurdunun genelinde işgal hareketlerine başlamıştır. Bu duruma hükümet nezdinde karşı konulamaması, halkı çöküntüye düşürmüş ve bunun akabinde halk kendi içinde teşkilatlanma faaliyetleri göstermiştir. İşte bu faaliyetler, bölgesel ve yurt genelinde olmak üzere milli bilincin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu faaliyetleri şu şekilde inceleyebiliriz:

1.4.1. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Kurulması

Bunlar, İtilaf Devletleri'nin Anadolu'da uyguladığı haksız işgallere karşı oluşan milli cemiyetlerdir (Kılıç, 2011:29-37). İlk kuruldukları dönemde bölgesel nitelik taşıyan bu

cemiyetler, daha sonra vatanının birliği ve bütünlüğü için birleşmişler; “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adını almışlardır. Bu cemiyetlere kısaca baktığımızda; İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti, Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Antakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kilikyalılar Cemiyeti, Erzurum Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Batum İslam Cemiyeti, Kars İslam Şurası gibi birçok cemiyetle karşılaşırız. Müdafaa-i Hukuk derneklerinin amacı halkla birleşmek, halkı ulusal bağımsızlık savaşı noktasında bilinçlendirmek, fırkacılık gibi siyasi ideolojilerden uzak tutmaktan ibarettir (Özkaya, 1981:18-19). Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ortak özelliklerine baktığımızda kısaca şunları görürüz:

1. Mondros Ateşkes Antlaşması'na ve işgallere bir tepki olarak ortaya çıkmışlardır.
2. Azınlıkların taşkınlıklarına karşı kurulmuşlardır.
3. Cemiyetlerin tabanını çoğunlukla eski İttihatçılar oluşturmuştur; cemiyetlerde “Türklük” duygusu ön plandadır. Ulusal bilincin gelişmesine, yayılmasına, canlı tutulmasına kaynak olmuşlardır.
4. Cemiyetler, yalnızca buldukları bölgeleri kurtarmak için kurulmuş olup, programları vatanın bütünlüğü özelliği taşımaz.
5. Genellikle basın ve yayın yoluyla mücadele etmişlerdir.
6. Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmesine katkıda bulunmuşlardır. Düşmanı belli bir süre oyalamışlardır.
7. Yeni bir Türk Devleti kurma amacı taşımazlar.
8. Halkın savaşı maddi ve manevi yönden desteklemesine öncülük etmişlerdir.
9. Yararlı cemiyetler genellikle İstanbul ve çevresinde kurularak faaliyet göstermiştir. Bunun nedeni, devletin merkezi olmasından dolayı haberleşme ve iletişimin kolay olmasıdır. Ayrıca basın ve yayın merkezi olması da etkilidir.
10. Cemiyetlerin hemen hemen hepsinin kuruluşunda dayandıkları nokta Wilson İlkeleri'dir.

Cemiyetler, yukarda da değindiğimiz üzere bölgesel nitelik taşıdıkları için, birbirinden sağlıklı iletişim kuramamışlar ve bunun neticesinde yapmış oldukları eylemler büyük ses getirememiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın ve Temsil Heyeti'nin çabaları sayesinde bu dernekler bir çatı altında toplanarak büyük bir güç meydana getirmiş ve Milli Mücadele'nin tabanını oluşturmuştur (Yunus Nadi, 1955a:99).

1.4.2. Kongreler, Basın ve Yayın Faaliyetleri

Milli bilincin doğmasında ve yükselmesinde en büyük etkenlerden birisi; muhakkak ki kongreler, basın ve yayın faaliyetleridir. Kongreler, Anadolu'da yaşayan insanların işgale karşı gösterdikleri tepkilerin kaçınılmaz bir sonucu olmuştur. Özellikle İzmir'in işgaliyle başlayan Batı Anadolu kongreleri süreci, Kuva-yı Milliye ruhunun oluşmasında ana etken olmuştur. Bu kongrelerin ilki; Paris Barış Konferansı görüşmeleri devam ederken, İzmir'in Yunanlılara verileceği söylentileri üzerine; İzmir'deki Milli Sinemada toplanan İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti büyük kongresidir (Köylü, 1334). Bu toplantıda üç maddelik bir karar metni hazırlanarak İtilaf Devletleri temsilcilerine sunulmuştur. Bu karar metninde yer alan görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1- İzmir ve Aydın vilayetinde Türkler, gerek nüfus, gerek emlak ve arazi itibariyle ekseriyet teşkil ettiklerinden, Wilson Prensipleri'nin 12. maddesi mucibince, vilayetimize ecnebi hâkimiyeti giremez.
- 2- Cemiyet-i Akvam'ı teşkil eden Düvel-i Muazzama'nın adaletkâr siyasetlerinden, İzmir ve Aydın vilayetlerindeki Türk Hâkimiyetinin kaldırılmasının kabul edilemeyeceğine muntazırız.
- 3- Türkler, memleketlerinde başka bir hâkimiyetin hükümran olmasını katiyen kabul etmemeye bütün kuvvetleriyle azmetmişlerdir (Albayrak, 1998:45-46).

Alınan bu kararlar, bölgede toplanan diğer kongrelerin de ana temasını oluşturmuş ve haksız işgale karşı milli bir duruş sergilenmiştir. Hacı Muhittin Bey'in girişimleriyle oluşturulmuş Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerinde de bu kararlar tekrarlanmıştır.² Kongrenin akabinde İstanbul Hükümeti'ne telgraf gönderilmiş ve Kuva-yı Milliye'nin teşkilatlanması ve mali kaynakları planlanmıştır (Albayrak, 1998:137-138).

İşgal dönemi basın faaliyetlerine baktığımızda; “İzmir’e Doğru”, “Ahenk” ve “Hukuk-u Beşer” gibi gazeteler işgali kınayan yayınlar yapmaktaydı. Aynı zamanda İstanbul basınında da işgali kınayan gazeteler mevcuttu. Örneğin “Tasvir-i Efkâr” gazetesinin 23 Mayıs 1919 tarihli 2732 no.lu sayısı protesto niteliğinde boş çıkartılmıştır (Özkaya, 2007:11). Yakup Kadri'nin başyazarlığını yapmış olduğu “İkdam” gazetesinin pek çok sayısının sayfaları,

---

² *Hacı Muhittin*, 1881'de Uşak'ta doğmuş, 1904'te Mülkiye Mektebinden mezun olduktan sonra, Batı Anadolu'nun çeşitli kazalarında kaymakamlık yapmıştır. 1918'de merkezi Balıkesir olan Karesi Mutasarrıflığına tayin edilmiş, İttihatçı olması nedeniyle 1919'da görevinden alınmış ve İstanbul'a dönmüştür. İzmir'in işgali sonrası Batı Anadolu teşkilatlandırmak üzere 11 Haziran 1919'da İstanbul'dan Gönen' gelmiş ve faaliyetlerine derhal başlamıştır (Kuran, 1995:43-48).

sansür nedeniyle boş çıkartılıyordu (İkdam, 1919: Nu. 8036, 1919: Nu. 8039, 1919: Nu. 8041). Yakup Kadri'nin 15 Aralık 1920'de yayınlanan yazısı, işgalin içyüzü hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Yazıda: "*Zavallı İstanbul, Zavallı büyük ve muhteşem şehir, günün birinde senin bu hale gireceğine kim ihtimal verebilirdi?*"(Karaosmanoğlu, 1981:15-25) denilerek, İstanbul'un kötü durumu, işgal acıları dile getirilmektedir. Genel olarak İzmir ve İstanbul basını hem İtilaf Devletleri'nce hem de İstanbul Hükümeti'nce sansüre maruz kaldıkları için, uzun süreli yayınlar yapamamıştır. Ancak aynı durum Anadolu basını için geçerli değildir. İstanbul'dan uzak oluşu ve işgal altında bulunmaması, ulusal bağımsızlık hareketini içten bir şekilde desteklemelerine yardımcı olmuştur. Bu gazeteler: Doğru Söz (Balıkesir), Yeni Adana, Açıksöz (Kastamonu), Babalık, Ögüt (Konya), Küçük Mecmua, Albayrak (Erzurum), Emel (Amasya), Ahali (Edirne), Anadolu (Antalya), Dertli (Bolu), İrade-i Milliye (Sivas) (Özkaya, 1981:15). Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Hareketin başına geçmesiyle kongre ve basın faaliyetleri daha da artmıştır (Özüçetin, 2004:65-74). Erzurum ve Sivas Kongreleri'nden sonra, basın ve yayın faaliyetlerinde artış olmuş ve Milli Bilinç yükselmeye başlamıştır. Bu durum Batı Kamuoyunda, özellikle Fransız basınında çıkan Türkiye ile ilgili haberlerde Anadolu Harekâtı'nın hafife alınamayacağı, onun siyasi ve askeri bir güç durumuna geldiğini kabul ediyordu (Öztoprak, 1989:51).

İKİNCİ BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE VE KUVA-YI SEYYARE'NİN TEŞEKKÜLÜ

2.1.YUNAN İŞGALLERİNİN DEVAM ETMESİ VE TÜRKLERİN TEPKİLERİ

İzmir şehrini işgal eden Yunan birlikleri burada durmayıp, bölgede Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu bahane ederek Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başladılar (Sarısır, 2006:127-139). Bu şekilde Yunanlılar, 17 Mayıs'ta Urla ve Çeşme'yi işgal ettiler. Arkasından biri deniz yoluyla Ayvalık istikametine olmak üzere, İzmir'in doğusu ile kuzeyine üç koldan ilerleyerek; 21 Mayıs'ta Menemen'i, 22 Mayıs'ta Selçuk'u, 26 Mayıs'ta Manisa'yı, 27 Mayıs'ta Aydın'ı, 28 Mayıs'ta Tire'yi, 29 Mayıs'ta Turgutlu'yu işgal ettiler. Bu sırada 29 Mayıs'ta Ayvalık'a çıkarma yapan Yunanlılar, bilahare burada Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey komutasındaki 172. Alay'ın direnişine rağmen burayı da işgal ettiler (Kocatürk, 1988: 49). Bu direniş harekâtı Batı Anadolu'da başlayacak olan Kuva-yı Milliye Harekâtı'nın temelini oluşturacak bir olay olmuştur (Apak, 1990:64). Müttefik Yüksek Konseyi'nin kendilerine verdiği İzmir sancağı ve Ayvalık kazası topraklarıyla tatmin olmayan Yunanlılar (Zürcher, 2003:198), işgal ettikleri toprakları stratejik nedenler ve Rum azınlığını korumak bahanesiyle genişletmeye koyulmuşlardır. İşgaller Anadolu'nun içine doğru yayılmaya başlamıştır (Tonybee, 2000:8). Akabinde 1 Haziran'da Ödemiş'i, 3 Haziran'da Nazilli'yi, 4 Haziran'da Ahmetli'yi, 12 Haziran'da Bergama'yı da işgal etmişlerdir. Yunan işgaline uğrayan bu yerlerde toplu katliam yapmak, adam öldürmek, işkence yapmak, çocuk yaştaki kızlara ya da ihtiyar kadınlara tecavüz etmek, ayrıca camileri, evleri, iş yerlerini, tarlaları yağmalamak, hayvanları telef etmek Yunan askerleri ve yerli Rumlar için sıradan olaylar haline gelmiştir (Çakmak, 2009:210).

Yunan ordusunun Anadolu'ya salınışı, Türk Milleti'nin yok edilmesi ve bir ırk olarak boyunduruk altına alınması demek olacaktı (Churchill, 1969:19). Bu nedenle işgaller Türk topraklarının elden gitmeye başladığını gösteren çok önemli bir gelişmeydi. Bunların yanı sıra, yukarıda bahsedildiği üzere İzmir işgalinin İzmir şehri ile sınırlı kalmayıp çevreye yayılma istidadı göstermesi ve katliama dönüşmesi üzerine Harbiye Nezareti, 16 Mayıs tarihinde bölgedeki bütün birliklere bir genelge yayınlayarak; Yunan asker ihracı karşısında birliklerin mevkiilerini terk etmeyerek yerlerinde kalmalarını, bir emrivaki halinde silahsızlandırma gibi bir muameleye maruz kalmamaları için tüm kıtaatın toplu halde ve silah başında bulunmasını istedi. Yine 22 Mayıs'ta Erkan-ı Harbiye-i Ümmiye Reisi Cevat

Paşa'nın, Batı Anadolu'daki birliklere gönderdiği genelgede: "...Devletin Yunanlılara kaptıracak ne fazla bir silahı ne de fişegi var." diyerek hiçbir dağdağaya meydan vermeden tehlike altındaki silah ve cephanenin emin bölgelere nakledilmesini istedi. Bu arada Harbiye Nezareti, işgal sonrası dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan 17. Kolordu'yu yeniden derleyip toparlamak üzere kolordunun 56. Fırkası Komutanı göreviyle Albay Bekir Sami Bey'i Batı Anadolu'ya gönderdi.

İşgal sıralarında, bölgedeki komutanlardan işgallere karşı alınabilecek önlemlerle ilgili görüş ve teklifler de gelmekteydi. Nitekim daha İzmir'in işgalinin başladığı gün olan 15 Mayıs'ta Burdur Askerlik Şubesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, 57. Fırka Komutanı Albay Şefik Bey'e halkın çoğunluğuna dayanacak bir teşkilat yapılıp, bunların elden geldiğince el altından silahlandırılmasını önerdi (Sofuoğlu, 2002a:131-142). Albay Şefik Bey genel durumu gözledikten sonra; İzmir işgali sonrasında Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporda bölgenin genel durumunu anlattıktan sonra, daha önce kendisine teklif sunmuş olan İsmail Hakkı Bey'in görüşleri doğrultusunda Kuva-yı Milliye teşkilatı oluşturmanın işgallere karşı en iyi tedbir olacağını belirtti. Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa da rapor üzerine kayıt düşerek bu fikri benimsedi. Cevat Paşa'nın kaydı ve dolayısıyla Kuva-yı Milliye düşüncesi basında da yer almaya başladı. Yine aynı günlerde, yani İzmir'in işgali üzerine önce Menemen'e geçip oradan da Bandırma'ya hareket eden Kazım Bey, yol boyunca uğradığı Manisa, Kırkağaç, Soma ve Balıkesir'de İzmir'in işgalini anlatarak; belediye başkanlarından direniş için Redd-i İlhak teşkilatı kurmalarını istedi. Diğer taraftan bölgede kurulmuş olan Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri de işgallere karşı direnmek için silahlı direniş grupları oluşturmaya çalışıyorlardı. Bütün bu girişimlerin sonucunda Ayvalık Mevkii Kumandanı Ali Bey, Yunanlıların 29 Mayıs'taki Ayvalık işgali girişimine bölgede oluşturulan Milli Kuvvetlerle birlikte direniş gösterecektir. Bu arada yapılan kongrelerde Kuva-yı Milliye'nin gelişmesi yolunda kararlar alınıyordu. 28 Haziran 1919'daki ilk Balıkesir Kongresi'nde millî bütünlüğün korunması ve işgalin protesto edilmesi yolunda çalışmalar yapılmış; 26 Temmuz 1919'da yapılan İkinci Balıkesir Kongresi'nde de, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na taraftar grupların bir çatı altında toplanması başarılmıştır. Kongre, Kuzeybatı Anadolu'da mahallî birliği sağlamış, yerel nitelikte Redd-i İlhak Heyetlerini kendi kurduğu Harekât-ı Milliye'ye bağlamıştır (Arıkan, 2003:469-474). Eylül 1919'da toplanan Üçüncü Balıkesir Kongresi'nin 18-22 Eylül 1919 tarihli oturumlarında, Alaşehir Kongresi'nde kabul olunan "*Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Teşkilâtı Yönetmeliği*" hazırlanmış, millî alay ve menzil müfettişlerinin seçimi de karara bağlanmıştı. Bu şekilde, bölgede bir Kuva-yı Milliye hareketi oluşacaktır.

Aynı zamanda Yunan işgallerine karşı Ayvalık, Akhisar ve Soma'da bir savunma cephesi de oluşturulacaktır (Özkaya, 1992:7). Yunanlıların Batı Anadolu'daki vahşet ve zulümleri; yakma, yıkma, cana kıyma, yağma ve namusa tecavüz gibi yalnız fizikî eziyetler değil, manevî inançlara yönelik eziyetleri de bir şekilde devam etmiştir. Bu sırada, bir Yunanlı subayın cebinden çıkan bir mektup ise, bir yerde Yunanlıların işgal esnasındaki gerçek emellerini açıkça ortaya koyuyordu ve Milli Hareket'in ne kadar gerekli olduğunu açıkça gösteriyordu. Bu mektupta şu cümleler geçmektedir:

Uyan ey kahraman ecdat, uyan XI. Konstantin:

Senin taht ve tacını süvarilerine çiğneten Fatih'in öldürülen askerlerine bak! Çekirge sürüsü gibi tarlalara serpilmiş subay cesetleri, yüzüstü kapanarak yenilgilerini itiraf ediyorlar. Osmanlı Sancağı, yaralıların yaralarını okşayıp gönüllerini almak için gelenlerin, ayaklarını silmeleri için Kızılhaç Hastanesi'nin eşiklerine serilmiş; gelip geçen çiğniyor. Dün Avrupa'ya müthiş bir ateş halinde akın eden Türk İmparatorluğu'nun cesur orduları, bugün krallığımızın kudreti karşısında yerlere kadar eğilerek alçalmış bir şekilde ruhlarını teslim ediyorlar. Atımızın ayakları altında taş yerine kesilmiş kafalar, toprak yerine yumuşak cesetler çiğneniyor. Büyük Bizans'ın üstüne çöken karanlık devrin bu günkü bezginliğini silkerek mezarından çıkıyor. Şanlı Helen Orduları, ayak bastıkları köylerde Türk Hakanı'nın bütün zincirlerini kırıyor; onları Yunanlılaştırıyor; onlara Hıristiyanlığı kabul ettiriyor. Çocuklar, kadınlar, kızlar süngülerimizin parıltısını görür görmez derhal Hıristiyan oluyor. Mutaassıp domuz Türklerin kafalarını vücutlarından ayırıyoruz. Vardığımız köylerde batıl Türk itikadının uğursuz simgesi olan minareler, mescitler, mabetler derhal dinamitlerle uçuruluyor. Yunan subayı, vazifesini gelecek için o kadar metin bir surette ifa ediyor ki, Türkler bundan sonra memleketlerinde yabancı bir seyyah gibi dolaşacaklardır (Türkmen, 2001:129-130).

Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere plan, Anadolu'daki Türk varlığını sona erdirmeyi amaçlayan bir katliam hareketi halini almıştı.

2.2.BATI ANADOLU'DA İLK KUVA-Yİ MİLLİYE TEŞEKKÜLLERİ

Sözcük anlamı olarak Kuva-yı Milliye kavramı; “Milli Güçler” anlamına gelir. Daha geniş anlamda ise, bir milletin sadece insan gücünü değil, maddi ve manevi güçlerinin bileşkesini de ifade eder. Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye Hareketi, iki ordu arasındaki savaştan çok, Yunan Ordusu ile bu bölgenin Türk halkı arasında bir savaş anlamı taşımaktaydı. Kuva-yı Milliye Hareketi tamamıyla Türk Milleti'nin kendisine dayanmakta ve millet adına yapılmaktaydı (Selek, 1976:120). Bu kuvvetler muntazam ordular değil, gerilla harbi yapan milli çetelerdir. Bunlar için cephe yoktur; vatanın bütün sathı onlar için mücadele yeridir (Şapolyo, 1957:7). Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna olanak sağlayan ve Milli Mücadele'nin çekirdeğini oluşturan bu birliklerin tarihimizde çok önemli bir yeri vardır. Kuva-yı Milliye'nin Batı Anadolu'daki direniş hareketlerine kısaca değinelim:

Ayvalık Yöresi: Albay Kazım(Özalp) Bey'e göre, Yunanlılara karşı düzenli birliklerle ilk silahlı direniş hareketi Ayvalık'ta gerçekleşmiştir. Burada bulunan 172. Alay Komutanı Yarbay Ali(Çetinkaya) ve birlikleri ile ona katılan Hamdi Bey'in güçlerinden oluşan 600 kişilik bir birlik, 28-29 Mayıs 1919 gecesi Ayvalık'a asker çıkarmaya kalkışan Yunanlılara karşı silahlı direnişe geçmişlerdir. Kazım Bey'e göre İzmir'in işgalinden sonra ilk silahlı çarpışma burada olmuştur (Albayrak, 1998:68).

Ödemiş Yöresi: Ödemiş'te 27-28 Mayıs 1919 tarihinde, işgale karşı bir Kuva-yı Milliye oluşturmak amacıyla, Kaymakam Bekir Sami Bey, Askerlik Şubesi Başkanı Ali Rıza Bey, Jandarma Yüzbaşısı Tahir Fethi Bey bir araya gelerek, resmi depolarda bulunan 1600 tüfeği gönüllülere dağıttılar ve 120 kişilik silahlı küçük bir grup oluşturdular. Bunun komutanlığına da Yüzbaşı Tahir Fethi Bey getirildi. Sabahattin Selek'e göre Batı Anadolu'da ilk aktif Kuva-yı Milliye müfrezesi Ödemiş'te kurulmuştur. Bu birlik ile Yunanlılar arasında ilk silahlı vuruşmalar, 30 Mayıs'ta, Bayındır-Ödemiş arasındaki Hacı İlyas Tepeleri'nde olmuştur. Bu vuruşmalarda Kuva-yı Milliyeciler iki şehit, yirmi yaralı vererek kendilerine göre sayı ve silah bakımından çok üstün olan Yunanlılar karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Müderrisoglu, 1990:175). Kısa süre sonra Ödemiş yöresinde Kuva-yı Milliye'ye; İnceoğlu Hamit Şevket Bey, Postlu Mestan Efe, Sarı Efe Edip, Yanık Halil Efe, Gökçen Efe ve benzeri vatanseverlerin katılımıyla buradaki birliğin sayısı 200'ün üzerine çıkmıştır. (Albayrak, 1998:70)

Soma Yöresi: Soma'da 188. Alay Komutanı Albay Akif Bey, 14 Haziran 1919 tarihine kadar örgütlenmiş olan sivil güçlere, 150 kadar tüfek yardımıyla bulunmuştur. Daha sonra Balıkesir'den gelecek 300 tüfek ve 500 sandık cephaneyi de bu gönüllülere dağıtmak üzere harekete geçmiştir. Kişi katılımının ve silahların da sağlanmasıyla Soma'da Kuva-yı Milliye güçlü bir hale gelmiştir. Bu güçlerin tertibinde Kırkağaçlı Mehmet Emin ve Hulusi Beyler etkili olmuşlar ve zamanla bu birliklerdeki savaşçı sayısı 700'ü aşmıştır (Albayrak, 1998:70-71).

Akhisar Yöresi: Kuva-yı Milliye'ye karşı başlangıçta fazla ilgi gösterilmeyen Akhisar yöresinde, 5 Haziran 1919'da Yunanlıların Akhisar'ı işgalinden sonra bir süre sonra sivil güçler toplanmaya başlamıştır (Sarıhan,1993:303-304). Bu güçlerin lojistik destekleri 61. Tümen ve 188. Alay tarafından karşılanmıştır. Özellikle, burada kurulacak olan cephenin komutanlığını üstlenecek olan Çerkez Ethem, 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'den

büyük destek görmüştür. Albay Kazım Bey 20 Haziran'da, Çerkez Ethem'e 150 tüfek ve birkaç subay göndererek, onun örgütlenmesine katkıda bulunmuştur. Ethem Bey'e gönderilen subaylardan Konyalı Binbaşı Hüsnü Bey, yanında küçük bir grup askeri de beraberinde götürmüştür (Albayrak, 1998:71). Öte yandan bu yörede, "Galip Hoca" takma adıyla Celal(Bayar) Bey'in de bir süre Kuva-yı Milliye komutanlığı yaptığı anlaşılmaktadır (Demir, 2012:60).

Alaşehir Yöresi: İşgal karşısında Ödemiş'te başlayan milli galeyannın tedricen yayılmasıyla, her tarafta olduğu gibi Alaşehir'de de mukavemet duygusu ve savunma azmi belirmiştir. Albay Bekir Sami Bey'in telkin ve desteği ile Alaşehir ileri gelenlerinden Mustafa Bey ve arkadaşları, kolordu komutanlığına başvurarak, 100 silah verildiği takdirde hemen yüz kişilik bir müfreze teşkil edip Salihli istikametinde Yunanlılara karşı gidebileceklerini bildirerek Alaşehir'de de Kuva-yı Milliye'yi teşkil etmişlerdir (TİH, 1994:101).

Aydın Yöresi: 57. Tümen Komutanı'nın, Aydın'ın işgalinden evvel Kuva-yı Milliye teşkili hakkındaki teklifi üzerine, Erkân-ı Harbiye Umumi Reis Cevat Paşa, bu konudaki inisiyatifi Albay Şefik'e bırakmıştı. Tümen komutanı bu maksat için, çevresinde sevilmiş birkaç subayını ve tümen kurmay başkanını Çine, Muğla, Söke, Aydın'ın merkez ve civar köylerine göndererek bu bölgede tanınmış, halk üzerinde otorite tesis etmiş kimseleri davet etmiş ve bunlarla savunma konusunda fikir birliği sağlamıştır. Özellikle bölgede Hacı Süleyman Efendi'nin ve Yörük Ali Efe'nin yardımlarıyla Aydın yöresinde Kuva-yı Milliye'nin ve bu kuvvetlere ikmal ve iâşe merkezi görevini yapacak olan Milli Heyetlerin teşkilatı sağlanmıştır (TİH, 1994:101-102).

Salihli Yöresi: Ödemiş'in Kuva-yı Milliye Komutanı Jandarma Yüzbaşı Tahir, kendi bölgesinden başka tren güzergâhı olan ve aynı zamanda önemli bir istikamet üzerinde bulunan Manisa, Salihli arasındaki bölgede büyük bir nüfuz sahibi olan Postlu Mestan Efe'yi Kuva-yı Milliye hizmetine almış; Salihli bölgesinde yüz kişiye yakın bir Kuva-yı Milliye meydana getirmiştir. Daha sonra Albay Bekir Sami, kendisi tarafından değerlendirilecek olan bu teşkilattan, Yüzbaşı Tahir ve Mestan Efe'ye verdiği talimatla şunları istemiştir:

- 1- Manisa ile Salihli arasında bir savunma hattı tesisi,
- 2- Yunanlıların işgal sahası içinde kalan demiryolunun tahribi,
- 3- Turgutlu ve Salihli henüz işgal edilmemişse, buralarda iâşe heyetleri teşkili,
- 4- Bu kasabalarda Milli Kuvvet yatakları sağlanması,
- 5- Verilen beyannamelerin bölgedeki halka dağıtılması.

Bu emirler neticesinde bölgede hızlı bir şekilde Kuva-yı Milliye teşkilatı kurulmuştur (Otman ve Aksakal, 2004:20-23).

Salihli Cephesi'nin temellerinin atıldığı günlerde, bu cephede daha sonra adından en çok söz edilecek olan Çerkez Ethem de Salihli'ye gelmiştir. Ethem, Bekir Sami Bey'in ve Rauf Bey'in kendisini mücadeleye davet etmeleri üzerine Salihli'ye gelerek Kuşçubaşı Eşref'in çiftliğini kendisine karargâh yapmış; burada Dramalılar'dan bazılarıyla birleşip Balıkesir, Gönen, Kirmastı, Bandırma ve Bursa'da sözünü geçirdiği Çerkezleri de davet ederek kuvvetlerine katmıştır. Akhisar bölgesinde faaliyet gösteren Parti Pehlivan da Ethem'in hizmetine girmiştir. Böylece güçlenen Ethem, kuvvetlerini artırma çabasına girmiştir.

2.3. KUVA-YI MİLLİYE - YUNAN ÇATIŞMALARI VE “MİLNE HATTI”

Bölgede Kuva-yı Milliye'nin kurulması ve teşkilatlanmasıyla başlayan hareketler, kısa sürede Yunan Ordusu ve Kuva-yı Milliye arasında büyük çapta çatışmaların başlamasıyla neticelenmiştir. Bunun yanı sıra, Yunanlıların Aydın'ı işgal etmesiyle başlayan Yunan-İtalyan anlaşmazlığına sebep olmuştur. Bu durum üzerine İtilaf Devletleri Yüksek Konseyi, Damat Ferit Paşa'nın yerine vekâlet eden Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin 15 Temmuz tarihli Yunan işgal sahasının sınırlandırılması ve Yunan mezaliminin tahkik edilmesini isteyen yazısını, 18 Temmuz'da müzakere ederek; Batı Anadolu ile ilgili iki önemli karar aldı. Bunlardan birincisi, General Milne'nin başkanlık edeceği bir Tahdid Komisyonu oluşturulması; diğeri de Yunan mezalimini incelemek üzere bir Tahkik Komisyonu kurulmasıydı (Ural, 2002:790-800). Yüksek Konsey, komisyonlarla ilgili aldığı kararı Osmanlı Hükümeti'ne 3 Ağustos 1919'da bildirdi. Hükümet, ertesi gün basına ve umum vilayetlere gönderdiği tamimde, Konsey'in kararını çok yerinde bir karar olarak gördüğünü belirtmektedir. Yunan mezaliminin apaçık olduğunu, dolayısıyla general rütbesine haiz üyelerden oluşan Tahkik Heyeti'nin mezalim olup olmadığından ziyade, mezalimin derecesini tespit edeceğini haber vermekteydi. Ancak ileride Yunan mezalimine yönelik soruşturmanın sonuçsuz kalacağını görmekteyiz. Yüksek Konsey'in bu çalışmalarla, özellikle Türk ve Yunan çatışmasının önüne geçmek için çalışmalar yaptığını görmekteyiz. Nitekim Paris Barış Konferansı'nda Yüksek Şura, 18 Temmuz 1919 tarihinde Yunanlılar ile Türk Milli Kuvvetleri arasında bir sınır tespiti yapılmasını ve bu görevin Kuzey Anadolu İtilaf Devletleri İşgal Komutanı General Sir George Milne'ye verilmesini kararlaştırdı. Yüksek Komiser 2 Ağustos 1919'da konuyla ilgili notanın metni üzerinde anlaştı. General Milne bu amaçla İzmir'e gelip

karargâhını kurdu ve “Tahdit-i Hudut Komisyonu” Yunanlılar ile Türkler arasında hudut tayin ve tespiti için çalışmalara başladı.

General Milne, 10 Ağustos 1919 tarihinde Yunan Orduları Başkumandanlığı'na verdiği emirde, işgalleri altında bulunan sınırdan ileri geçmemelerini istemiştir. Tayin edilen hudut, Yunan zulümlerinin önlenmesi ve işgal sahasının sınırlandırılması için alınan bir tedbir gibi görülmekteyse de, Balfour'un belirttiği gibi, bu hatta Yunan ilerlemesi belki de uzun süreli durdurulmuyordu. Milne Hattı denilen sınır, Aralık 1919'da konferanşa belirlendi. Bu hat; Ayvalık'ın yedi mil kuzey doğusundaki Osmanlı sırtında, deniz kıyısında bir noktadan başlamak suretiyle Hacı Osman Yaylacık Dağı-Madra Dağı-Kestane Dağı-Akmaz Dağı Doruğu-Döşeme Köyü-Ürgüt Deresi'yle Mentеше Deresi arasındaki sırtlar, Bakırçay ile Cumalı Deresi'nin birleşme noktası, Tuğlacık batısı-Sarıtaş dorukları-Yenice-Tepecik Tatarköy-Yeniçiftlik-Papazlı-Belen Dağı güneydoğusu-Kestelli-Yarışlı-Sart-Bucak-Çaylı-Bademiye üzerinden İzmir sancağı güney sınırına kadar giden bir hattı (TİH, 1991:156). General Milne, 3 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne, sınırlandırılan hududu gösterir bir tezkire göndermiştir. General Milne, Yunan kuvvetleriyle Türk kuvvetleri arasında tespit edilen hattın kabulünü ve Türk kıtaları ile Kuva-yı Milliye'nin bu hattın 3 km. gerisine çekilmesini de bir nota ile istemiştir. Hükümetin kararına bağlı olarak bu teklif Harbiye Nezareti'nce kabul edilmiştir.

Milne Hattı'nın tesisine rağmen Yunan tecavüzlerinin ortadan kalkmaması, buna karşı Kuva-yı Milliye'nin geri aldırılması hakkında General Milne'in yeni talep ve tekliflerde bulunması üzerine 26 Şubat 1920 tarihinde Vükelâ Meclisi'nde konu tekrar ele alınmıştır. Alınan kararda Kuva-yı Milliye'nin, Yunan mezalimine uğrayan insanlar tarafından, meşru müdafaa amacıyla kurulmuş olduğu, bunların geri çekilmeleri için Hükümet tarafından tebliğ yapılmasının mümkün ve faydalı olmayacağı belirtilmiştir. Elleri kalan yerlerin kısmen de olsa terk ve tahliyesinin teklif edilmesinin heyecanı artırarak daha büyük sorunlara yol açacağı için yeni hudut tahsisinin gerekli olduğu belirtilerek, keyfiyetin General Milne'ye anlatılması Hariciye Nezareti'ne havale edilmiştir. İtilâf Devletleri Temsilcileri, Milne Hattı konusundaki kararın tatbikinde ısrar ettiklerinden, Hükümet 1 Mart 1920 tarihinde cevabî bir nota ile Millî Kuvvetlerin ne maksat ve ne surette toplandıklarını açıklayarak; bu teşkilâtın Hükümet emri altında bir askerî kuvvet olmaması sebebiyle General Milne'nin istediği gibi emir verilemeyeceği; verilse bile bir faydasının olmayacağı vurgulanmıştır. Yunan mezaliminden canları yanmış olan ve İtilâf Devletleri'nin adaleti ile öz topraklarının kendilerine geri verileceğini bekleyen bu insanlara “kendinizi savunmayınız” demenin

bunların büsbütün galeyanına sebep olacağı, böyle bir zamanda hududun geri alınmasının mümkün ve münasip olmayacağını bildirmiştir. Bu notanın verilmesinin ertesi günü Yunanlılar harekete geçerek, General Milne'nin istediği hattı cebren işgal etmişlerdir. Böylece bölgede çok şiddetli bir Yunan mezalimi başlatılmıştır. Bu durum Kuva-yı Milliye şeflerinden Demirci Mehmet Efe'nin Erkânı Harbiye'ye çekmiş olduğu telgraftan anlaşılmaktadır (Böke, 2007:309-323).

2.4. KUVA-YI MİLLİYENİN TEŞKİLATLANMASI

Kuva-yı Milliye'nin kuruluşundaki idari yapıya baktığımızda, sivil ve askeri gruplar göze çarpmaktadır. Bunların yapısına baktığımızda ise asker kökenli Kuva-yı Milliyeciler arasında şöyle bir ayırım yapabiliriz:

- 1- Milli Mücadele sırasında bizzat silâh altında bulunanlar: Albay Mehmet Şefik, Albay Kazım, Albay Bekir Sami ve Batı Anadolu Bölgesi ile yakından ilgilenen 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa gibi isimler ilk akla gelenlerdir.
- 2- Asker kaçakları.
- 3- Askerlikten emekliye ayrılmış olanlar.
- 4- Hükümet tarafından askerlikten çıkarılanlar ya da istifa ederek askerlikten ayrılanlar.

Asker kökenli bu grup arasında önemli sorunlar yaşanmamıştır. Çünkü bu grupta yer alanlar, genellikle içinden çıktıkları kurumun geleneklerini, çalışma disiplini ve savaş sanatını iyi bilen insanlardı. Kuva-yı Milliye içinde, özellikle ilk zamanlarda, asker kökenlilerin sayısı oldukça azdır. Nedeniyse, Mondros Mütarekesi'nin şartları gereği azaltılan Osmanlı Ordusu'nun asker sayısının, Eylül 1919 tarihi itibarıyla 50.000'i geçmemesidir.

Sivil kökenli Kuva-yı Milliyecilere baktığımızda, silahlı direniş birliklerinin her biri kendine özgü bir yapıya sahip olup kuruluşu, disiplin anlayışı, eylemleri, düzenli ordu birliklerinden ayrılmaktadır. Bu gruplarda Tümen, Alay, Tabur, Bölük gibi askeri birimler ve adlandırmalar olmamıştır. Her grup genellikle kendisine bağlı Efe'nin ya da geldiği yerin adı ile anılmıştır.³ Her grup kendi arasında iki “Oymak” a ayrılarak, bunlardan ilkinde “Müfrez”,

---

³ Örneğin, *Çetecilerin geldikleri yere göre*; Ödemiş Kuva-yı Milliyesi, Alaşehir Kuva-yı Milliyesi, Osmancık Milli Müfrezesi, Eskişehir Milli Taburu, Kütahya Alayı, Bursa Müfrezesi, Balkan Akıncıları, *Çete Reisinin adına göre*, Ziver Bey Müfrezesi, Teğmen Kadri Müfrezesi, Arnavut Kazım Çetesi, Yahya Kaptan Çetesi gibi (Müderisoglu, 1990:179).

ikincisine de “Posta” denilmiştir (Sofuoğlu, 2002b:618-627). Batı Anadolu’da ise, Kuva-yı Milliye komutanlarına “Efe”, Efe’ye bağlı olan komutanlara “Zeybek”, sivil savaşıçılara da “Kızan” adı verilmiştir. Yurdun içine düştüğü felaketi görerek bir şeyler yapılması gerektiğini düşünen halk tabakasının oluşturduğu gruplar, yani sivil kökenli Kuva-yı Milliyeciler arasında çok farklı kesimlerden gelen savaşıçılar bulunmaktaydı. Bunları da kısaca şu şekilde yazabiliriz:

1- Kuva-yı Milliyeci Efeler: Batı Anadolu’da yaşayan ve bölgeye özgü nitelikler taşıyan efelerin önemli bir bölümü, zamanla Kuva-yı Milliye’ye katılmışlardır. Efe, Batı Anadolu’da, bir çeşit sosyal haydut konumundaydı (Ergil, 1981:100). Çeşitli nedenlerden dolayı, yönetimle arası açılarak dağa çıkmış bu insanlar için, bölgenin işgal edilmesi, bir bakıma onların kendi gelir kaynaklarının kuruması anlamına geliyordu. Bundan daha önemlisi, Ege’nin bu yiğit insanları öz vatanlarını düşman eline teslim edecek kadar bilinçsiz değillerdi. Bu durumun farkında olan Albay Şefik Bey, bölgenin Efe geleneğinden oldukça yararlanmıştı (Dinamo, 1974:179-180).

2- Askere Alma Yöntemiyle Silah Altına Alınan Kuva-yı Milliyeciler: Kuva-yı Milliye’yi örgütlemek amacıyla kurulan Heyet-i Milliye’ler, askerlik yaşına gelmiş, bu yaşa yaklaşmış ya da öncesinde askerlik görevini tamamlamış olanları silâh altına çağırarak yoluna gitmişti. Bu uygulama bazen efeler tarafından da yapılmıştır. Bunun yanı sıra “Bedelli Askerlik” denilebilecek bir uygulamanın da var olduğu anlaşılmaktadır. Bu yöntemle göre, Heyet-i Milliyelerce belirlenen bir bedeli ödeyen kişiler, cephe görevinden muaf tutulmaktaydı. Bu yöntem, cephede savaşıçılarının maaşlarının bir bölümü için de kaynak oluşturmaktaydı. Ancak bir süre sonra bu uygulama tepkiyle karşılanmıştır (Albayrak, 1998:78).

3- Yaşadıkları Yerlerin İşgal Edilmesi Yüzünden Yerlerinden Kaçmak Zorunda Kalanlardan Oluşturulan Kuva-yı Milliyeciler: Bunların sayısı da beklenenin üzerinde olmuştur.

4- Asker Kaçaklarından Kuva-yı Milliye’ye Katılanlar: Bu durumda olanlara da Kuva-yı Milliye çekici gelmiştir. Çünkü Kuva-yı Milliye’nin içinde çok katı bir askeri disiplin yoktu ve savaşıçılara her ay belli bir maaş ödenmekteydi. Buna ek olarak, haksızlığa uğramış bu kişilerde, ekonomik kazancın da ötesinde vatanseverlik duygusunun daha ağır bastığı söylenebilir.

5- *Hapishaneden Çıkarılanlar*: İşgal edilen yerlerde, özellikle azınlıklara karşı kötü davrandıkları, hükümete karşı muhalefetleri dolayısıyla yahut adi suçlardan hapsedilenler; bazen de tüm tutuklular hapishanelerden salıverilmiştir.⁴ Bunların bir bölümü Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. Milli Mücadele'nin bitiminden sonra bu suçlular, Milli Mücadele'de yapmış oldukları hizmetlerin de karşılığı olarak 9 Teşrinisani 329 Tarihli Af Kanunu'ndan yararlanarak affedilmişlerdir (BCA, 1924: Dosya:3038).

6- *Devlet Tarafından Aranılanlar*: Bu kişiler de yeni bir yönetim kurulduğu zaman affedilecekleri ve yeni bir yaşama başlayacakları umuduyla, Kuva-yı Milliye'ye katılmayı tercih etmişlerdir.

7- *İşsizlik ve Ekonomik Zorluklar Nedeniyle Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar*: Savaş sonrasında ülke tam bir yoksulluk ve işsizlik içinde bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda üretici nüfusun ve tarımsal hayvanların ordu emrine alınması; buna asker kaçaklarının eklenmesi sonucu tarımsal işgücü açığı doğmuştur. Üretim düşmüş, aşırı vergiler ve kamulaştırmalar nedeniyle üreticinin çoğu toprağından, tarımsal hayvanlarından, tohumluktan yoksun kalmış; ülke ekonomisinin temeli olan tarım yıkım noktasına gelmiştir. Halkın durumu ve vaziyeti maddi manada çok kötüydü (Ünüvar, 2002:128-136). Oysa daha önceleri de belirtildiği gibi, Kuva-yı Milliye'de yer alanlara ayda belli bir maaş veriliyor ve savaşçıların giyecek, yiyecek gibi zorunlu gereksinimleri karşılanıyordu. Bu nedenle, işsiz durumdaki kişilerin bir bölümü Kuva-yı Milliye içinde yer almayı uygun görmüşlerdir.

Batı Anadolu'da faaliyet gösteren Kuva-yı Milliyeciler'in sayıları konusunda ise, çeşitli kaynaklarda farklı bilgilerin verildiği görülmektedir. Ancak gerek yerli ve gerekse yabancı kaynakların verdiği bilgilere göre bölgede faaliyet gösteren Kuva-yı Milliyeciler'in sayısının 15.000'in üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Tam bir tahminin olmamasının nedeni ise cepheden kaçışların ve katılımların tam olarak kaydının tutulamamış olmasıdır. Kuva-yı Milliye birliklerinin bu düzensiz ve dağınık yapısı zaman zaman büyük sorunlara da yol açmaktaydı. Özellikle ilk kurulduğu dönemde uygunsuz hareket ve davranışlarda buldukları doğrudur. Ancak daha sonra Heyet-i Milliyelerin kurulması ve kongrelerin toplanmaya başlanmasından sonra bu gibi girişimler denetim altına alınmaya başlanmıştır ve çetecilik engellenmeye çalışılmıştır (Balkaya, 2008:17-34). Bunun neticesinde kendi içlerinde

---

⁴ Tutukluların serbest bırakılmasına dair kanun mecliste tartışılırken tereddüt ve tedirginlik yaşanmış ancak İşgal durumunun vahametinden ve Kuva-yı Milliye'nin sayısının artırılması lüzumundan dolayı cephede yararlanılmak üzere serbest bırakılmışlardır (BCA, Tarih 14.2.1921, Dosya:302).

özellikle Kuva-yı Milliyeciler'in uymak zorunda oldukları ve uyulmaması durumunda çok ağır cezalara uğradıkları dört kural her zaman geçerli olmuştur:

- *İçki içmemek,*
- *Irza ve namusa saldırıda bulunmamak,*
- *Soygun yapmamak,*
- *Vatana hıyanette bulunmamak.*

Bu dört suçtan hüküm giyenlerin cezası “ölüm”dür (Şapolyo, 1957:50). Ancak bu kurallar Kuva-yı Milliyeci çeteler tarafından tam olarak uygulanmamıştır. İleride göreceğimiz üzere Kuva-yı Milliye çetelerinin kural tanımaz davranışları, tasfiye edilmelerinde birinci neden olarak gösterilecektir.

Kuva-yı Milliye'nin savaş yöntemlerine de değinmek gerekirse; daha çok gerilla tarzı savaş yöntemleri kullanılmaktaydı. Bu yöntemlere baktığımızda; kale nizamı, müsademe, yarma, baskın, göçme gibi yöntemler kullanılmaktaydı.

Kuva-yı Milliye'nin iaşe ve lojistik durumuna baktığımızda; İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin maddelerine istinaden ülkenin en önemli merkezlerini ve ulaştırma şebekelerini işgal etmiştir. Türk Ordusu'nun silah, cephanesi ve malzeme depolarına el koyarak orduyu tamamen bitkin bir hâle getirmişti. Kuva-yı Milliye'de lojistik destek, devlet imkânlarından çok halka dayanan bir özellik arz etmekteydi. Düzenli bir ordu gibi, kadrosu, personeli, silah ve cephanesi olmayan Kuva-yı Milliye'nin ikmalinde de akıcı ve planlı değildi (TİH, 1975:14). Gerek örgütlenirken silahlandırmak ve donatmak; gerekse sonradan yapılacak bütünleme için önceden hazırlanmış ihtiyaç maddeleri stoku yoktu. Elinde, Birinci Dünya Harbi'nden kalma, dağınık bir halde bulunan çeşitli ikmal maddeleri, silah ve cephanesi bulunmaktaydı. Düşmanın istila hareketi karşısında Kuva-yı Milliye cephe kuruluşuna kadar kendi başına hareket eden Kuva-yı Milliye birlikleri, ulaştıkları ilçe ve köy halkı tarafından iaşe ediliyordu (Güralp, 1958:31). Bu kuvvetleri meydana getiren milli kuvvetlerin mevcutları az olduğundan, halka büyük bir yük olmuyordu. Silah ve teçhizatı kendileriyle beraber getiriyorlardı. Daha sonra cephe genişleyince iaşe ikmalinde ve diğer ihtiyaçları Heyet-i Merkeziye'ler ve Heyet-i Milliye'ler tarafından yapılmaya başlandı. Ayrıca çekirdek kadroyla bulunan ordu birlikleri de iaşe işlerine elinden geldiği kadar yardım ediyordu. Milli Kuvvetlerin en önemli problemlerinden biri de kuvvetlerin iaşe ve gerekli ödeneğin temin edilmesiydi. Kuva-yı Milliye döneminde halktan alınan salma vergilerle, Duyûn-u Umumiye

İdareleri'nden, mal sandıklarından, bankalardan zorla alınan paralarla giderlerin karşılanması yoluna gidilmiştir. Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri'nde bu konular üzerinde durulmuş, özellikle 26-30 Temmuz 1919 tarihlerinde "Hareket-i Milliye Kongresi" adıyla toplanan II. Balıkesir Kongresi'nde, çeşitli direniş güçleri ve çetelerin birleştirilmesi işine girilmiş ve birtakım kararlar alınmıştır. Bu kararlara baktığımızda; seferberlik ilan edilmesi, herkes yükümlü olmakla beraber şimdilik 1884-1893 doğumluların silâhına alınması, çağırılıp da gelmeyenlerin cezalandırılmaları, Balıkesir'de olduğu gibi her ilçede "Teşkilât", "Maliye", "Levazım" heyetleri oluşturulması, ilçe ve nahiyelerden gönderilip silâhına alınanların giderlerinin daha sonra genel giderlerden düşülmek üzere ilçe ve nahiyelere ait olması ve başlarında cepheye bunlarla beraber kalacak eşraftan bir kişinin bulunması uygun görülmüştür. İlçelerin yükleneceği giderler bir bütçe konusu olduğundan, bunun idaresi kongreye ait olacak, oluşturulan merkez heyetince yürütülecek, bu heyet bir bölgeden diğerine gönderilecek temel ihtiyaçları da düzenleyecektir. Genel giderlerin karşılanmasında, her yerin büyüklük ve zenginliğinin göz önünde tutulması uygun görülmüş; Balıkesir, Edremit, Burhaniye, Balya, Bandırma, Gönen, Sındırgı, Gördes, Soma ve Bergama'nın belirtilen oranlarda katılması kararlaştırılmıştır. Çeteciliğin önlenmesi amacı ile her ilçe heyeti göndereceği komutan ve erlere birer belge verecek, belgesi olmayanlar Milli Kuvvetlere kabul edilmeyecek, belgelerde almış oldukları eşya ve paranın miktarı yazılı olacaktır. Cephedeki savaşçıların yedirilme, giydirilme ve hastalıklarının tedavisi, donatılarının tamamlanması ve yedek silahlı güç bulundurulması işlerinin anında yürütülmesi için cephe karargâhlarının gerilerinde, bu işlerle görevli birer "Menzil Müfettişliği" bulundurulacaktır. Halkın elindeki silahların toplanması ilke olarak kabul edilmekle beraber, mahalli özellikler göz önüne alınarak, yapılacak işlemler mahalli heyetlerin yöneticilerine bırakılmıştır. Kongre, Eylül ayı başında 100 kişilik olmak ve her bölgenin vereceği paranın yüzdesi oranında üye katılmak üzere yeniden toplanacaktı. Batı Anadolu'nun güneyini kapsayan ve işgal altında bulunan illerden gelen temsilcilerin de katıldığı I. Nazilli Kongresi, 8 Ağustos 1919'da toplanmış, II. Balıkesir Kongresi kararlarına benzer idari ve mali kararlar almıştır. Farklı olarak, cephelere gereği kadar asker göndermek, bunları silahlandırmak, yiyeceklerini sağlamak, oluşturulan "Heyet-i Milliye"lerin görevi sayılmış, cepheye "celb ve sevk" olunacak kişilerin miktarının karargâh komutanları tarafından belirlenmesi benimsenmiştir (Özkaya, 2001:30).

Batı Anadolu'nun en geniş katılıma sahip kongresi 16-25 Ağustos 1919 tarihlerinde Alaşehir'de toplanmıştır. Mali teşkilatlanma ile buna esas olan idari kararlar, II. Balıkesir Kongresi kararları ile ilgili sonuçların değerlendirilip, uygulamada ortaya çıkan eksiklikleri

gidermeyi ve teşkilatlanmayı genişletmeyi amaçlamıştır. Çıkarılan talimatnameler, Batı Anadolu direnişinin temel prensiplerini ortaya koyacak, diğer kongrelerce de mahalli farklılıklar göz önünde tutulmak şartı ile onaylanacaktır. Teşkilatlanmayı yaygınlaştırmak amacı ile hazırlanan "Harekât-ı Millîye Talimatnamesi", merkez Alaşehir olmak üzere Salihli, Kula, Eşme, Demirci, Uşak, Ödemiş ilçelerini birer mıntıka saymış, her ilçede "Mıntıka Heyet-i Merkeziyesi"ne bağlı "Esas", "Maliye", "Levazım" heyetlerini bünyesinde bulunduran "Harekât-ı Millîye Redd-i İlhak Heyeti" kurulmasını öngörmüştür. Milli Hareketi yürütmek için gereken para tutarını ilçelere dağıtmak, yazışmaları denetlemek, cephe komutanlarını çağırmak, tayin ve değiştirme, ilçelerden gelecek gönüllülerin eksikliklerini gidermek ve cephelere göndermek Alaşehir'deki "Mıntıka Heyet-i Merkeziye"nin sorumluluğunda olacaktır. "Esas" heyetin görevi her hareketi denetlemek ve yönetmektir. "Maliye" heyeti milli direnişin devamı için ilçelerin vermekle yükümlü oldukları paraların dağılımını, toplanmasını sağlamak, harcamalar için levazım heyetine para vermek, harcamalardan arta kalan parayı merkez maliye heyetine vermekle yükümlüdür. "Levazım" heyetleri, her çeşit satın alma ve toplama işlerini yapacak, cephedeki askerin yedirilmesi, barındırılması için cepheye yakın yerlerde gereği kadar "Menzil Müfettişlikleri" bulunduracaktır. Kuva-yı Millîye Menzil Müfettişliği Vezaifi hakkında talimatla, özellikle depolama ve tüketime ilişkin sorunlara çözüm getirilmeye çalışılmış; yiyecek, eşya ve savaş gereçlerinin depolanması ve dağıtımını ilkelere bağlanmıştır⁵ (Müderrişoğlu, 1990:192-196). Milli Kuvvetlerin sağlık işlerine baktığımızda ise önceleri mevcut imkânlarla göre mahalli ve kısıtlı olmuştur. Daha sonraları cephe kurulunca imkânların artırılmasına gayret edildiği gibi yer yer yeni hastaneler de açılmıştır. Milli cephenin sağlık işlerini yürüten başlıca sıhhi kurumlar şunlardır:

- *Köşk mevkiinde Doktor Sabri Bey idaresindeki bir seyyar hastane,*
- *Çine'de 57. Tümen Başhekimii Galip Bey'in çalışmalarıyla açılan Milli Hastane,*
- *Nazilli'de Doktor Refet Bey idaresinde Kızılay Hastanesi ile Mustafa Feridun Bey başkanlığında İstanbul'dan gelen Kızılay Yardım Heyeti'nin açtığı hastane,*
- *Denizli'de Memleket Hastanesi ve ayrıca Kızılay Hastanesi (TİH, 1991:73).*

Silah ve cephe gereksinimi başlangıçta sorun olmazken, sayısal artış bu gereksinimi de arttırmış; çözüm olarak ya kaynak yaratılmış ya da mevcut silah kadar savaşçı alınmıştır. Silah bakım ve onarım işleri bir harcama gerektirmemekte, silâhına alınan ustalarca yürütölmekteydi. Levazım ikmal maddesi olan giyecek ise, önceleri Kuva-yı Milliyecilerin

⁵ Ayrıca Bkz. Kuva-yı Millîye'nin Müdafaa-i Millîye Teşkilatı'na bağlanması ve bütçenin buna göre düzenlenerek giderlerin tamamen Emval-i Umumiye'den temini hususunda Ankara hükümetinin 16.5.1920 Tarihli Kararnamesi (BCA, Tarih16/5/1920, Sayı:7, Dosya:42-1).

getirdikleri kendi elbiselerinden ibaretti. Kıyafette bir standartlık yoktu. Herkes yöresel kıyafetiyle mücadeleye katılmıştı. İleriki zamanlarda da ordunun yardımıyla kısmi standartlık sağlanması da yeterli olmamıştır.

Kuva-yı Milliye'nin ihtiyacı olan para, Sivas Kongresi'nden önce halktan toplanan para, yardım ve bağışlardan gelen paralar, ayrıca kısmen İstanbul Hükümeti'nin gönderdiği paralardan sağlanmaktaydı.⁶ Bu dönemde mali sıkıntı en üst düzeydeydi (Tekin, 2002:137-150). İstanbul Hükümeti ve Anadolu, büyük bir mali bunalım yaşıyordu. Personel ücretleri, iâşe ve giydirme, silah ve cephanenin tedariki ve taşınmasıyla ilgili para büyük zorluklar ile bulunuyordu. Bu dönemde acil ihtiyaçlar Milli Heyetler tarafından halktan alınan para ile sağlanıyordu. Sivas Kongresi'nden sonra Heyet-i Temsiliye, ülkenin kader ve geleceğine el koyarak etkisini gittikçe arttırmıştır.

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Kuva-yı Milliye'nin askeri yapısında yaptığı değişiklikler neticesinde, 16 Kasım 1919'da Kuva-yı Milliye Teşkilatı'na yeni bir nizam verme çabası dâhilinde, 12. ve 14. Kolorduları, 23, 57 ve 61. Tümen komutanlıklarına, ayrıca Refet Bey'e ve 56. Tümen Komutanı Bekir Sami'ye gönderdiği şifreli telgrafta; Batı Anadolu'daki Milli Kuvvetlerin teşkilatlandırılmasını, gayri resmi olarak ordu birliklerince desteklenmelerini istedi. Bunlardan birincisi olan Kuzey Grubu'nun 61. Tümen'e, ikincisi olan Salih Grubu'nun 23. Tümen'e ve üçüncüsü olan Demirci Efe Grubu'nu da 57. Tümen komutanlıklarına bağlanmasını bildirdi. Heyet-i Temsiliye'nin bu direktifine göre; Güney Anadolu ve Adana cephelerindeki Milli Kuvvetlerin teşkilatlandırılması amacıyla 27 Ekim 1919'da kolordulara verilen talimat esasları göz önünde bulundurularak, Batı Anadolu'daki Milli Kuvvetlerin ordu birlikleri teşkilatına benzer teşkilata sokulmaları tavsiye edilmişti. Bunun üzerine Milli Kuvvetler bölük, tabur ve alay haline sokulmaya başlandı. 1920 yılı başlarında şu birlik teşkilleri kuruldu: 57. Tümen bölgesinde, Milli Aydın ve Milli Menderes alaylarıyla, Milli Aydın Dağ, Milli Adagide taburları ve birkaç efe süvari bölüğü; 23. Tümen Bölgesinde, Milli Salihli Piyade Alayı, Milli Kiraz ve Uşak Hücüm taburları ile birkaç efe bölüğü; 61. Tümen bölgesinde ise Milli Akhisar Nişancı, Milli Soma, Milli Ayvalık Alayları ile Belen, Saruhan, Yayaköy, Korucu, İvrindi taburları ve bazı bağımsız bölükler kuruldu (TİH, 1991:142). 23. ve 57. tümenleri fiilen sevk ve idare etmekte olan Albay Refet, 6 Şubat 1920'de verdiği bir emirle Küçük ve Büyük Menderes çevresindeki bütün kuvvetleri "Menderesler Grubu" adı altında birleştirdi. Menderes Grubu Komutanlığı'nın karargâhı

---

⁶ Burada İstanbul Hükümetinden ziyade asıl kastedilen Osmanlı Erkan-ı Harbiye Vekâletinin kayıt dışı göndermiş olduğu yardımlardır. Zira İstanbul Hükümeti olası bir halk hareketinin Osmanlı Devletine daha büyük bir zarar getireceği kanısındaydı.

Nazilli’de yerleşmiş olup birlikleri, Balyanbolu Bölgesi’nde Söke’ye kadar olan geniş alanda ve Yunan birliklerinin karşısında kurulmuştu. Batı Cephesinin bu dağınık yapısı, bölgede diğer Kuva-yı Milliye grupları arasında iletişimsizlik oluşturmuş; bundan dolayı Batı Cephesi, Heyet-i Temsiliye tarafından sürekli düzenlemeye ve teşkilatlandırılmaya çalışılmıştır. 23 Haziran 1920’de Büyük Millet Meclisi tarafından verilen kararda; “*Yeni kurulan Garp Cephesi Kumandanlığı’na Ali Fuad Paşa hazretleri tayin edilmiş; 12’nci ve 20’nci kolordular Ali Fuad Paşa’nın emrine verilmiştir*” (BCA, 1920: Sayı.57, Dosya. 39-2). Son düzenleme ile İzmir Kuzey Kolordusu Komutanlığı’na Albay Kazım, 20. Kolordu Komutanlığı’na Albay Bekir Sami, 56. Tümen Komutanlığı’na Yarbay Kenan Beyler atanmıştır.

2. 5. KUVA-YI SEYYARE’NİN TEŞEKKÜLÜ

Yunan işgali ve Batı Anadolu’daki Rum ve Ermenilerin neden oldukları anarşik eylemler artmıştı. Bazı köyler İzmir Valisi Rahmi Bey’den ve İstanbul’dan yardım talebinde bulunmuşlar, ancak bekledikleri ilgiyi görememişler; bu anarşik durum devam etmiştir. Onların bu hasmâne davranışlarına karşı, hamiyetli ve vatanperver insanlar bir araya gelerek düşman karşısında bir cephe vücuda getirmişlerdir. Bu arada Rauf Bey ve Miralay Bekir Sami Bey, 23 ve 25 Mayıs 1919 tarihlerinde peş peşe Bandırma’ya gidip Çerkez Ethem’in babası Ali Bey ve büyük kardeşi Reşit Bey’den izin alınmak suretiyle, Ege Bölgesi’nde Yunanlılara karşı bir müdafaa hattı oluşturmak için Çerkez Ethem’i göreve davet etmişlerdir.⁷ Bu görev, Çerkez Ethem tarafından derhal kabul edilerek, birkaç gün içinde çoğu akrabası ve arkadaşı olan on kişi ile Salihli kasabasına gelmiş ve İzmir’in işgalinden on beş gün sonra ilk karargâhını burada kurmuştur.

Birinci Dünya Savaşı’nın kaybedileceğini anlamış olan Enver Paşa ve Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Kuşçubaşı Eşref Bey, ileride yapılacak bir mücadele için belirli yerlerde silah, cephane ve para stoku yapmışlardır. İşte o stoklardan biri de Kuşçubaşı Eşref Bey’in Salihli’deki çiftliğinin mahzenidir. Bu silahlar Rauf Bey vasıtasıyla Çerkez Ethem’e teslim edilmiştir. Çerkez Ethem’in milislerinin silah ve cephane yönünden sıkıntı çekmemiş olması bu nedendir. Hazır karargâh ve silah stoku teslim edilen Çerkez Ethem için bu aşamadan sonrası, kendi kişisel mahareti, askeri konulardaki bilgisi ve yeteneği ile kuracağı kadronun

---

⁷ Çerkez Ethem’i Milli Mücadele’ye davet etmek için Rauf Paşa’nın seçilmesi, onun da Çerkez olması hasebiyle daha etkili olacağı inancından gelir. Rauf Paşa bundan başka da, Milli Mücadele döneminde Çerkezler üzerinde etkilidir (Ünal, 2000:27-30).

disiplinine kalmıştır. Halk arasında “çete harpleri” denilen mücadelede cidden mahir ve yetişmiş olan Çerkez Ethem, vaziyete çok çabuk hâkim olmuş ve emrindeki milis sayısını arttırmıştır. Sakarya’dan başlayarak Çanakkale’ye kadar yöredeki tüm Çerkez yerleşim yerlerine adamlarını göndermiş, atını ve silahını alan birçok vatandaş bu kuvvetlere katılmıştır (Kılavuz, 2011:273-288). Özellikle Çerkez Ethem’in Bandırma ve Gönen civarında yapmış olduğu bağlantılar ve çalışmalar bu cephenin kurulmasında büyük önem arz etmektedir. Bu kuvvetler teşkil edilirken öncelikle bölgesel ahaliden toplanan ve önceden eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuş olan birçok kişi ve grubu bünyesinde toplamakla birlikte, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında dağılmış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu kişiler ve buna bağlı olarak Teşkilatı Mahsusa’da görevli şahısları bu yapılanmanın altında toplamaya çalıştıkları da görülmektedir (Yurtsever, 2008:46-47).

Çerkez Ethem’in oluşturduğu bu milis kuvvetine “Kuva-yı Seyyare” adı verilmiştir. Ethem Bey’in Yunanlılarla ilk teması ve savaşı, Ödemiş’in işgalinden sonra Salihli üzerine yürüdükleri zamana rastlar. Bozdağ yaylalarını savunan Çerkez Ethem birlikleri, Yunanlıları ilk kez burada durdurmuştur. Bundan sonra da Yunanlılarla birçok kez sıcak temas kurmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUVA-YI SEYYARE'NİN TEŞKİLATLANMASI VE FAALİYETLERİ

3. 1. ÇERKEZ ETHEM KİMDİR?

19.Yüzyılın Kafkasya'sında oluşan Rus yayılcılığı ve bu yayılcılık sonucu oluşan olumsuz yapı bölge insanlarını, özellikle Çerkez nüfusunu derinden etkilemiştir (Kurat, 2010: 331-332). Rus Çarlığı ile girmiş oldukları bu büyük mücadeleyi kaybetmeleri üzerine topraklarından ve anavatanlarından ayrılmak zorunda kalmış ve Çerkez Muhaceratı sorunu gündeme gelmiştir (Acar, 2002:895-896). Çerkezler kendilerine en yakın bildikleri Osmanlı Devleti coğrafyasına yönelik göçlere başlamışlardır (Öztuna, 1983:430-434). Bu göç süreci 19. Yüzyılın sonlarına kadar artarak devam etmiştir. Bunun sonucu olarak göçmen bölgeleri genişletilerek, İç Anadolu'da özellikle Eskişehir (Demirel, 2005:314-315) başta olmak üzere Konya-Kayseri, Batı Anadolu (Aydın-Manisa-Afyon hattı); Musul-Kerkük ve Halep civarlarına Çerkes göçmenlerinin nakilleri yapılmıştır (Saydam, 2010:135-147). Çerkez Ethem, bu göçler sürecinde Kafkasya'nın Adıgey bölgesinden göç ederek Bandırma'ya yerleşmiş bulunan Pşav ailesinden Ali Bey'in beş oğlundan en küçüğüdür. 1886 Emreköy doğumludur (Ünal, 2000:197). Ethem'in büyük kardeşlerinin dördünün de subay olması nedeniyle evlerine getirmiş oldukları askeri kitapları merakla okumuş ve içinde var olan askeri yeteneğin etkisiyle asker olmayı çok arzulamıştır.⁸ Buna karşın babası Ali Bey de küçük oğlunun köyde ve yanında kalmasını arzulamaktaydı. Gözlerinin rengi nedeniyle "Çakır" diye çağırıldığı ve diğer oğullarına nazaran daha hoşgörüyü davrandığı Ethem ise, köyde kalmayı istememektedir. Babasını kırmayı göze alamayan Ethem, Rüştüye'yi bitirdikten sonra gizlice İstanbul'a gidip, Küçük Zabit Mektebi'ne kaydolar ve astsubay olarak ordu saflarına katılır. Kuşçubaşı Eşref Bey'in başkanı olduğu Teşkilat-ı Mahsusa saflarında gerillacılığın gerektirdiği eğitimi görmüştür. Daha sonra Çürüksulu Mahmud Paşa'nın Kolordu Muhafız Bölüğü'nde Süvari Kıtası Kumandanı olarak Bulgar cephesinde savaşmış ve yaralanmıştır. Bu başarısından dolayı kıdem zammı ve madalya almıştır (Kutay, 1972:14).

Rauf Orbay ve Dr. Reşit Bey ile birlikte Irak ve İran'da başarılı hizmetler vermiştir. İran- Afganistan üzerinde Türk anavatanına yol açmak üzere yapılan mücadeleler sırasında

---

⁸ Ethem'in en büyük ağabeyi İlyas'la üçüncü ağabeyi Nuri zaptiyelerle beraber Rum eşkıyalarla çarpışırken şehit olmuşlardır. Hayatta kalan diğer iki ağabeyinden Reşit Bey Harbiye'den 1901'de, küçük ağabeyi Tevfik Bey 1902'de zabit olarak çıktılar (Bkz. Çiçek, 2010:123).

Hemedan'ı fetheden Ali İhsan Paşa'nın Kabil üzerine yapılacak olan ileri harekâtının öncü akıncılarına komuta etmiştir. Daha sonra da Uceymi Paşa'nın, Sadun ile Irak seferi sırasında yaralanmış, yaralı olarak Bandırma'ya evine dönmüştür. Bu dönemlerde Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup olmuş ve Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Ethem, Milli Mücadele'ye kadar adından pek bahsedilmeyen, sadece üzerine aldığı görevleri başarıyla yerine getiren ve bunu siciliyle ispatlamış bir Osmanlı zabitiydi. Onun Milli Mücadele içinde ümit mihraklarından birisi olmasının asıl sebebi, cesaretini ve gerilla savaşlarında maharetini yakından bilen Rauf Orbay'ın onu Milli Mücadele'ye davet etmesidir. Bu davete kayıtsız kalmayan Çerkez Ethem, adını ilk olarak İzmir valisi Rahmi Beyin oğlunu dağa kaldırması ve çocuğun serbest bırakılması için 50.000 lira fidye istemesiyle duyurmuştur. Bu parayı, kendisinin yazmış olduğu hatıratında Yunan tehlikesi karşısında kuvvetlerini silahlandırmak için aldığını belirtmekteydi (Çerkez Ethem, 1962:12-13). Çerkez Ethem artık faal olarak Milli Mücadele içersindeydi.

3.2. ÇERKEZ ETHEM KUVVETLERİNİN TEŞKİLATLANMASI

Çerkez Ethem'in bölgeye gelmesiyle birlikte, ilk olarak Salihli de Alaşehirli Mustafa Bey'in kumandasına girmiş olarak görülür. O sıralarda Ege Bölgesinde pek çok yerli şöhetler, efeler, sergerdeleşmiş askerler, eski İttihatçılar, çeteler, çete reisleri kaynaşmış duruyordu (Aydemir, 2011a:294). Ethem Bey Salihli'ye geldiği andan itibaren kısa bir süre içerisinde emrindeki milis sayısını artırmış ve Salihli Cephesi'ni kurmaya muvaffak olmuştur. Zira Salihli'ye giderken Sakarya'dan başlamak üzere Çanakkale'ye kadar yöredeki tüm Çerkez yerleşim yerlerine adamlarını göndererek, hem hemşerilerini hem de yerli halkı birliklerine katmak için çalışmalar yapmıştır. Çerkez Ethem bir yandan milislerinin sayısını artırırken bir taraftan da en yakın nizami ordu birliği olan 57. Tümen Kumandanı Miralay Şefik Bey ve bu tümenin Levazım Subayı Yüzbaşı Çerkes Ahmet Bey, Çerkes kökenli efelerden Yusuf ve Hasan Beyler dâhil yörede isimlerini duyurmuş olan Demirci Mehmet ve Yörük Ali Efe ile de temas kurmak suretiyle bir savunma hattının teşkiline öncelik vermiştir. Bu arada Miralay Bekir Sami Bey'in Ege'deki yerel direnişi örgütleme çalışmaları sırasında silah yardımı yapmış olduğu kişilerden olan Poyrazoğulları ve Alaşehirli Mustafa Bey'lerin, Çerkez Ethem'e yönelik karşıt tutumları neticesinde silahlı çatışmaya varan mücadeleler sonuncunda; Çerkez Ethem, ilk olarak Poyraz grubunu ve daha sonra Alaşehir grubunun üzerine giderek bu grupları Salihliden çıkarmayı başarmıştır (Ergül,2007:201-210). Çerkez Ethem bu başarısı sayesinde cepheye tamamen hâkim olmuş ve bölgede gücünü iyice

artırmıştır.⁹ Heyet-i Temsiliye'nin Batı Anadolu Cephesi'ni bir komuta düzeni içerisinde kudretli bir başa bağlaması çalışmaları akabinde, kurul kararıyla Ali Fuat Paşa Batı Cephesi Komutanlığı'na atandı (Velidedeoğlu, 1999:34-35). Bu atamayla birlikte Çerkez Ethem'in bölgedeki gücü bir hayli artmıştır. Çerkez Ethem'in ağabeyleri Tevfik ve Reşit Beyler de Kuva-yı Seyyare birliklerinin komuta kademesi içinde yer almışlardır.¹⁰ Ethem kuvvetlerinin genel mahiyetine baktığımızda özellikle Ethem'in yakın çevresi, akrabaları ve bölgede asi eşkiya taburlarını görmekteyiz. Birliklerin teşkilat boyutuna baktığımızda ise karşımıza dağınık, düzensiz ve disiplinsiz taburlar çıkmaktadır. Bu durumu Tevfik Bey'in anlatımıyla nakledeyim:

Bizim kuvvetimiz ne tümen, ne de bir ordu kuvveti haline sokulamaz. Bu serserilerin başına ne bir subay, ne de hesap memuru konamaz. Subay gördüler mi, Azrail görmüş gibi isyan ederler. Bizim birliklerimiz, Pehlivan Ağa, Ahmet Onbaşı, Sarı Mehmet, Halil Efe, Topal İsmail gibi adamlar tarafından idare edilmektedir. Bölük amirleri de yazdığını okuyamaz, okuduğunu da yazamaz kimselerdir' der (Atay, 2012:276-277).

3.3. ÇERKEZ ETHEM KUVVETLERİNİN MALİ VE ASKERİ KAYNAKLARI

Çerkez Ethem'in milisleri, silah ve cephane yönünden sıkıntı çekmemişlerdir. Çünkü Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Kuşçubaşı Eşref Bey, ileride yapılacak bir mücadele için belirli yerlerde silah, cephane ve para stoku yapmıştır. İşte o stoklardan biri de Kuşçubaşı Eşref Bey'in Salihli'deki çiftliğinin mahzenidir. Bu silahlar Rauf Bey vasıtasıyla Çerkez Ethem'e teslim edilmiştir.

Çerkez Ethem'in kuvvetlerinin mali kaynaklarını bizzat kendisinden dinlemek daha doğru olur:

⁹ Bu dönemde Salihli Cephesinde ki Kuva-yı Milliye birlikleri üç kısımdan oluşmaktaydı; ilki Mustafa Bey'in idaresinde oluşturulan ki Alaşehir Grubu, ikincisi Hacı Ali Bey tarafından oluşturulan Poyraz grubu ve son olarak da Çerkez Ethem'in oluşturduğu Kuva-yı Seyyare grubu idi. Bu gruplar kuruldukları andan kısa süre sonra bölgede birbirleri üzerinde üstünlük mücadelesine girişmişlerdir. Poyraz grubunun başına geçen Binbaşı Ahmet Bey'in, Salihli'de yapmış olduğu gizli görüşmeler ile Alaşehir grubuyla birleşip Çerkez Ethem'i ve kuvvetlerini ortadan kaldırma planı, Ethem'in adamları tarafından öğrenilince, Çerkez Ethem derhal harekete geçerek ilk önce Poyraz grubunun daha sonra da Alaşehir grubunun üzerine yürüyerek Salihli Bölgesinden kaçırmaya muvaffak olmuş ve Cephe'nin kontrolünü tamamıyla ele geçirmiştir (Bkz. Çiçek, 2010:132-136).

¹⁰ *Reşit Bey*, Çerkez Ethem'in büyük kardeşi olup, 1877'de bandırmada doğmuştur. Harp okulunu bitirdikten sonra birçok cephede görev almıştır. Mondros Mütarekesinden sonra memleketine geri dönmüştür. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine kardeşleriyle beraber Milli Mücadeleye katılmış, son Osmanlı Mebusan Meclisinde ve I.BMM' de Saruhan mebusu olarak görev almıştır (Ünal, 2000:141).

Tevfik Bey, Çerkez Ethem'in ortanca kardeşidir. Yukarıda da değindiğimiz üzere İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine kardeşleriyle birlikte Milli Mücadeleye katılmıştır. Ethem'in kurmuş olduğu Kuva-yı Seyyare birliklerinde yüzbaşı rütbesiyle Kuva-yı Seyyare Kumandan Vekili olarak görev almıştır (Kutay, 1973:40-41). Bundan dolayı bazı kısımlarda Tevfik Bey'den bahsederken Yüzbaşı Tevfik Bey olarak sıfatlandıracağız.

Seyyar haldeki kuvvetlerimin iaşelerini kendi usulüm üzere temin ederdim. Bir yerde kaldığımız zamanlarda da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden önce Müdafaa-i Hukuk ve işgalden sonra da Redd-i İlhak ve daha sonraları Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri vasıtasıyla askerlerimi besletirdim. Maaşlarımı da bu cemiyetler vasıtasıyla verirdim. İşgalden önce Yunan tehlikesi belirlediği vakit İzmir Valisi Rahmi Bey'den elli bin lira ve isyanları bastırma sırasında Adapazarı tüccarlarından Arapzade bilmem kimden elli bin lira bir de Karacabey eşrafından birisinden beş bin lira almıştım. Cepheleri teşkil etmek, kuvvetlerimi tutmak, İtilaf Devletleri'nin İşgalleri altındaki Afyon ve Kütahya mühimmat depolarından gizlice cephane alabilmek için bana para lazımdı (Çerkez Ethem, 1962:12-13).

Bu duruma genel olarak baktığımızda Çerkez Ethem, birliklerinin mali sıkıntısını halktan bazen gönüllü bazen de zorla para alarak gidermekteydi.

3.4. ÇERKEZ ETHEM'İN BÖLGEDE ÜSTLENMİŞ OLDUĞU GÖREVLER

Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'si, bölgede birçok önemli görev üstlenerek, milli mukavemetin sağlanmasında büyük yarar göstermiştir. Bu vazifelere baktığımızda ilk olarak, Yunan ileri harekâtını durdurmak ve bölgede milli direnişi kuvvetlendirmek; ikinci olarak cephe düzeni oluşturmak, askeri ikmal ve lojistik destek sağlamak; üçüncü ve en önemli görevi de Milli Mücadele'ye karşı çıkan iç isyanları bastırmak ve engellemek olmuştur. Özellikle bu görev Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'sinin yurt çapında büyük üne kavuşmasını sağlamıştır. İç isyanlara değinmeden önce, isyanların çıkma nedenleri üzerinde durmak daha doğru olur. İsyânların çıkma nedenlerine baktığımızda:

- 1) Uzun savaş yılları ve yenilgilerin halkta yarattığı bıkkınlık, yorgunluk, yokluk ve ümitsizlik.
- 2) Bunun sonucu asker kaçağı sayısının artması.
- 3) Millî Mücadele'nin yoksul, yorgun ve ümitsiz halka yüklediği ağır fedakârlık ve halkın bu yükten kaçma eğilimi.
- 4) Padişah-Halife'ye olan dinî ve geleneksel bağlılığın neden olduğu gerici akımlar.
- 5) Bu bağlılıktan kişisel çıkar sağlayanların Millî Mücadele'ye karşı kışkırtıcılık yapması
- 6) İtilâf ve Hürriyet Partisi'nin, Atatürk ve Kemalist hareket taraftarlarının 'İttihatçı' oldukları ve Bolşeviklik getirecekleri propagandasının yarattığı korku.¹¹
- 7) Padişah iradesi olmadan asker toplanması.

---

¹¹ Bolşeviklik ve Sovyet Rusya'ya yakınlık konusu TBMM'de gündeme gelmiş Mustafa Kemal Paşa Konu üzerinde söz alarak 'Biz Rus Bolşevik Hükümetinin bize karşı olan hissiyatına emniyet ve itimat etmek isteriz. Bu emniyet ve itimadımız hayalâta, zanniyata ve güzel sözlere aldanmağa muallâk değildir. Tamamen maddiyata istinat etmektedir' diyerek mesafeyi belirtmiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, 3.1.1337, 128. Birleşim).

- 8) Buna karşılık; Osmanlı Devleti'nin vergileri affettiği ve askerliği kaldırdığı propagandası ile Millî Mücadele'yi yozlaştırma çalışmaları.
- 9) Osmanlı Mebusan Meclisi'nin kapatılmasını takiben, Ankara'da kurulacak meclis için seçimlere gidilmesi ve T.B.M.M.'nin açılması.
- 10) Boğazlara egemen olmak isteyen İngilizlerin, doğudan gelebilecek tehditlere karşı Biga, Gönen, Bolu çevresinde, Saray ve İstanbul Hükümeti'yle, rütbelere verip altınlar dağıtarak, zayıf iradeli kimseleri amaçlarına alet etme ve boğazları böylece elde tutma isteği.
- 11) Bazı il ve ilçelerin ileri gelenleri arasındaki çekememezlik ve uyuşmazlıkların yol açtığı bölgesel olaylar.
- 12) Çete veya Kuva-yı Milliye olarak da adlandırılan Millî Kuvvetlerin, yiyecek, giyecek, para ve ihtiyaç duydukları diğer maddeleri sağlamanın halka verdiği yük ve bazı yerlerde bu maddelerin halktan zorla alınması.
- 13) Bazı Millî Kuvvetler komutanlarının bu ihtiyaç maddelerini toplarken takındığı keyfi ve sert tutum ile Millî Hareket'e karşı olduğu bildirilen şahısları yargılamadan cezalandırmalarının yarattığı olumsuz hava; bazı Millî Kuvvetler Komutanlarının düzenli ordu denetimine girmeye karşı çıkarak isyan etmesi.
- 14) İşgalci güçler ve özellikle İngilizler tarafından, Anadolu halkının, etnik ve mezhep farklılıklarını ön plâna çıkaran propagandaların yarattığı olumsuzluklar. Bunun içinde özellikle İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin çalışmaları.¹²
- 15) İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan ve A.B.D.'nin Anadolu'daki örgütlü misyonerlerinin yardım, teşvik ve kışkırtmaları ile ayaklanan bazı Rumlar ve Ermenilerin Millî Mücadele'yi engelleme faaliyetleri (Halıcı, 2007:625-642). İşte bu nedenler dolayısıyla Anadolu'da birçok yerden Milli Mücadele'ye karşı isyanlar vuku bulmuştur. Biz konumuz itibarıyla Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'sinin bastırılmış olduğu isyanlara bakacağız. Bu isyanları şu şekilde sıralayabiliriz:

A-Birinci Anzavur Ayaklanması: İzmit Mutasasarrıflığı'nda bulunmuş Emekli Jandarma Binbaşı Ahmet Anzavur, sarayla olan bağı dolayısıyla hilafeti ve saltanatı birinci planda tutan, saraydan aldığı paralarla geçinen biri idi. Milli Mücadele'ye karşı tavır alarak saltanat

---

¹² *İngiliz Muhipler Cemiyeti*, faaliyetleri ve temsil ettiği zihniyet açısından Mütareke Dönemi'nin (1918-1922) önemli kuruluşlarından biridir. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin 20 Mayıs 1919 tarihinde kurulduğu bilinmektedir başkanı Sait Molladır. Bu derneğin iki yönü ve iki ayrı niteliği vardı. Biri açık yönü ve usulüne uygun teşebbüslerle İngiliz himayesini sağlama amacına yönelmiş olan niteliği idi. Öteki de gizli yönüydü. Asıl faaliyet bu gizli yöneydi. Memleket içinde örgütlenerek isyan ve ihtilâl çıkarmak, millî şuurunu felce uğratmak, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince teşebbüsler, derneğin bu gizli kolu tarafından idare edilmekte idi (*Bkz.* Demiryürek, 2006:77-101).

ve halifelige bağılığının karşılığında, özellikle Biga, Gönen, Manyas ve civarındaki Çerkezleri teşkilatlandırarak Kuva-yı Milliye'ye karşı bir güç oluşturmak amacıyla bu bölgeye gönderilmiştir (Akandere ve Polat, 2011:208). Bu isyanın başlamasındaki asıl gaye; İngiliz ve Fransızların Çanakkale Boğazı'nın her iki yakasını da güvenlik altına almak istemesi; Padişah'a baskı yapmaları sonucunda başlamıştır. İsyanın genel nedenlerine kısaca baktığımızda:

1-Boğazlardaki üstünlüğü korumak isteyen ve Anadolu ile Trakya'daki Kuva-yı Milliyecilerin birleşmesine karşı olan İngiltere'nin kışkırtmaları,

2-İngiltere'nin güdümündeki Damat Ferit Paşa'nın yeniden sadrazam olmak ve Kuva-yı Milliyecilerden intikam almak istemesi,

3-İngiltere'nin, bu ayaklanmanın işgalci Yunanlılara karşı direnen Milli Kuvvetleri zayıf düşüreceğini umması,

4- Bazı Kuva-yı Milliyecilerin yaptığı bir kısım hatalar.

Ahmet Anzavur, 25 Ekim 1919 tarihinde Gönen-Manyas civarını dolaşarak, Milli Kuvvetler aleyhinde olduğunu açıkça söylemiş ve bu bölgede teşkilata başlayarak ilkin civarda Eşkiya Kadir olarak anılan Hacı Yakup'la birleşmiştir (TİH, 1964:18). 2 Kasım 1919 tarihinde Ahmet Anzavur, Susurluk'a gelmişti. Burada dellâl bağırıtı, halkı hükümet binası önüne topladı ve: "*Artık askerlik kalmadığını, askerlerin evlerine dönmelerini, millî teşkilât adına toplanan paraların hesabını soracağını*" söylemiştir. Bu durum üzerine, oradaki nakliye taburu ve topçu erlerden bir kısmı dağılmış ve dağılan bu erlerden kendisine katılan kırk-elli kadarı ile Susurluk'tan bir miktar silah ve hayvan alarak oradan ayrılmıştır (Çelik, 2007:569-572).

5 Kasım 1919'da Balıkesir'de Edremit Kaymakamı vatansever Köprülü Hamdi Bey Manyas'a giderek Ahmet Anzavur'u ikna etmeye çalıştı. Ahmet Anzavur geri kafalı olmasına rağmen önsezisi kuvvetli biriydi. Görünüşte boyun eğerek; "*Beni aldatmışlar, İslam arasına ikilik sokan gizli eller var, eğer isterseniz bana da cepheye bir görev veriniz*" şeklinde konuştu (TİH, 1964:19-20). Anzavur'un yola geldiğini düşünen Hamdi Bey, o esnada bir eylemde bulunmadı. Ancak Ahmet Anzavur bölgede teşkilatlanma çalışmalarına devam etmekle kalmamış, bölgenin tanınan çetecilerinden Şah İsmail ve Kirmastılı Zafer'i de saflarına katarak Milli Kuvvetleri arkalarından vurmaya üzere derhal harekete geçmişti. Durumun ehemmiyetinin farkına varan 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey, 14 Kasım 1919 sabahı topladığı kuvvetlerle Demirkapı istikametine doğru yola çıktı.

61. Tümen Komutanı Albay Kazım Özalp, 15 Kasım 1919 saat 15.30'da Demirkapı sirtlarına gelmiş; Anzavur da kuvvetlerinin çoğu ile Demirkapı'nın güney sirtlarını tutmuştur. Bir kısım kuvvetlerini de gerisini tehdit etmekte olan Yarbey Rahmi Bey müfrezesine karşı Susurluk cihetine göndermiştir. Dolayısı ile 16 Kasım 1919'da, Anzavur iki ateş arasında idi. Kısa bir çarpışmadan sonra Anzavur, Susurluk'tan getirmiş olduğu topları, cephaneleri geride bırakarak kaçtı. Geride 10 kadar ölü, 40 kadar da yaralı bırakmıştı (Sarıhan, 1994:233). Millî Müfreze'den ise iki subay, 15 er yaralanmış, 8 er de şehit edilmiştir. 16/17 Kasım gecesi maiyeti ile birlikte Susurluk-Mustafakemalpaşa istikametine doğru kaçan Ahmet Anzavur, Der-i-kebir Köyü civarında 20 kişilik bir müfreze ile çarpışmıştır. Anzavur'un atı bu çarpışmada vurulmuş; fakat kendisi kurtulmuştur. Bunun üzerine bölgeyi tamamen temizlemek gayesi ile Salihli cephesinde bulunan Çerkez Ethem vazifelendirilmiştir (Sarıhan, 1994:21).

Çerkez Ethem 150 atıyla, 19-20 Kasım 1919'da Balıkesir'e gelerek, Tenkil Kuvvetleri Komutanı Yarbey Rahmi Bey'in yardımcısı olarak vazifesine başlamış ve diğer millî kuvvetlerle beraber yaptığı takip hareketi bir ay kadar sürmüştür. 21 Kasım 1919 günü akşamı Çerkez Ethem Susurluk'a geldiğinde, Ahmet Anzavur 22 Kasım 1922 günü Gönen'e geçmiş, telgrafhaneyi ele geçirerek Yusuf İzzet Paşa'ya ve Çerkez Ethem'e tehdit telgrafları çekmiştir. Gönen'de mevcudunu 130 kişiye çıkaran Anzavur, 25 Kasım'da Gönen'e gelen Çerkez Ethem'le çatışmaya girmeden Bayramiç'e, bilahare Saraçlar köyüne çekilmiş ve Çerkez Ethem'in yaptığı taarruz sonunda 10 kadar ölü bırakarak buradan da kaçmıştır. 27 Kasım 1919'da Yarbey Rahmi Bey müfrezesi 390 er ve 24 subayla Gönen'e gitmek üzere Aksakal İstasyonu'na geldiklerinde, karşılaştıkları elli kadar atıyla giriştikleri çatışma sonunda asileri Karacabey'e doğru kaçırmışlar, fakat daha sonra bunları takip etmemiştir. Çerkez Ethem kuvvetleri asileri takip ederek Karacabey'e geldi. Ahmet Anzavur burada da tutunamayarak Kirmastı'ya sığınmak istedi. Fakat gönüllülerden teşekkül eden halk, 11 subay ve 110 er ilçenin etrafını ablukaya alınca buraya da giremeyen Anzavur, Kirmastı'nın 12 kilometre kadar doğusunda bulunan Söğütalan Köyü'ne sığındı. Yarbey Rahmi Bey, Çerkez Ethem kuvvetleri ile birlikte elindeki bütün arabalara erleri bindirmek suretiyle 30 Kasım 1919 günü Söğütalan Köyü'nü sararak Ahmet Anzavur'u sıkıştırdı. Araziyi çok iyi tanıyan Anzavur, yakalanacağını anlayınca, bütün hayvanlarını bırakarak buradan da kaçmayı başarmış; Demirkapı-Sultançayırı-Susurluk yolu ile Manyas'a geçmiştir. Anzavur 2/3 Aralık 1919 günü Sultançayırı'na geldiğinde, yanında ancak 6-7 kişi kalabilmiştir. Bu arada yanındaki kuvvetleri ile Gönen'e giren Yarbey Rahmi Bey, sevinç ve sevgiyle karşılanmıştır.

Bu suretle Ahmet Anzavur yakalanmamış olmamasına rağmen, elinde kuvvet kalmadığından, Birinci Anzavur Ayaklanması'nın bu tarihlerde bittiği kabul edilebilir.

B-İkinci Anzavur Ayaklanması: Birinci isyanında Kuva-yı Milliye Hareketi'ni bastırmaya muktedir olamayan Ahmet Anzavur, İstanbul'a kaçtıktan sonra yeniden bir hareket için çalışmalarına başlamıştır. 16 Şubat 1920'de İngiltere ve Damat Ferit Paşa'nın da desteğini almak suretiyle tekrar isyan etmiş ve Gönen, Susurluk, Kirmastı, Bandırma taraflarına yayılmıştır. O günlerde, Ocak 1920'den beri süren isyan nedeniyle, Düzce dolayları da karışıklık içindeydi. Bölgedeki kuvvetlerle önlenmesi mümkün olmayan Anzavur, halka önce Allah, sonra Padişah tarafından gönderildiğini söyleyerek, etrafına çok sayıda eşkıya topladı. 13 Mart 1920'de, Anzavur'un Biga'ya doğru harekete geçmesi üzerine, yeterli kuvvete sahip olmadığı için kuzeye doğru çekilen Akbaş Kahramanı Hamdi Bey, Anzavur'a katılmış azıllı haydutlardan Gâvur İmam'a bağlı isyancılar tarafından kuşatıldı ve yakalanarak işkencelerle şehit edildi.¹³ Aynı gün, yirmi yedi Kuva-yı Milliye eri de şehit edildi. İyice azan Anzavur: *"Kuva-yı Milliye eşkıyalarının temizleneceğini, onlara katılanların idam edileceğini, halkın*

¹³ *Hamdi Bey*, Akbaş baskını ile ele geçen silah ve cephaneyi emniyete aldıktan sonra, bu bölgede Sarıçalı (Sarıcaali), Yenişehir ve Üveycik'te(Üvecik) Osmanlı Devleti'ne ait cephaneliklerdeki silah ve cephaneyi de oradaki subaylarımızın yardımıyla Yeniceköy'e naklettirmiştir. Büyük fedakârlıklar ve zorluklarla yapılan bu nakil sonrası Hamdi Bey Çan'a geçmiş 10 veya 11 Şubat 1920 günleri Biga'ya dönmüştür. İngilizler, baskında kullanılan Bolayır Vapurunu Karabiga'ya yollandıkları bir kruvazör ile orada bulundular (7 Şubat 1920). Nahiye müdürünü sıkıştırdılar, bir şey elde edemeyince de vapuru yedeklerine alıp oradan uzaklaştılar. Ayrıca büyük bölümü Akbaş depolarından kalan diğer silah, cephane ve malzemeler ile Gelibolu, Maydos, Bolayır ve Bigalıkale'deki depolarda bulunan silah ve cephaneyi oralardan alarak Çanakkale'de emniyete almışlardır. Hamdi Bey ise Biga'ya geldikten sonra tekrar kuzeybatı cephelerine asker toplama çalışmalarına başlamıştır. Akbaş'tan ele geçirilen silah ve cephane ile ve toplanacak bu kuvvetlerle Soma-Akhisar arasından büyük bir taarruzla Yunanlıların İzmir'den çıkarılmaları planlanmıştı. Ancak Ankara'dan Yunanlıların Şubat ayının ortalarında genel bir taarruza geçecekleri haberi alındı (*Bkz.* Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 34, Vesika no:853). Bu haberde bölgede alınması gerekli önlemler soruluyordu. Bu durum üzerine Hamdi Bey, toplanması düşünülen 5000 kişilik kuvvetin çeşitli ihtiyaçları için halktan yardım adı altında para toplamaya karar verir. Aslında bu bir çeşit vergi, bir salma idi. Bu durum bölgede olumsuz propagandayı günden güne güçlendirmiştir. İlk isyandan sonra bir köşeye sinmiş bekleyen Anzavur, bu hoşnutsuzluğu fırsat bilerek tekrar ayaklandı. İngilizler, Anzavur'a bu sırada dört bin tüfek, otuz mitralyöz, 4 top ve çok sayıda cephane göndermişlerdir. Biga'da o yıllarda genç bir öğretmen olarak görev yapan Uluğ İğdemir'e göre Anzavur kuvvetleriyle, Biga'yı Şubat ayında basmış, Hamdi Bey gafil avlanır. 16 Şubat 1920 günü başlayan baskında Anzavur Ahmet ile İmam Fevzi (Gavur İmam) kuvvetlerinin iki koldan kasabaya girmesiyle kısa süren çatışmalar olmuştur. Hamdi Bey durumun vahameti üzerine silah ve cephanenin bulunduğu Yeniceköy'e gitmeye karar verdi. Biga'dan ayrılmadan Balıkesir'de Kazım Bey'e makine başında durum anlatılır ve Yeniceköy'e yardım gönderilmesini ister. Daha önce 40 adamıyla Yeniceköy'e yardıma gitmiş olan Dramalı Rıza Bey silahları korumaya hazırlanır. Biga'dan hareket eden Hamdi Bey ise yolda dinlenmek üzere girdiği İnova Köyü'nde tedbirsizliği yüzünden Gâvur İmam'ın bir grup adamına yakalanır. Eşkıyalar Hamdi Bey'i Biga'ya götürürlerken yolda işkence ile delik deşik ederek şehit etmişlerdir (*Bkz.* Uluğ İğdemir, 1973:12-13). Bu değerli şehidin Biga'da başı vücudundan ayrılmış, param parça edilmiştir. Ceset beş gün sokak ortasında kalmış, kimse cesaret edip gömmemiştir. Nihayet Bandırma'dan gelen 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzettin Paşa Biga'da Hamdi Bey ile diğer şehitleri Hükümet yakınındaki cami avlusuna gömdürmüştür. Bu şerefli şehidin anısını Mahmud Esad Bey, İzmir'e Doğru Gazetesinde yazmış olduğu "*Hamdi Bey*" başlığı ile yaşatmaya çalışmıştır (*Bkz.* İzmir'e Doğru Gazetesi, Balıkesir, 27 Şubat 1920, No:35). Konu ile ilgili diğer yazılar ise; (*Bkz.* İzmir'Doğru Gazetesi, Balıkesir, 7 Mart 1920, No:39, İzmir'e Doğru Gazetesi, Balıkesir, 12 Mart 1920, No:41, İzmir'e Doğru Gazetesi, Balıkesir 17 Mart 1920 No:43).

Kuva-yı Milliye'ye katılmama yemini etmesini, Kuva-yı Muhammedi'ye kuvveti kuracağı ve halkın vatan haini Mustafa Kemal'e karşı silaha sarılmasını" istiyordu. 61. Tümen Komutanı Albay Kazım (Özalp) Bey, güneyden Yunanlılar, kuzeyden Anzavur isyan kuvvetleri arasında kalmıştı. Çerkez Ethem'e bir mektup yazarak, Anzavur'a karşı harekete geçmesini istedi. Salihli'den Balıkesir'e geldi. O sıralarda, İstanbul Hükümeti, İzmit ve Adapazarı çevresine Hilâfet Ordusu kuvvetlerini sevk etmekteydi. Çerkez Ethem kuvvetleri, 16 Nisan 1920'de, Taşköprü hattında sabahtan akşama kadar süren şiddetli bir çarpışma sonunda Anzavur kuvvetlerini yenerek dağıttı. Anzavur Ahmet ve adamlarından altısı Bandırma'ya kaçmayı başardılar. Milli Kuvvetler, Çanakkale, Karacabey ve Kirmastı'ya girip buraları asilerden temizlediler. Anzavur'a bağlı Gâvur İmam ve çetesi, Gönen'den Balya ve Balıkesir yönünde harekete geçmişti. Anzavur kuvvetlerinin yenilmesi morallerini bozmuştu. Bunlar, Biga'ya kaçmak isterken, Çerkez Ethem'e bağlı kuvvetler tarafından yenildiler. Bir kısmı yakalandı, bazıları kaçmayı başardılar. Kaçanlar takip edildiler; bunların arasındaki Gâvur İmam da yakalandı ve öldürüldü (TİH, 1964:42). 19 Nisan 1920'de isyan fiilen sona erer. Ahmet Anzavur, Biga'dan İngiliz vapuruyla İstanbul'a kaçabilmiştir.¹⁴ Çerkez Ethem 21 Nisan 1920'de göndermiş olduğu raporunda durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Bandırma'da, Anzavur melununun bu havalide yalan yere iftira suretiyle Padişah'a istinat ettiğini söyleyerek icra etmediği zulüm ve itisaf gasp etmediği mal ve menal ve irtikâp etmediği cinayet kalmamıştır. Kuva-yı Tedbiye Bandırma'yı abluka ettiği esnada bu canilerin firarını teshil etmek üzere İstanbul'dan iki Osmanlı gambotu gönderilmiş olması ve bu suretle kaçırılan canilerle merkezi hilafet namına himaye edildikleri fikr-i efkârı umumiyeye üzerinde büyük bir su-i tesir hâsıl etmiş ve melunun istinat ettiği iftiraya kanaat hâsıl etmek derecelerine gelmekle bütün ahalinin galeyanda olduğu ve gayr-i meşru kabinenin alet-i icraiyesi olan bu gibi canilerin himaye edilmemesi telgrafla Mabeyn-i Hümayun'a bildirilmesi umumen mukarrer ise de vesaiti muharebe mevcut olmadığı cihetle bu cihetin delalet ve teminine himmetlerini bu ahali havalisi namına rica ederim (Akandere ve Polat, 2011: 219).

C-Adapazarı, Bolu, Gerede, Hendek ve I. Düzce İsyanı (13 Nisan-31 Mayıs 1920): Adapazarı çevresindeki isyanlar, 1920 yılı Ocak ayı başından beri gelişmekteydi. İsyân 13 Nisan 1920'de, Düzce'de askerî bir müfrezeye ve jandarmaya saldırı sonucu ellerindeki silahların alınması ile başladı. Bir subay şehit edildi, birkaç kişi de yaralandı. Tehlikeli biçimde gelişen isyan, aynı gün Bolu ve Gerede'ye, 19 Nisan'da Beypazarı'na, 21 Nisan'da Mudurnu'ya, 22 Nisan'da Nallıhan'a, 25 Nisan'da Mihaliççık'a yayıldı. Kızılcahamam ve Ayaş üzerinden Ankara'yı sıkıntıya sokacak hale gelen bu isyanlar, Ankara içindeki kışkırtıcılara fırsat verir

¹⁴ *Ahmet Anzavur*, daha sonra oluşturulmuş Kuva-yı İnzibatiye birlikleri içerisinde de yer almış, 15 Nisan 1921 yılında Karabiga'da Rahman adından bir Arnavut tarafından öldürüldü. Cinayetin nedeni ise Anzavur'un adamlarından birinin, Rahman'ın karısının ırzına geçmiş olması ve Rahman'ın bu nedenle Anzavuru öldürdüğü bildirilmiştir (Sarhan, 1995:497).

hale geldi. Vakitli vakitsiz, gece gündüz şehir içinde ateş açılıyor, korkutucu bir ortam yaratılıyordu. Çankaya Köşkü yakınlarında bile bu şekilde silahlar atılması, Atatürk'ü de tedirgin etmekteydi. T.B.M.M.'nin açılmasına yakın günlerde başlayan bu sıkıntılı gelişme, Meclis'in açıldığı ilk günlerde de devam etti. 18 Nisan 1920'de, İstanbul Hükümeti, Hilâfet Ordusu olarak ta bilinen “*Kuva-yı İnzibatiye*”nin kuruluş kararnameini çıkartmıştı. Anzavur bu kez Sakarya'da ortaya çıktı. İzmit, Kuva-yı İnzibatiye'nin karargâhı yapılmıştı. 11 Mayıs 1920'de Anzavur, top ve makineli tüfeklerle donatılmış beş yüz kişilik bir kuvvetle, Adapazarı ve Geyve taraflarında zayıf bir millî müfrezeye saldırdı. İngilizlerin Türk'ü Türk'e vurdurma planı gayet iyi bir şekilde işlemekteydi (Hâkimiyet-i Milliye, 1920: Nu. 28). Daha sonra Ahmed Anzavur, üzerine gönderilen Çerkez Ethem ve birliklerinin taarruzu sonucunda 20 Mayıs 1920'de, Geyve Boğazı yakınlarında yenildi ve yine kaçmayı başardı (Akandere ve Polat, 2011:226). Buna karşılık; İstanbul Hükümeti'nin yayınlamış olduğu fetvalar, din adamlarından bazılarının halkı Padişah lehinde ve Kuva-yı Milliye aleyhinde eyleme çağıran vaazları, Çerkezlerin tümünün köylerinden sürüleceği, kadın ve kızlarının da cariye olarak kullanılacağına dair Düzce Kaymakamı Abidin'in konuşmaları üzerine isyan dalgası şiddetlenerek, Adapazarı, Hendek, Düzce ve Bolu taraflarına yayılmıştı. Düzce dolaylarında, Abazaların ve Çerkezlerin oluşturduğu dört bin kişi, Düzce'yi basarak hapisaneleri boşaltmış, çarpıştıkları süvari müfrezesini yenerek silâhlarını almış, subaylarla, hükümet memurlarını hapsedmişlerdi (Şapolyo, 1969:54). 18 Nisan 1920 akşamı Mustafa Kemal Paşa, Geyve'de 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmud Bey'e: "*Düzce ayaklanmasını bastırmak üzere, emrindeki kuvvetlerle vakit kaybetmeden Düzce'ye hareket etmesi*"(Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, 1976: Belge No. 1597) emrini verdi. 25 Nisan'da, Hendek'ten Düzce'ye giderken Mahmut Bey, Kurmay Başkanı Sami Bey ve birkaç subay şehit edildiler (Atatürk, 2005:304). Yarbay Mahmud Bey'in ölümü ve kuvvetlerinin dağıldığı haberi bir yıldırım hızı ile ayaklanma sahalarında yayıldı. Bu durum asilerin prestijini artırdı. Gerede'de asi liderlerinden Kör Ali ve Divitli Eşref Hoca bunu halka müjdelerken, Bolu hilafetçileri de ister istemez aynı sevince katılmışlardı. Mudurnu'ya da bir telgraf gönderilmiş ve telgrafçı Hamdi Bey tarafından hadise ahaliye duyurulmuştu. Bu haber Mudurnu hilafetçilerini sevince boğarken, Kuva-yı Milliyecileri de derin acılara düşürmüştü. Bu arada, İstanbul'dan Adapazarı'na gelen İzmit Mutasarrıfı Çerkez İbrahim, halka Padişah'ın selâmını getirerek, yüz elli lira maaşla topladığı asilerle Adapazarı çevresine hâkim olduktan sonra; Geyve Boğazı'ndaki Milli Kuvvetlere karşı saldırıya geçti. Asilerin bu saldırısına karşı, Ali Fuat Paşa komutasındaki kuvvetler Geyve Boğazı yakınlarından Adapazarı'na uzanan kesimde; Refet Paşa da Ankara'dan Beypazarı yoluyla Bolu'ya kadar uzanan bölgede harekete geçtiler.

Şiddetli çarpışmalar olmuş ve bunun neticesinde Arif Bey şehit edilmiş ve müfrezesi dağılmıştır.¹⁵ Harekâta Çerkez Ethem kuvvetlerinin de dâhil olmasıyla isyancı grupları bastırılmaya muvaffak olunmuştur. Çerkez Ethem önce 23 Mayıs 1920 günü Adapazarı'nda isyanı bastırdıktan sonra derhal hareketle 25 Mayıs'ta Hendek'i, 26 Mayıs'ta da Düzce'yi asilerin elinden alır. Çerkez Ethem bölgede isyana kalkışan asi liderleri konumundaki kişileri tereddüt göstermeden idam eder. Onun bu hareketi, bölgede ve TBMM nezdinde tepki görmüştür (Sarıhan, 1984:58-59). Ancak Ethem yazmış olduğu hatıratında kendini şu şekilde savunmuştur:

Biz Düzce'ye girmeden evvel, asilerin eline geçmiş bulunan Erkan-ı Harp Kaymakamlarından ve Ankara Büyük Millet Meclisi Azalarından Hüsrev Bey ve Süvari Yüzbaşı Avni Bey'i, Lazistan Mebusu Genç Osman ve bazı Kuva-yı Milliye taraftarı kimseleri esaretten ve hakaretten kurtardık. Bu arada Hendek Boğazında şehit edilen Miralay Mahmut Bey ve Fırkası zabıtlarından bir kısmının hakaret ve işkence içinde öldürüldüklerini öğrendik. Asiler Mahmud Bey'in cesedini gömmemişler ve bir dereye atmışlardı. Vahşi hayvanlar cesedi parçalamışlardı. İdam hükmü benim yaşadığım zamanların zaruri icaplarındandı. Bununla beraber ben ikinci, üçüncü derecedeki cürum sahiplerinin idam edilmelerine asla taraftar olmazdım. Daha ziyade ıslah edilmeleri cihetinde kararlar verirdim. Düzce İhtilal Heyeti Liderlerinden Safer Berzeg için bazı şefaathçiler bana gelmişlerdi. Kendilerine cevabım; hüküm ve af keyfiyeti, vicdanından başka bir şey tanımayan Divan-ı Harb'e aittir, demiş ve Divan-ı Harb'in adli olan idam hükmünü imzalamıştım (Çerkez Ethem, 1962:44-45).

Ç-Birinci Yozgat Ayaklanması: 14 Mayıs 1920'de, Postacı Nazım ve Çerkez Kara Mustafa, otuz-kırk kadar isyancı ile Yenihan'a bağlı Kaman Köyü'nde isyan ettiler. Hareket kısa sürede genişledi (Kobal, 2002:78-88). Çamlıbel'de bulunan bir Milli Kuvvetler Müfrezesi, 27-28 Mayıs 1920 gecesini, baskın veren asiler tarafından esir alındı. Asilerin bir kısmı da 28 Mayıs 1920'de, Tokat yakınında yürüyüş halindeki bir tabura saldırıp dağıtarak, bir kısmını esir ettiler. Cüret ve cesaretleri artan asiler, 6-7 Haziran 1920 gecesini, Zile'yi işgal edince, Milli Kuvvetler, Zile Kalesi'ne çekilerek kendilerini savundular. Fakat erzak ve cephanesiz üç gün sonra teslim oldular. 23-24 Haziran'da Boğazlıyan'a da baskın veren asiler, oradaki Milli

¹⁵ Kuva-yı Milliye Tarihimizin az bilinen simalarından Kaymakam "Arif Bey'in" İzmir'in işgali ardından başlayıp 11 Mayıs 1920'de ki zamansız ölümüne kadar geçen süreçte, Kuva-yı Milliye adına gerçekleştirdiği faaliyetlere baktığımızda, Kuva-yı Milliyeci olarak memleketine döner dönmez, süratle kendi hemşerileri olan Karakeçili Türkmenlerinin silahşorlarından bir atlı müfreze oluşturmuştur. Yerel gönüllülerden teşkil ettiği birliğiyle, önce Afyon ve civarında Büyük Harbin ardından yok olan devlet otoritesini tesis etmiş ve bölge halkının can ve mal güvenliğini, iç huzuru korumuştur. Kendisine son derece bağlı, saygıya değer Karakeçili Müfrezesi ile bölgede "defakto" olarak gerçekleştirilen İngiliz işgallerini sabote etmiş, işgal kuvvetlerini hırpalamış, yıldırmıştır. Afyonkarahisar'da İngiliz kontrolündeki mühimmat deposuna düzenlediği baskın, Ali Fuat Paşa'nın Eskişehir İstasyonunu kontrol altına alan İngiliz Birliğine burayı boşalttırmak için uyguladığı askerî baskıya sağladığı destek yine en önemli hizmetlerinden olan, iç ayaklanmaların bastırılmasına yönelik başarıları çok önemlidir. Birliğin tamamen atlı olmasından kaynaklanan sürat üstünlüğü sayesinde, gerek Ekim 1919'da patlak veren II. Bozkır İsyanı'nın tenkilinde, gerekse 1920 yılı baharında Bolu-Düzce-Gerede hattında gelişip, Ankara'nın yanı sıra batıda Nallıhan'a ve Beypazarı'na kadar yayılan ayaklanmaların bastırılmasında büyük rol oynamıştır. Vatanın varlığı ve bütünlüğü için Büyük hizmetler yapmış olan Arif Bey'in ruhunun şad olması dileğiyle (Bkz, Köksal, 2010:469-492).

Kuvvetleri de dağıttılar. Cemil Cahit Bey Komutası'nda asilere karşı sevk edilen 5. Kafkas Tümeni yanında, Antep Bölgesi'ndeki Kılıç Ali Bey millî müfrezesi ve Erzurum'dan Ankara'ya gelmekte olan Erzurum millî müfrezesi, isyan bölgesinde görevlendirildiler. 1920 yılı Temmuz ayı ortasına kadar asilerin takibi ve isyanın bastırılmasıyla uğraşıldı. Bu isyan hareketi İç Anadolu'daki başka fesat yuvalarına cesaret verdi ve harekete geçmelerine yol açtı. Yozgat Mutasarrıfı Necip, Temsil Heyeti'nin emirlerine karşı çıkararak Padişah yanlısı bir tutum takındığı için, 20 Ekim 1919'da görevinden alınmıştı. Necip'in Millî Hareket'e karşı fikirleri, Yozgat İtilâf ve Hürriyet Partisi Başkanı Çapanoğlu Edip ile kardeşi Celal tarafından da destekleniyordu. Aynacıoğulları ve Deli Ömer çetesi de bunlara katılmıştı (Atatürk, 2005:306-307). Yozgat ve çevresinde büyük nüfuz sahibi olan bu hain düşünceli kimseler, Padişah'a bağlı halktan bazı şahısları yanlarına alarak isyanı kışkırtıcı faaliyetlere giriştiler. Sivas-Yıldızeli, Tokat-Zile ve Yozgat'taki kuşatma hareketleri, 14 Haziran 1920'de Yozgat'ın isyancılar tarafından ele geçirilmesiyle sonuçlandı. 15-16 Haziran'da, Artova ve Çamlıbel karakolları asilerin baskınına uğradı. Yunan taarruzunun tehlikeli gelişmeleri nedeniyle bölgeye kuvvet gönderilemiyordu. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti isyanı bastırmak için Çerkez Ethem ve kuvvetlerini görevlendirdi.¹⁶ Ethem göreve çağrılmasını kendi hatıratında şu sözlerle zikrediyor:

...Israrlı davetler üzerine Eskişehir 'den trene binerek Ankara 'ya vardım. Orada başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere mazhar olduğum karşılamar ve orada kaldığım birkaç günlük müddet zarfında gördüğüm iltifatlar denilebilir ki haddinden kat kat üstündü... Ankara 'ya gidip ahvali ve Ankara 'daki çaresizliğe yüklenen maneviyatsızlığı gördüğüm vakit; Ankara 'nın değil mevzide bir muhit isyanını, hatta kuvvetlice bir şekilde eşkıya çetesini tenkil ve tedipten aciz bulunduğunu görmüş ve anlamıştım (Çerkez Ethem, 1962:52-53)...

20 Haziran sabahı Ankara'dan yola çıkan Ethem ve kuvvetleri, 23 Haziran 1920'de Yozgat'ı isyancılarından temizlediler. Çerkez Ethem, Yozgat'a tamamen hâkim olduktan sonra Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na dayanarak bir Askeri Mahkeme kurmuş, isyana katılanları cezalandırmıştır (Yunus Nadi, 1998:92). Çerkez Ethem, Yozgat'tan kaçan isyancıların Alaca'da toplandığı haberini alınca, Yozgat'ta 200 kişilik bir kuvvet bırakarak, 24-25 Haziran 1920 gecesi Alaca'yı kuşatmış; ertesi günü de kazaya hâkim olmuştur. Alaca'da tutunamayacaklarını anlayan asiler, bu defa da savunması daha elverişli olan Yozgat-Alaca yolu üzerinde sarp bir boğazda bulunan Arapseyfi'de toparlanmaya başlamışlardır. Asilerin

¹⁶ Ali Fuat Cebesoy, Bilinmeyen hatıralar adlı eserinde bu görevin Ethem Bey'e verilmesini istemediğini çünkü Ankara'da ki bazı muhteris ve menfaatçilerin telkiniyle basit düşünen Etem Bey'in tesir altına alınabileceğini ve bunun akabinde mühim gailerin çıkabileceği hususuna değinmiştir. Ali Fuad Paşa devam ederek bu husustaki endişelerini Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletine arz etmiş ve Ethem'in yerine Çolak İbrahim müfrezesinin gönderilmesini teklif etmiştir. Ancak Harbiye Vekâleti Ethem Bey de karar kılmıştır (Cebesoy, 2001:45-46).

düşüncesi, Ethem'in asıl kuvvetlerinin Alaca'da bulunması sebebiyle Alaca'dan Yozgat'a dönerken bu geçitte onu pusuya düşürerek yenmekti. Bu durumun farkında olan Ethem, Alaca'da iki gün kalarak, asilerin tamamının Arapseyfi'de toplanması için onlara zaman kazandırmak istemiştir. Çerkez Ethem böylece, asilerin hepsini bertaraf edecekti. Nihayet, 27 Haziran günü Alaca'dan ayrılan Ethem, önden küçük bir kuvveti ileri sevk ederek asillerin mevzilendiği yerleri tespiti çalışmıştır. Durum, Ethem'in düşündüğü gibi gerçekleşince, boğazın etrafını sararak, asileri iki ateş arasında bırakıp direnişlerini bertaraf etmiştir. Böylece, asilerin direnme gücü Arapseyfi'de kırılmıştır (Ocak, 2010:130-140). Büyük Millet Meclisi Başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa, Ethem'e bir telgraf göndererek, onun bu başarısını kutlamıştır. Telgrafında:

*Alaca Bölgesi'nde Bastırıcı Kuvvetler Genel Komutanı Ethem Beyefendi'ye;
Arapseyfi Boğazı'nda kazanılan son büyük zaferinizden ötürü bütün içtenliğimle sizi ve kahraman savaş arkadaşlarınızı kutlarım. Bozguna uğrayarak dağılan başıboş ayaklanıcıların kovalanmaları için Çorum'da Refet Bey'e, Zile'de Cemil Cahit Bey'e buradan da buyruk verildiği bildirilir efendim (Onar, 1995:161).*

Çerkez Ethem, Arapseyfi'de asilerin direnişini kırdıktan sonra arta kalanların da ortadan kaldırılması için 27 Haziran 1920'de Çolak İbrahim komutasındaki 2. Kuva-yı Seyyare kuvvetleri batıdan ve Albay Refet Kuvvetleri kuzeyden gelerek, bölgenin emniyete kavuşmasını sağlamışlardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇERKEZ ETHEM'İN BMM'YE KARŞI AYAKLANMASI

4.1. YUNAN İŞGALLERİNİN DEVAM ETMESİ VE GEDİZ TAARRUZU

Batı Anadolu'da Milli Mücadele'nin işlerlik kazanmış olması, Ankara'da Milli Hükümet'in kurulması ve etkin bir güç olarak ortaya çıkması, İtilaf Devletleri'ni endişelendirmekteydi. İtilaf Devletleri bu direnişi engellemek ve Sevr'i uygulayabilmek için Yunan Ordusu'nu Anadolu'nun işgali için görevlendirdi. 18 Haziran 1920'de İtilaf Devletleri'nin de lojistik yardımlarıyla, Yunanlılar Batı Anadolu'da Milne Hattı'nı geçerek taarruza başlamışlardır. Yunan taarruzu, Temmuz ortalarına doğru, Bursa doğusundan Kestel, merkezde Demirci-Elvanlar, güneyde ise Buldan ve Burhaniye hattına kadar kolaylıkla ilerlemiştir. Daha sonra Yunan kuvvetleri Bursa ve Uşak istikametinde iki kola ayrılarak ilerleyişlerini sürdürmüşlerdir.

Batı Cephesi'nde bir yandan Yunan ileri harekâtının durdurulması için yerinde tedbirler alınmaya çalışılmakta; bir yandan da harekâtın gelişme ihtimalleri üzerinde durulmaktaydı. Batı Cephesi Komutanlığı, Temmuz ortalarına doğru Yunan kuvvetlerinden elde ettikleri bilgiler dâhilinde, Yunan ileri harekâtının güney istikametinden ziyade kuzey istikametinde gerçekleşebileceği kanısına vararak; Batı Cephesi karargâhını Bozüyük'e nakletmiş, 11. ve 61. Tümenleri de merkezi Bilecik olmak üzere teşkil etmiştir. Bu tedbir durumu akabinde Yunan harekâtı Bursa-Uşak hattında durmuştur (TİH, 1964:388-389). Her ne kadar Yunanlılar hareketlerini Bursa-Uşak hattında durdurmuşsa da, bu iki şehrin kaybedilişi Büyük Millet Meclisi'nde büyük bir infiale sebep olmuştur. Cephedeki askerin ve halkın maneviyatı üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Batı Cephesi'nce Yunanlıların bundan sonraki hareketlerinin Eskişehir, dolayısıyla Ankara olacağı düşüncesiyle plan ve hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Gerek bu durgunluk ve gerekse Konya'da patlak veren isyan nedeniyle, cepheden firar hadiselerinin günden güne fazlaştığı görülmekteydi. Yunan Ordusu'nda ise seçimler dolayısıyla karışıklıklar meydana geldiği, firar ve hatta isyan olayları görüldüğü haberleri alınmaktaydı. Yunan Ordusu'nun içinde bulunduğu bu şartlardan dolayı 1920 yılı Eylül ayı ortalarında Garp Cephesi'nde, Yunanlıların Gediz'de bulunan ve bir tümen olduğu tahmin edilen kuvvetine taarruz etme ve kazanılacak sınırlı da olsa bir zaferle halkın ve askerin moralinin yükseltilebileceği fikri doğmuştu. Özellikle Ethem Bey ve Ertuğrul Grubu Kumandanlarının bu konuda istekli oldukları anlaşılmaktadır. Ethem Bey'in Garp

Cephesi Kumandanlığı'na gönderdiği raporlarda, Yunan Ordusu'ndaki bu karışıklık ve memnuniyetsizlikten bahsedilmiştir. Konya İsyanı'ndan haberdar olan Yunanlıların bir kaç gün içinde Eskişehir yönünde taarruza geçebilecekleri ihtimali de belirtilmektedir. Bir müddet sonra Ali Fuat Paşa'da da bu kanaat hâsıl olmuş olmalı ki, yukarıdaki gerekçelerle Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Bey'e 13 Ekim 1920'de durumu bildirmiş ve bu konuda görüş bildirmesini istemiştir. Ali Fuat Paşa'nın 13 Ekim 1920'de Genelkurmay Başkanlığına yaptığı teklifte:

Yunanlıların, Gediz'de dört alaylı bir tümeni; Uşak ve Elvanlar'da da birer tümeni vardır. Bu kuvvetlerden, Uşak bölgesindeki yeni teşkil halindedir. Bursa dolaylarındaki kuvvetlerinde ise Fransız ve İtalyanların engel olmasından dolayı bir hareketlilik görülmemektedir. Bu sebeplerden dolayı, Gediz'de tek başına bulunan Yunan Tümeni'ne bir taarruz yapılması mümkündür. Ayrıca arzu edildiği derecede kuvvetli bir darbe vurulduğu takdirde Yunan ordusunda kargaşa büsbütün artırılmış olacaktır denmektedir.

Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'nın 15 Ekim'de verdiği cevapta;

Gediz'e yapılacak taarruzda, Uşak bölgesindeki Yunan tümenlerinin Gediz'deki Yunan Tümenine yardımlarının mümkün olduğunu, eldeki cephanenin sürekli bir muharebe için yetersiz olduğunu ve ayrıca böyle bir harekâtın, Bursa ve Uşak cephelerinde de Yunan taarruzuna sebep olacağını belirtmiştir. Neticede bugün elde bulunan demir yolları ve Batı Anadolu'nun bir kısmını daha kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalılabileceği durumunu işaret etmekte ve düşman durumunun daha ziyade belli olmasını beklemek gerektiğini işaret etmekteydi (TİH, 1964:426-427).

Fakat bu görüşme sırasında da İsmet Bey'in fikrinde ısrar etmesi üzerine, meselenin bir de taarruza katılması düşünülen kuvvetlerin kumandanlarıyla tartışılması ve eğer bu kumandanlar cephaneyi kâfi görürlerse, taarruzun gerçekleştirilmesi kararı alındı. Bu karar üzerine bölgeyi daha evvel keşif ve tetkik etmiş olan Ertuğrul Grubu Kumandanı Kâzım (Özalp) Bey, 11. Tümen Kumandanı Mehmed Arif ve 61. Tümen Kumandanı İzzettin (Çalışlar) Beyler ve Kurmay Başkanları ile Kuva-yı Seyyare Kumandanı Ethem Bey, Fuat Paşa tarafından Alayund'ta Ertuğrul Grubu Karargâhı'nda toplantıya çağrıldılar. Bu toplantı neticesinde adı geçen kumandanlar mevcut cephanenin düşünülen taarruz için yeterli olduğu görüşünü belirtmişler ve durum aynı gün Ali Fuat Paşa tarafından İsmet Bey'e, taarruzun yapılacağı gün ve ayrıntılı planı ilave edilerek bildirilmiştir. Yapılan planlara göre, bu harekâtın yolunda gitmesi için bütün ümit ani bir baskın şeklinde yapılmasına bağlı idi. Böylece 11. Tümen merkezde olmak üzere sağ ve sol cenahlardaki 61. Tümen ve Kuva-yı Seyyare ile birlikte baskından doğacak şaşkınlıktan da istifade ile Gediz'deki 13. Yunan Tümeni imha edilecek ve hareketin gelişmesine göre belki Uşak tekrar geri alınabilecekti. Fakat 11. Tümen'in harekâta başladığı anda 61. Tümen'in henüz taarruza geçememiş olması

ve 11. Tümen'in ileri hatlardaki alaylarının sis yüzünden birbirleriyle irtibat kuramamaları ve Kuva-yı Seyyare birliklerinin ise harekâta hemen hemen hiç bir tesirinin olmaması sebepleriyle yapılan bu plan amacına ulaşamamıştır. Ali Fuat Paşa taarruzun gerçekleştiği 24 Ekim 1920 günü öğleye doğru cephede yaptığı gözetlemede yukarıda açıklanan sebeplerle hareketin başarılı olmadığını görmüştür. Fakat bu vaziyette beklemenin, Türk tarafının takviye alma ihtimalinin bulunmamasına karşılık, Yunanlıların böyle bir imkâna sahip olmaları yüzünden düşman lehine olacağına karar vererek güneşin batmasından önce tekrar taarruza geçmelerini birliklerine emretmiştir. Bu emir Ertuğrul Grubu Kumandanı tarafından tümen kumandanlarına duyurulurken, 11. ve 61. Tümenler harekete geçmişlerse de Yunan kuvvetlerince tutulmuş; Yunan mevzilerine bir türlü girilememiş; Kuva-yı Seyyare ise ikinci defa taarruz emrini de yerine getirmemiştir. Bu durumda akşam saat sekizde Ali Fuat Paşa tarafından taarruza devamın, tümenlerin kayıplarının çok olması sebebiyle gereksiz ve tehlikeli olduğu kanaatiyle geri çekilme emri verilmiştir. 11. Tümen ricat emrine uyararak geri çekilirken, 61. Tümen daha önceki emir gereğince taarruz halinde ateş hattında bulunduğu için gece yarısı üçe kadar çarpışmaya devam etmek zorunda kalmış; bu saatten sonra çekilmeye başlamıştır. Geri çekilme sürerken Gediz'den gelen bir şahıs düşmanın kasabayı boşalttığı haberini getirmiş, durum araştırılıp doğruluğu anlaşılınca, Ali Fuat Paşa bu durum üzerine Kuva-yı Seyyare'ye Gediz'e girmesi ve bütün imkânlarını zorlayarak şiddetle takip etmesi emrini vermiş; Uşak'a giden yolları tutması emredilmişti. Fakat gerek Uşak istikametine çekilen Yunanlıların yeterince takip edilmemesi ve Hamidiyehanı civarında Yunanlılar ile temasa geçen Kuva-yı Seyyare'nin düşman kuvveti karşısında tutunamaması sebebiyle bu harekât planı da uygulanamayacaktır. Bu başarısız harekât karşısında Yunanlılar 25 Ekim 1920 tarihinde Bursa Cephesi'nde taarruza geçmiş, İnegöl ve Yenişehir'i işgal etmiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, 1920: 91.Birleşim).

Çerkez Ethem hatıratında, Gediz Muharebeleri sonucunu şu şekilde anlatmaktadır: *"Gediz Muharebesi'nde kaybımızı tespit ettik; 200 şehit, 500 de yaralı vermiştik"* (Çerkez Ethem, 1962:120). Gediz Taarruzu'nun sonucunda kazanan tarafı tayin ve tespit etmek zordur. İki taraf da kayıp vermiş ancak taarruz sonrası bozulan Türk tarafının geri çekilmesi üzerine Yunan ileri harekâtı vuku bulmuştur. Gediz Taarruzu, Kuva-yı Seyyare ve kıta müfrezeleri arasındaki uyumsuzluğun ne derece yüksek olduğunun görülmesi açısından önemli bir hadise olmuştur. Taarruz sonrası bu iki grup sürekli birbirlerini suçlamıştır. Başarısızlığı asla kabul etmemişlerdir. Batı Cephesi'nde bütün suçlama ve tartışmalar devam ederken, Ali Fuat Paşa cepheden alınarak Büyük Millet Meclisi 9 Kasım 1920 kararnamesi gereğince Moskova

Sefirliği'ne getirilmiştir (BCA, 1920: Sayı. 335, Dosya. 107-1). Boşalan komuta kademesine 10 Kasım 1920 tarihinde İsmet Bey tayin edilerek Garp Cephesi Kumandanlığı'na getirilmiştir. Bu tartışmalar İsmet Bey'in Cephe Kumandanlığı sırasında daha da şiddetlenerek devam etmiş; Mustafa Kemal Paşa'nın müdahalesine rağmen sürmüştür. Gediz Taarruzu'nun bir diğer önemli sonucu da; Düzenli Ordunun kurtuluş için büyük önem taşıdığı ve kuruluşunun ne kadar elzem olduğu fikrinin büyük ölçüde kendini göstermesidir.

4.2. ÇERKEZ ETHEM VE TBMM ARASINDAKİ İLK FİKİR AYRILIKLARI

Çerkez Ethem ve TBMM arasında ilk ciddi fikir ayrılıkları özellikle iç isyanlar sürecinde, Yozgat İsyanı'nın başlaması döneminde yaşanmıştır. Çerkez Ethem, Düzce İsyanı'nı bastırdıktan sonra birliklerinin çoğunu, olası bir Yunan saldırısı gereğince tedbir almak üzere Batı Cephesi'ne nakletmişti. Bu sırada, TBMM tarafından Yozgat İsyanı'nı bastırması görevi dolayısıyla Ankara'ya gelen Ethem, burada yapmış olduğu konuşmalar ve söylemler neticesinde, bazı kesimler tarafından dikkatleri üstüne çekmiştir. Yozgat İsyanı sonrası Çerkez Ethem'in başına buyruk tavırlarının artması, isyan sonrası kurduğu Harp Divanı'nda, Yozgat Mutasarrıfı iken ayaklanma anında Ankara Vali Vekili olan Yahya Galip Bey'i ihmali bulunduğu gerekçesiyle Yozgat'a derhal getirilip yargılanmasında ısrar etmesi üzerine Ankara, Yahya Galip Bey'in gönderilemeyeceğini söyledi. Bununla birlikte hasta olduğunu ve raporlu olduğunu da cevaben bildirmiş ve durumu geçiştirmeye çalışmıştır (Ünal, 2000:217). Bu durum Ankara ve Çerkez Ethem arasında vuku bulan ikinci krizdi. Atatürk Nutuk'ta Çerkez Ethem'in tavrından bahsetmiştir;

Yozgat'a gönderilmesini istediği Ankara Valisi, Milli Mücadele'ye fevkalade hizmet etmiş, yararlılık göstermiş ve göstermekte olan Yahya Galip Bey'di. Böyle bir zatı, kendi elimizle, idam sehпасına vermeye bizi mecbur etmekle en büyük otorite ve etki kazanabileceğini düşünmüştü. Elbette ki Yahya Galip'i veremedik ve vermedik. Ethem ve kardeşi bu konuda fazla ısrar edemediler. Fakat Yozgat'ta özellikle milletvekillerine, Ankara'ya dönünce Büyük Millet Meclisi Başkanı'nı meclis önünde asacağım, diyerek boşboğazlık etmiş; bu boşboğazlığı bizzat Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey de işitmiştir (Atatürk, 2005:320-321).

Bu durumun yanı sıra Milli Mücadele sürecinde Yeşil Ordu ve Komünizmin yapılanma faaliyetleri, aradaki sıkıntıyı daha da artırdı. Çünkü Çerkez kardeşler Reşit, Ethem ve Tevfik, bu dernek içinde önde gelen insanlardı. Bu grup aynı zamanda Yeşil Ordu'nun

çekirdek yapısını oluşturan silahlı gruplardı.¹⁷ Eskişehir’de çıkarttıkları “Yeni Dünya” gazetesi ile propaganda faaliyetlerinde bulunuyorlardı.¹⁸ En son kriz ise yukarıda açıkladığımız Gediz Taarruzu'nun başarısızlıkla sonuçlanması dolayısıyla Batı Cephesi'nde yapılan komuta değişiklikleridir. Bakanlar Kurulu'nun 9 Kasım 1920 Kararıyla;

1) Batı Cephesi aşağıda olduğu gibi ikiye ayrılmıştır:

a) Kuzey Cephesi: İzmit, Ertuğrul(Bilecik), Eskişehir, Kütahya sancaklarını kapsar. Kuzey Komutanlığı'ni, savaşta ordu komutanlığı yetkisiyle Genelkurmay Başkanı İsmet Bey üstlenmiştir.

b) Güney Cephesi: Afyonkarahisar, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Menteşe, Antalya sancakları ile Konya ili ve Silifke, Niğde sancakları ve Adana merkez sancağını kapsar. Güney Cephesi Komutanlığı'ni, savaşta ordu komutanlığı yetkisiyle İçişleri Bakanı Refet Bey üstlenmiştir.

2) Kuzey ve Güney Cepheleri komutanlıklarının buyrukları altında bulunacak birlikler ve askeri görevleri, ayrıca Genelkurmay Başkanlığı'nca saptanıp belirlenecektir. Her iki cephe komutanlığı doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na bağlıdır.

3) İkinci Kolordu Komutanlığı(Eski Adana Cephe Komutanlığı) bütün olarak Genelkurmay Başkanlığı'na bağlıdır.

4) İsmet Bey'in Kuzey Cephesi'nde bulunduğu sürece Genelkurmay Başkanlığı vekil olarak Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa'ca ve Refet Bey'in Güney Cephesi'nde bulunduğu süre içerisinde İçişleri Bakanlığı'na vekil olarak Sağlık Bakanı Dr. Adnan Bey'ce yürütülecektir.

5) Bu karar yazısı Bakanlar Kurulu'nun 9.11.1920 günlü toplantısında kabul ve 9.11.1920 gün ve 336 sayı ile Albay İsmet ve Refet Beyefendilere, bütün bakanlıklara, Batı, Doğu, Elcezire Cephesi komutanlıklarına, Maraş'ta İkinci Kolordu Komutanlığı'na, Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na, Kastamonu ve Bolu yöresi komutanlıklarına bildirilmiştir (BCA, 1920: Sayı. 336, Dosya. 38-7).

İsmet Bey göreve başlar başlamaz Batı Cephesi Komutanlığı'nın Eskişehir'deki karargâhında komutanlarla bir toplantı yapıp bundan böyle uyulacak esasları bildirir. Bu bildiride: “Artık ordunun halkla direk hiçbir ilişkisi kalmayacaktır. Yardım toplama, asker toplama ve diğer her türlü ihtiyacın giderilmesi Cephe Kumandanlığı tarafından sağlanacaktır. Kişilerin yargılanması keyfi olamayacaktır. Bundan evvelini unutun. Her şey

¹⁷ Yeşil Ordu, Yeşil Ordu tabiri ilk kez 1917 tarihli Rus Bolşevik İhtilali sonrasında ortaya çıkmıştı. Kafkas Türkleri ve Müslümanları tarafından kurulan ve Bolşevik, Kızılordu ile beraber İngiliz yanlısı hükümetlere karşı savaşan bir ordu adı idi. Ancak Yeşil ordunun hüviyeti içinde İslam Bolşevizm barındırması ve İslam akaidi üzerine temellendirilmesi Anadolu da taraftar bulmasında büyük etki etmiştir. Genel Sekreteri Hakkı Behiç Bey ve Ankara'daki yönetim kurulu önemli ve esaslı çalışmalar yapmışlardır. Yeşil Ordu Cemiyeti'nde üçü vekil olmak üzere Büyük Millet Meclisi üyesi, on dört mebus vardı. Teşkilatın kurucuları arasına baktığımızda, milletvekili olan Çerkez Reşit Bey ve Ankara üzerinden Yozgat'a gidip gelirken olacak, Çerkez Ethem ve kardeşi Tevfik Bey'ler girmişler. Bundan başka Ethem ve Tevfik Bey müfrezelerinin bütün adamları Yeşil Ordu'nun âdeta temelini oluşturmuşlar. Gizli bir ihtilal cemiyeti hüviyetine bürünen Yeşil Ordu'nun kuruluş amaçlarından uzaklaşması ve bu harekete Çerkez Ethem ve kuvvetlerinin katılması, Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatinden kaçmamıştır. Bunun akabinde Fikir ve faaliyetleri ile ülke için zararlı neticeler ortaya çıkarabileceği endişesi; Yeşil Ordu üzerinde dikkatlerin yoğunlaşmasına ve cemiyetin artık kapatılma noktasına geldiğine işaret etti. Daha detaylı bilgi için (Bkz, Hablemitoğlu, 2006:25-35).

¹⁸ Yeni Dünya gazetesi, 1920'de Eskişehir'de Çerkez Ethem'in yardımcılarıyla çıkarılan ve kendisini “İslami Bolşevik gazetesi” olarak tanımlayan “Seyyare-i Yeni Dünya” adlı günlük siyasi gazetenin sahibi ve başyazarı devrin tanınmış gazetecilerinden Arif Oruçtur. Gazetenin diğer önemli yazarı ise Hakkı Behiç Bey'dir (Kutay, 1973:88-89).

bundan sonra tümüyle kontrolümde olacaktır. Para istenecekse bordrosuyla istenecektir. Her gün muntazam yoklama mevcutları ve cephe raporları bildirilecektir” (Ünal, 2000:232) şeklindeki istekleri her daim serbest hareket eden Kuva-yı Seyyare birlikleri nazarında hoş karşılanmaz. İsmet Bey’in bu isteklerinin kendilerine karşı kasıtlı olduğu şeklinde yorumlanır. Bu durum cephede İsmet Bey’in, Kuva-yı Seyyare Komutanları Çerkez Ethem ve ağabeyi Tevfik Bey ile aralarının açılmasında büyük etken olmuş; zamanla Tevfik Bey başına buyruk hareket ederek günlük raporlarını Batı Cephesi’ne göndermesi gerekirken bizzat Ankara’ya Mustafa Kemal Paşa’ya göndermeye başlamıştır. Bu huzursuzluğa ilaveten Çerkez Ethem’in Batı Cephesi’ndeki sorunları konuşmak için İsmet Paşa’yla görüşme istemesi akabinde bu görüşme randevusunu alamaması üzerine baskın tarzındaki ziyareti büyük sıkıntı yaratmış; ancak İsmet Bey’in olumlu tutumu sayesinde sorun kısa süre için de olsa halledilmiştir. Ancak bu dönemden itibaren belli kutuplaşmalar kendini açık bir şekilde gösterir olmuştur.

4.3. ÇERKEZ ETHEM’İN AYAKLANMA SEBEPLERİ

Düzenli ordunun kurulup, Kuva-yı Milliye güçlerinin tasfiye edilme kararı (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920: 111. Birleşim), Çerkez Ethem’i rahatsız etmiş; bunun sonucunda da Batı Cephesi Komutanlığı’nın emri altına girmeyerek, bağımsız bir kuvvet gibi davranmıştır. Bu durumu onu Ankara Hükümeti ile karşı karşıya getirmiştir; Ethem ve kardeşlerinin isyana giden süreçlerini başlatmıştır. Çerkez Ethem ve kardeşlerinin ayaklanma sebeplerine baktığımızda devamlı büyüyen sorunlar silsilesini görmek mümkündür;

a) Ethem’in Ankara Valisi’ni Yetki Dışı Yargulamak İstemesi; Ethem kuvvetleri, Yozgat’a gelip Yozgat isyancılarını yola getirme işine giriştikten sonra, büsbütün tahakküm eder bir tutum almıştı. Ankara Valisi Yahya Galip’in Çapanoğulları hakkındaki müsamaha ve iltimasını ayaklanmanın sebeplerinden sayarak, Yahya Galip’i muhakeme etmek üzere, hiçbir makama haber vermeden sanık olarak 1920’de Yozgat’a çağırılmıştı (TİH, 1999: 64). Ethem’in usulsüz olarak yapılan bu isteği Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal tarafından reddedilmişti.¹⁹

¹⁹ *Mustafa Kemal Nutuk’ta*, ‘‘Ethem Bey Ankara ve Ankara’daki hükümet üzerinde de etki yapmak denemesinde bulunmuştur. Sözde Yozgat ayaklanması, Yozgat’ın bağlı bulunduğu Ankara Valisinin kötü yönetiminden doğmuş; bundan dolayı, öbür ayaklandırıclara uyguladığı cezayı ki o ceza asarak öldürmekti, Ankara Valisi için de, olay yerinde kendisi uygulamaya karar vermişti. Yozgat’a gönderilmesini istediği Ankara Valisi, ulusal girişimlerde olağanüstü hizmet ve özveri göstermiş ve göstermekte bulunan Yahya Galip Bey’di. Yahya Galip Bey’in, özellikle bizce, hizmeti beğenilmiş ve varlığı pek gerekli ve yararlı bir kişi olduğu biliniyordu. İşte böyle bir kişiyi, kendi eline, darağacına vermeye bizi zorlamakla en büyük erk ve etkiyi kazanabileceğini düşünmüştü. Elbette Yahya Galip Bey’i veremedik ve vermedik. Ethem ve kardeşleri bu sorun üzerinde çok üstelleyemediler.

b) *Ethem'in Asker Toplamasına İç İşleri Bakanlığı'nca Engel Olunması*: Çerkez Ethem, Yozgat ve dolaylarında kuvvet toplaması için, Hüseyin Gazi'yi görevlendirmiş ve eline bu hususu belirtir belge vermişti. İç İşleri Bakanı Albay Refet tarafından bu maksatla görevlendirme yetkisinin kendisine ait olduğu ileri sürülerek, belge Hüseyin Gazi'nin elinden alınmış ve yanındaki 30-40 kişi de Ankara'dan geri çevrilmişti. Kuvve-i Seyyare komutanı Ethem, asker toplamada kanun dışı olmasına rağmen, dilediği gibi hareket etmesine, İç İşleri Bakanı'nın engel olmasını normal karşılamamış; sert ve küçültücü bir ifade olarak yazdığı telgrafla Albay Refet'e hakarete yeltenmişti.

c) *Batı Cephesi Komutanlığı'nın İkiye Bölünüşünün Tepkileri*: 9 Kasım 1920'de Bakanlar Kurulu'nun, Batı Cephesi Komutanlığı'nın ikiye ayrılması ve Milli Kuvvetlerin ordu kuruluş ve kadroları içine alınması hakkında aldığı karar, Ethem ve tarafları üzerinde iyi bir etki yaratmamıştı. Bu yüzden Ethem ve kardeşleri Ankara Hükümet'e karşı cephe almışlardı. Onlar özellikle, Albay Refet' in Güney Cephesi Komutanlığı'na atanmasını istemiyorlardı. Mustafa Kemal ile özel bir buluşmada Çerkez Ethem, karşılıklı inancın kuvvetlendirilmesi için Ankara'ya geldiğini ve Albay Refet' e güveni olmadığını söylemiş, cephe bölgesinde son günlerde ortaya çıkan olaylardan bahsetmişti. Ethem ve bu düşüncede olanlar, cephenin ikiye bölünmesinde sakınca olduğunu ileri sürerek bütün cephenin Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet'e verilmesinin lüzumunu belirtiyor ve Albay Refet'in kuvvetli olmasından Kuva-yı Milliye komutanlarının korktuklarını söylüyorlardı. Ethem'in bu düşüncesini sonradan öğrenen Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet ise, Çerkez Ethem ve onu tutanların, bütün cephenin kendisine verilmesi hakkındaki fikirlerini kabul etmiyordu. 30 Kasım'da Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, bu yoldaki düşüncesini Genelkurmay Başkanlığı'na yazdığı bir yazıyla şu şekilde açıklamıştı:

“Bütün cephenin bana verilmesi teklifi ile Yüzbaşı Teyfik'in açıkça ayaklanması arasında garip bir çelişki var. Albay Refet yerinde kalmalıdır. Ethem, ihtimal ki Cephe Komutanlığı'na rapor vermemek suretiyle söz dinlemeyen kardeşini idare etmek fikrindedir. Emir ve komutadan hiçbir şekilde fedakârlık edemem. Yüzbaşı Teyfik'ten ne olursa olun rapor isteyeceğim. Olmazsa görevden el çektirecek, emir ve komutadan alıkoyacağım. Ethem'le pek açık görüştim. Mücadele ettim. Bana beraber çalışacağına ve kahrımı çekeceğine söz verdi. Kendisinin 'Umum kelimesi' olmaksızın yalnız Kuvve-i Seyyare Komutanlığı sıfatını kullanması teklifine bile açıkça razı olamadım. Eğer Ethem bana inanır ve emniyet ederse,

---

Ama Yozgat'ta, özellikle milletvekillerine: "Ankara'ya dönüşümde Büyük Millet Meclisi Başkanını Meclis önünde asacağım" yollu uygunsuz sözler söylediği duyulmuştur. Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey de bu sözleri işitenlerdendir. Biz, bütün öğrendiklerimize ve aldığımız haberlere karşın, bu kardeşleri her zaman yararlanılabilecek bir durumda bulundurmaya yeğ tuttuk. Bundan dolayı kendilerini idare ettik” demektedir (Bkz. Atatürk, 2005:321).

hakikaten şeref ve mevkiini muhafaza etmek samimi fikrindeyim. Özetle Batı Cephesi'nde kesin disiplin ve hükümet mevcudiyeti en önemli meseledir”

Aynı günün gecesinde Mustafa Kemal Paşa'nın Refet Bey'e göndermiş olduğu telgrafında: *“Birinci Gezici Kuvvetler Komutanı Tevfik Bey'in son günlerde aldığı kafa tutucu durum üzerine İsmet Bey'le aramızda geçen yazışmaların örneklerini ilişikte sunuyorum. Uyanık bulunulmasını ve gerekli önlemlere başvurulmasını rica ederim”* (Onar, 1995: 210). Ertuğrul Grubu'nun eski komutanı Albay Kazım da cephenin iki komutanlığa ayrılmasına taraftar değildi. O: *“20. ve 12. Kolordulardan kurulu olarak cepheyi bir komutan komuta etsin, o da Batı Cephesi Komutanı veya Genelkurmay Başkanı olabilir”* diyordu. Çerkez Ethem ve taraftarları, Albay Refet'in çekilmesinde ve Albay Kazım'ın 12. Kolordu Komutanlığı'na getirilmesi fikrinde Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet ile yapılan buluşma ve toplantılarda çok direnmişlerdi (TİH, 1999:65).

ç) *Ethem Kuvvetlerine, “1. Kuva-yı Seyyare” Adının Verilmesi:* Batı Cephesi'nde oluşturulan ve yeni kabul edilen teşkilata göre Ethem, Kuva-yı Seyyare'sinin diğer Kuva-yı Seyyarelerden ayırt edilebilmesi için, “Birinci Kuva-yı Seyyare” adı ile adlandırılması karar altına alınarak kendisine bildirilmişti ²⁰ (BCA, Tarih 18.9.1920, Fon Kod: 30.18.1.1, Yer No: 1.12.1). Ethem, birliğin bu şekilde adlandırılmasını kabul etmeyerek kendiliğinden birliğine “Umum Kuva-yı Seyyare” ve kendisini de “Umum Kuva-yı Seyyare Komutanı” ilan etmek suretiyle komutanlık durumunu muhafazada direnmekteydi.

d) *Düzenli Ordu Kurulmasına Karşı Direnmeler:* Konunun detayına girmeden önce, düzenli ordunun niçin gerekli olduğunun açıklanması daha doğru olacaktır. Kuva-yı Milliye'nin tasfiye edilip, düzenli orduya geçilmesini gerekli kılan belli başlı sebepleri şu noktalarda toplamak mümkündür:

1. Kuva-yı Milliye'nin karakteristiğinden kaynaklanan sebepler: Önceki konularda da kısmen bahsettiğimiz üzere, Kuva-yı Milliye, düzenli bir birlik gibi disipline edilemiyordu. Emir-komutaya her zaman riayet etmiyorlardı. Hatta bu durum, mevcut düzenli kıtalarda da disiplinin bozulmasına yol açıyordu. Kuva-yı Milliye içindeki bazı kontrolsüz kişilerin zaman zaman kanunsuz uygulamalara girip halkı rahatsız ettikleri de görülüyordu. Öte yandan Kuva-

²⁰ Kararnamede, Milli Müfrezelerin ilgasıyla, Birinci ve İkinci Kuva-yı Seyyare namıyla yeniden iki müfrezenin ibtidası hakkında Erkânı Harbiye umumi Riyasetinin işaretinde bulunan Seyyar Jandarma asliye maaşlarının Seyyar jandarma kanuna göre ödenmesine karar kalınmıştır (BCA, Tarih 18.9.1920, Fon Kod: 30.18.1.1, Yer No:1.12.1).

yı Millîye'nin sayısı ve kadrosu kesin olmayıp sıkça değişkenlik göstermesi, lojistik yönden bir dezavantaj idi.

2. Yunan Ordusu'na karşı Düzenli Ordu'yla mukavemet ihtiyacı: Bilindiği üzere, Yunan işgal kuvvetleri, zamanın her türlü modern araç gereçlerine sahip olup, askerlik sanatının gerektirdiği şekilde sevk ve komuta ediliyordu. Pek tabiidir ki, kesin başarıya ulaşabilmek için, böyle bir kuvvete karşı milislerle değil, aynı malzeme ve teşkilatla karşı koymak lazım geliyordu. Mustafa Kemal Paşa Meclis'te yaptığı konuşmalarda bu nokta üzerinde durarak, yalnız millî ve gönüllü askerlerle, Avrupa tarafından çok iyi teçhiz edilmiş, muntazam Yunan tümenlerine mukabele için düzenli bir Türk ordusuna ihtiyaç olduğunu örneklerle sürekli dile getiriyordu.

3. TBMM'nin otoritesini tesis ve hukuki varlığını tescil ve ispat etmek için orduya ihtiyaç duyması: Bilindiği gibi, devlet ve onun icra organı olan hükümet, milletin can ve mal güvenliğini sağlamakla mükelleftir. Böyle bir görevi ise ancak, orduya ve emniyet güçlerine sahip olmakla yerine getirebilir. Başka bir ifade ile hükümet olabilmek, hükümetin gereklerini yerine getirebilmek için kuvvete sahip olmak gerekiyordu. Bu husus, meclis üyelerince de sık sık dile getirilmiştir. Mesela, düzenli orduya geçiş çalışmaları sırasında İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey mecliste yaptığı bir konuşmada: *“Hakikaten bir orduya malik olduktan sonra, hükümeti kurdum demeye Büyük Millet Meclisi'nin hakkı olacaktır. Bilâkis gayri muntazam kuvvetler devam ettikçe ve bu kuvvetler kendi maksatlarımızın temininden uzaklaşmakta inat ve ısrar ettikçe bizim için bir tek yol kalır arkadaşlar ve şimdiye kadar en zayıf zamanlarımızda bir tek istinatgâhımız vardı, o da azmi iman...”*(TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920:111. Birleşim) diyerek, hükümet olmakla düzenli orduya sahip olmak arasındaki bağlantıyı veciz bir şekilde dile getirmiştir. Buraya kadar değindiğimiz faktörler, düzenli orduya geçmeyi lüzumlu hatta zorunlu kılan belli başlı sebeplerdir (Köstüklü, 2002:168-174).

Ankara'da Çerkez Ethem'in kardeşi Saruhan Millet Vekili Reşit ve bazı milletvekilleri, muntazam kuvvetlerin kurulmasına karşı ve Kuva-yı Milliye'nin kalması isteğinden yana propaganda yapmaktaydılar. Reşit; *“Ordu teşkili bütün dünyada iflas etmiştir. Vatanı kurtaracak ancak milli kuvvetlerdir”* diyordu. Kuva-yı Seyyare adı ve hesabına Eskişehir'de çıkan “Yeni Dünya Gazetesi” de bu düşünceleri destekler makale ve yazılar yazıyordu. Bunun yanı sıra muntazam orduya karşı en çok muhalefet edenlerden olan Tevfik Bey, Seyyar Kuvvetlerin bir fırka kadrosuna çevrilmesi hakkında görüşünü birçok kere beyan etmiştir. Bu görüşlerinde:

...Seyyar Kuvvetler ne bir fırka ne de muntazam bir kuvvet haline çevrilemez. Buna imkân da yoktur. Çünkü bu kuvvetin bir intizama girmesi ve bu yükü kabul edebilmesi için her müfrezenin başına birçok zabıtlar ve hesap memurları bulundurmaları ve kayıtları muntazam tutmak lazımdır. Hâlbuki bu serserilerin başına ne bir zabıt ne de bir hesap memuru koymak mümkün olmamakla beraber, kabul ettirilmesi imkânı yoktur. Çünkü zabıt gördüler mi Azrail görmüşçesine isyan ederler... Bizim birliklerimiz, Pehlivan Ağa, Ahmet Onbaşı, Sarı Mehmet, Halil Efe, Topal İsmail gibi adamlar tarafından idare edilmektedir. Bölük amirleri de yazdığını okuyamaz, okuduğunu da yazamaz kimselerdir. Sen yapamıyorsun diye bunların değiştirilmesine de imkân yoktur. Seyyar kuvvetlerin şimdiye kadar olduğu gibi gelişmiş güzel idare edilmeleri zaruridir (Yunus Nadi, 1955b:26-27).

Ethem ve kardeşlerinin tutumu dolayısıyla, gelecekte doğacak kötü durumları önlemek için, Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa'ya Moskova Büyük Elçiliği'ni teklif ettiği zaman; Türkiye'nin ve kendilerinin çıkar ve selametleri için Çerkez Ethem ve kardeşlerini de isterlerse yanında götürmesini söylemişti. Yayılan bu haber, Ethem ve taraftarlarını endişeye düşürmüştü. Nitekim 13 Kasım 1920'de, Kütahya'da bulunan Büyük Millet Meclisi üyelerinden Hacı Şükrü, Komutan ve Milletvekili imzasıyla Mustafa Kemal'e yazdığı yazıda; "Ethem Bey'in Ali Fuat Paşa ile birlikte Rusya'ya gideceği haberleri cephe ve cephe gerisindeki halk arasındaki dedikoduya yol açmış ve bu gibi kimselerin muhitinizden uzaklaştırılmasından sonra diktatörlük ilan edeceğiniz kanısını meydana getirmiştir. Tarafınızdan böyle bir teklifin yapılmayacağını affınıza sığınarak soranlara bildiriyorum. Bununla birlikte sizin böyle bir teklife taraflı olmadığınızı, sırf Fuat Paşa'nın samimiyet ve hususiyetine dayanarak teklifte bulunduğunuzun alakalıları duyurulmasını pek uygun görüyorum" diyordu. Hacı Şükrü, muntazam bir ordu vücuduna getirilmesi ve Kuva-yı Milliye'nin disiplin altına alınmasına en çok karşı olanlardandı. Bu tutumu ile daha başlangıçta bunun önüne geçmek istiyordu. Nitekim Meclis'te yapılan görüşmeler neticesinde düzenli ordunun kurulması kararı gündeme gelmiş ve çalışmaların başlatılması için İsmet Bey görevlendirilmiştir.

e) Gelişigüzel Er Toplanması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce Yasaklanması: Gelişigüzel gönüllü er toplanmasının önüne geçmek için, 25 Aralık 1920'de Bakanlar Kurulu'nca karar alınmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in imzasıyla şu bildiri yayınlanmıştı: "Hiç kimse, hiçbir sebep ve suretle hükümetin haberi olmaksızın kuvvet toplamaya yetkili değildir. Bu bildirinin yayınladığı tarihten önce bu yolda teşebbüste bulunanlar varsa derhal kendilerini ve teşebbüs maksatlarını doğrudan doğruya bana bildireceklerdir. Aksi takdirde bu gibi müteşebbislerin memleketin iç huzurunu bozmak ve

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni ve masum memleket halkını zarara sokmak töhmetleriyle suçlanacaklarını bildirir ve ilan eylerim” (Onar, 1995: 225). Aynı bir kararla da; askerlik şubeleri, görülecek lüzum üzerine ve verilecek emirle askerlik çağındaki erleri silâh altına alacak ve tertiplendikleri yerlere sevk edeceklerdir. Bu kararlar Kuva-yı Milliye Komutanlarının hoşuna gitmemişti. Onlar diledikleri zaman doğum farkı gözetmeksizin istedikleri kişileri emirlerine alıyorlardı. Bu cümleden olarak, Ethem Kuva-yı Seyyaresince Eskişehir'in güneybatısındaki Karacaşehir'de, Karakeçili Müfrezesi teşkil edilmişti. Bu teşkil 17 Kasım 1920'de Batı Cephesi Komutanlığı'na haber alınmış; Kuva-yı Seyyare Komutanlığı'ndan bilgi istenerek, bu kıtanın denetlemeye arz edilmesi emredilmişti. Ethem bu kıtayı denetletirmemiş (Sarıhan, 1995:286) geri bölgelerde kaçakların takibi ve yakalanmasıyla meşgul olduğunu kuruluş sebebi olarak göstermişti. Hâlbuki geri bölgelerdeki kaçakların takibi ve yakalanmaları hükümetçe görevlendirilmiş makamlar tarafından yapıldığından, bu hareket hükümet işlerine karışmaktan başka bir şey sayılmazdı. Bu suretle kıtalar teşkili, cephenin kuvvetini de azaltıyordu. Bu husus, o zaman Ankara'ya gitmek üzere Eskişehir'de bulunan Çerkez Ethem'e Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet tarafından sözlü olarak açıklanmış ve bu konuda bir de emir yazılmıştı. Fakat Ethem, ne bu açıklamaya kıymet vermiş ne de kıtayı denetletirmişti. Aksine olarak müfrezenin Kütahya'ya hareketini emretmişti.

f) Batı Cephesi Komutanlığı ile Yüzbaşı Tevfik'in Arasının Açılmasının Sebepleri: Batı Cephesi değişikliklerinden ve yeni teşkilat nizamnamesinin açıklanmasından sonra ki süreçte, Birinci Kuva-yı Seyyare Komutan Vekili Yüzbaşı Tevfik, emir ve kuruluşunda bulunduğu Batı Cephesi Komutanlığı'nın emirlerini yapmamaya başlamıştı. Bu hususu açığa vuran olaylar sırasıyla şunlardır;

1. 24 Kasım 1920'de, cephenin genişliğinden ötürü sol kanadının 12. Kolordu kıtaları tarafından korunmasını isteyen Yüzbaşı Tevfik, Batı Cephesi Komutanlığı'na şu telgrafi göndermişti: “Cephenin çok geniş olması nedeniyle sol kanadımızın 12. Kolordu tarafından emniyet altına alınmasını defalarca arz etmişim. Hiçbir etkisi olmadı. Hatta bu yüzden muharebeyi kısmen kaybettim. Bu hususta dün yüksek makamlarından alınan emirde, sol kanat bölgesi Güney Cephesi'ne ait olduğundan, tarafımızdan ayrıca o istikamete doğru tertibat almamız emredilmişti. Ben, Kuzey ve Güney cephelerinin her ikisinin de aynı hükümetin emrinde olduğunu zannediyorum. Mademki değildir, idaresizlik yüzünden boş yere burada vatan çocuklarını kandırmayacağım. 24 saate kadar sol kanadımız kuvvetli bir

şekilde emniyete alınmadığı takdirde Kuva-yı Seyyare'yi eski hattımız olan Efendi Köprüsü civarına çekeceğim. Bu hususta sorumluluğun kime ait olduğunu Hükümet bulsun.” Batı Cephesi Komutanı bu telgrafi sükûnetle karşılamış ve şu emri göndermişti:

12. Kolordu, sol kanadınızdan 40 km. kadar uzaktadır. Bundan başka geri çekilmiş olan düşmanı kesin sonuçlu taarruzla ve zorla yerinden atmak görevi kıtalarınıza verilmemiştir. Kuva-yı Seyyare, düşmanı takip eden bağımsız bir süvari tümeni durumundadır. Düşmanın üstün kuvvetle taarruzlarına karşı yalnız başına gerekli tedbir alınmaması; düşman, mevzii ve kesin bir hareket yaptıkça buna karşı kesin sonuçlu muharebeden kaçınılması lazımdır. Güney Cephesi'nde kuvvetli süvari olmadığından, bu görevlerin süvari tümenlerine verilip sizin cephenizi bir süvari hattıyla uzatmaya imkân yoktur. Kuva-yı Seyyare ile Güney Cephesi'nin kanadı dışından karşılıklı olarak yalnız temas ve irtibatın muhafaza edilmesi mümkün ve lazımdır (TİH, 1999:69-70).

2. 22/23 Kasım 1920'de, cephe levazımından bütçenin düzenlenmesi için bütün cephe kıtalarından doğru ve düzgün bir kuvvet istenmiş, buna düzenli birliklerden cevap verildiği halde 1. Kuva-yı Seyyare'den cevap verilmemişti. Cephe levazımının tekrar istenmesi üzerine, 27 Kasım 1920'de Yüzbaşı Tevfik tarafından şu karşılık verilmişti: “*Kuva-yı Seyyare bir tümen haline getirildiğinden özel senet karşılığında birçok çizelgelerin gönderilmesinden bahseden, levazım başkanımıza gönderilen telgrafi gördüm. Ben asker olduğum için bu konuların Kuva-yı Seyyare'ce yapılamayacağı ve yaparım diye bu yükün altına giremeyeceğini arz ederim*” (Yunus Nadi, 1955b: 26) diyerek sert bir karşılık vermiştir. Bir diğer gelişme de Yunanlılardan geri alınan ilçelerde sivil hükümet kuruluncaya kadar halkın emniyetle idaresi için 23 Kasım 1920'de Batı Cephesi Komutanlığı'nca acele bir teşkilat yapılmasına lüzum görülmüştü. Bu maksatla Binbaşı İbrahim, Simav ve Havalisi Komutanı yapılmış ve emrinde jandarma hizmetinde bulunmuş iyi hal sahibi erlerden, 150 mevcutlu bir sahra jandarma bölüğü teşkil edilmişti. Tevfik, bu yeni komutanlığın kendisini kontrol maksadıyla kurulduğu kanısıyla Mustafa Kemal'e ve Ankara'da bulunan kardeşi Ethem'e 27 Kasım 1920'de yazdığı bir telgrafta şunları yazmıştı;

“Gediz ve Simav ilçeleri, Kütahya mutasarrıflığına bağlıdır. Saruhan Mutasarrıfı Aziz Bey'in şimdi Demirci'de olduğu, bu durumda böyle bir komutanlığa ihtiyaç olmadığını ve Batı Cephesi Komutanlığı tarafından yayınlanan bildiri de Kuva-yı Seyyare'nin adaletsiz, emniyetsiz ve namussuzca hareket ettiğini bildirmiş ve bunu Kuva-yı Seyyare'nin kesin olarak kabul etmeyeceğini; bu noktalar hal edilinceye kadar Batı Cephesi'ni tanımayacağını ve gönderilen Simav ve Havalisi Komutanlığı'nın hemen Eskişehir'e hareketi için emir verdiğini bildirmiş, ertesi gün Ethem'e yazdığı ikinci bir telgrafta, namuslarıyla oynayan Batı Cephesi Komutanı'nı bundan böyle amir tanımayacağını ve Simav'a gönderdiği komutanın yanındakilerle Eskişehir'e dönmesi için emir verdiğini, aleyhinde çıkartılan beyannamenin bir örneğini gönderdiğini, artık bu hususta başka bir şey düşünmeyeceğini, düşünmesinin de imkânı olmadığını” (Yunus Nadi, 1955b:30-31).

Bu tarihten sonra Yüzbaşı Tevfik, artık Batı Cephesi Komutanlığı'na rapor vermiyordu. Batı Cephesi Komutanlığı'nın Kuva-yı Seyyare'nin raporlarını göndermesi isteğine karşılık, Yüzbaşı Tevfik raporların devamlı olarak Büyük Millet Meclisi'nin Başkanlığı'na göndermekte olduğunu bildirmişti.

3. Yüzbaşı Tevfik'in Batı Cephesi Komutanlığı'na silah ve cephane kuvveti vermemesi: Batı Cephesi Komutanlığı'nın yayınladığı bir emirle, kıştan faydalanılarak kıtaların silah ve cephanesinin bütünleneceği ve tümenlerin aynı cinsten silahlarla tensik edileceği bildirilerek, buna esas olmak üzere birliklerden silah ve cephane çizelgesi istenmişti. 1. Kuva-yı Seyyare'den bu emre karşılık verilmemişti. Yeniden istenmesi üzerine 10 Aralık 1920'de Kuva-yı Seyyare ve Kütahya Havalisi Komutanı Ethem imzasıyla gelen cevapta:

13 Kasım tarihinden beri Kuva-yı Seyyare'nin, çok kuvvetli düşmana indirdiği darbeler önceki raporlarla arz edilmişti. Bu muharebelerde şüphesiz ki Kuva-yı Seyyare'nin cephane sarfiyatı fazla olacaktır. Hiçbir gün muharebesiz ve müsademesiz geçmediğini takdir buyurursunuz. Silah denkleştirilmesi sükûnet anlarında uygulanabilir. Geceli gündüzlü düşmanı tedirgin eden ve çarpışan kıtaların bu silah denkleştirilmesi işine katılmasının mümkün olamayacağı sizce de bilinmektedir. Boşalan kovanlar geri verilecektir (TİH, 1999:73).

Bundan başka Kuva-yı Seyyare Komutan Vekili Tevfik imzasıyla 10 Aralık tarihli şu şifre gönderilmişti:

Ordu'da silah ve cephane denkleştirilmesinin gerektiğini zannetmiyorum. Çünkü hangi taraf fazla faaliyet gösterirse, o tarafa cephane verilmesi doğaldır. Topçu cephesine ihtiyaç yoktur. Boş kovanlar Eskişehir'e gönderilmektedir. Fakat piyade, özellikle Alman cephanesine ihtiyacınız çoktur. Bu yazımızdan bize emniyet etmediğinizi anlıyorum. Cephane ne yenilir ne içilir, ancak düşmana atılır. Bir emniyet meselesi hatıra geliyorsa, cephane göndermeyebilirsiniz. Çünkü şimdiye kadar böyle bir sorun ile karşılaşmamıştım (TİH, 1999:73).

Diğer taraftan haber alma göreviyle Yunanlılar tarafına geçmek üzere, Batı Cephesi Komutanlığı'nca gönderilen ve Gördes istikametinde yollanan bir ajan, Yunan kıtaları hakkındaki raporunu Batı Cephesi Komutanlığı'na ulaştırmak üzere Kütahya Mutasarrıf Vekili' ne vermiş; Mutasarrıf Vekili Kuva-yı Seyyare'den aldığı emirle bu bilgileri Cephe Komutanlığı'na ulaştırdığı gibi, ajanı da Kütahya'dan dışarı atmıştı. Yüzbaşı Tevfik'in son tutum ve durumu karşısında Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in cephe komutanlarıyla da paylaştığı düşünceleri şöyleydi:

Yüzbaşı Tevfik'e bu hareketinin düşman karşısında ayaklanma olduğunu; emir ve komutaya karşı kayıtsız şartsız uyararak eski durumunu devam ettirmek suretiyle görevini

yapmasını bildirmek, itaat etmezse onu komuta etmekten alıkoymak. Bu halde de Yüzbaşı Tevfik'in kuvvetlerini beraber alacağı ihtimaline karşı gerekli tedbirleri almak. Yüzbaşı Tevfik'e, mümkün olursa, Ethem vasıtası ile uygun bir bildiride bulunmak, sonra yeni şımarıklıklarının önüne geçecek şekilde onu itaat altına almak (Onar, 1995:218).

4. 4. SORUNUN BARIŞÇIL YOLLARLA HALLEDİLME ÇABALARI

Mustafa Kemal, Batı Cephesi Kumandanlığı ile Kuva-yı Seyyare birlikleri arasında yaşanan bu sürtüşmeleri sonlandırmak ve meselenin büyümesini engellemek adına, Ankara'da bulunan Çerkez Ethem'le birlikte birkaç arkadaşını da yanına alarak Eskişehir'e, İsmet Bey'in yanına gitmeye karar verdi. O sıralarda İstanbul Hükümeti'yle Bilecik tren istasyonunda bir görüşme yapılacaktı (Aytepe, 2004:23-31). Mustafa Kemal bunun yanı sıra Kuva-yı Seyyare meselesini de bir sonuca bağlanmak istiyordu. Bu olaylar, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye ve Hükümet'e aksetmesine rağmen M. Kemal'in ricası üzerine resmiyete intikal ettirilmemişti. Ve nihayet Bilecik yoluna revan olunmuştu. Tren Eskişehir'de mola verdiğiinde Çerkez Ethem, yakınlarının bozguncu sözlerine kapılarak Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal ile Bilecik'e kadar seyahatine, hastalığını bahane ederek devam etmedi ve Eskişehir'deki karargâhında kaldı (Ethem'in o tarihlerde Kütahya'dan başka Eskişehir'de de karargâhı vardı). Ethem, o gece tespit edilen seyahat programına aykırı olarak Hacı Şükrü ile beraber Kütahya'ya gitti. Çerkez Ethem hatıratında olayı şu şekilde nakletmektedir:

İki zabitle görüştim. Aldığım malumata nazaran kanaatim şu idi: Maharetle tertip edilen bu tren seyahatinde herhangi bir noktada çalımına getirilebilirse, ben ve icap ederse sayıları az olan maiyetim ortadan kaldırılacak. Buna yolda imkân bulunulamazsa bu takdirde Bilecik istasyonuna vardığımızda seçme bir müfreze ile muayyen bir yerde ben ve maiyetim çevrilecek, diri olarak teslim olmazsam ölü olarak ele geçirilecektim... Ben bu malumatı ve tafsilatı öğrendikten sonra, işi talihe terk etmeyi muvafık bulamadım. Bilecik seyahatine katılmam hususunda ısrarın dostça olmadığını anlamıştım (Çerkez Ethem,1962:142).

Hacı Şükrü ise bu konu hakkında, mecliste kendisine itham edilen sorulan sorular üzerine:

Ethem Bey hasta idi ve trenden çıkmıştı. Binaenaleyh biz burada neye kalacaktık? İsmet Bey oraya gelecek idi. Onun üzerine efendiler, ben, Osman Ağa, Kılınç Ali Bey, Reşit Bey, Celâl Bey, Kâzım Bey doğru kalktık, Ethem Bey'in evine gittik. Biz caddeden yaya yürürken gördük ki; Eskişehir'e 61'nci fırka getirilmiş, meydanda silâh çatmış duruyor. Fırkayı gördük, acaba dedik ne var? Biz doğru geçtik yukarıya. Ethem Bey'in evinde diğer arkadaşlar öteki odaya gitmişlerdi. Ben de öteki odayı açtım ve geri çekildim, orada bir genç zabıt Ethem Bey'e bir şeyler anlatıyordu. Akşam on ikiye kadar Ethem Bey'in evinde oturduk ve biz kalktık yemeğe gidiyorduk. Sonra efendiler, bu kıtaat-ı askeriye'nin Eskişehir'e gelmesine yegâne sebep, güya Ethem Bey'in kardeşi Tevfik Bey asker toplamış, Eskişehir'i basacak imiş ve onun için

Eskişehir'in etrafı taht-ı tarassuda alınmış. Bunu da Ethem Bey'e o zabıt haber vermiş. Bunda hiç katiyen alâkam yoktur. Yine yolda giderken tanımadığım bir zabıt Kılınç Ali Bey'in yanına yaklaştı ve o süvari zabiti; hatta Paşa Hazretleri'nin boş 90 vagonla gittiğini ve Eskişehir'e bir süvari livasının geleceğini ve bu süvari livasının aynı zamanda Ethem Bey kuvvetlerine karşı; baskın yapıldığı zaman Eskişehir'i müdafaa edeceklerini söyledi (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920:111. Birleşim).

Bu durum üzerine heyetten Eskişehir'de kalan Reşit, Hakkı Behiç, Celal ve Albay Kazım, Kuva-yı Seyyare Komutanı Vekili Yüzbaşı Tevfik'i yola getirmek, Simav ve Dolayları Komutanlığı'nın Cephe Komutanlığı emri gereğince yerine gidip işe başlamasını sağlamak amacıyla Kütahya'ya gitmek için bir görüşme yaptılar. Görüşme sonunda; Albay Kazım ile Reşit'in, özel bir trenle Kuva-yı Seyyare bölgesine hareket ettirilmesine karar verdiler. Mustafa Kemal, İstanbul'dan gelmiş olan heyetle Ankara'ya dönerken, Reşit ve Albay Kazım da Tevfik'i yola getirmek ve ara bulmak üzere Bilecik'ten özel bir trenle Kütahya'ya gitmiş; Çerkez Ethem'le görüşükten sonra 7 Aralık'ta Eskişehir'e dönmüşlerdi. Meselenin halledildiğini, Kuvve-i Seyyare ile Batı Cephesi Komutanlığı arasında tekrar haberleşmenin başlayacağını, Simav ve Dolayları Komutanı'nın beraberindekilerle birlikte görev yerine gideceğini bildirdiler. Alayunt'ta bulunan Simav ve Dolayları Komutanı Kütahya'ya doğru hareket ettiğini Batı Cephesi Komutanlığı'na bildirmişti. Heyet; cephenin bölünmesine, Güney Cephesi Komutanı Albay Refet'in görevine ve 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin'in de değiştirilmesine ait Ethem'in ve kendilerinin düşüncelerini bildirdi. Bu düşüncelere göre, bütün cephenin Albay İsmet tarafından idaresi, Albay Refet'in Cephe Komutanlığı'ndan alınması ve 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin'in de değiştirilmesi isteniyordu. Heyet'in verdiği bilgiler üzerine Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet'in, Mustafa Kemal Paşa'ya, Genelkurmay Başkanlığı'na ve Güney Cephesi Komutanlığı'na yazdığı mütalaada;

“Olayın hali zahiridir. Planları şudur; Yüzbaşı Tevfik cephede, Ethem de Kütahya'da kalarak devamlı kuvvet artırmaya çalışacaklardır. Maksatları benim bütün cepheyi almaklığım şekli altında, Albay Refet'in Cephe Komutanlığı'ndan alınması ve Albay Fahrettin'in değiştirilmesi; sonra bizim de Kuva-yı Milliye reis ve müfrezelerinin aleyhinde bulunduğumuza inandırarak hepsini hâkimiyet ve nüfuzları altına almak; aynı zamanda kamuoyunu ve meclisi kendilerine bağlamak, maddeten ve siyaseten kuvvetlerini artırmak ve devrim yapabilecek bir hale gelmektir” (TİH, 1999:75).

Çerkez Ethem, kardeşi Yüzbaşı Tevfik'le Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet arasında meydana gelen anlaşmazlık üzerine, Ethem ve kardeşi Tevfik Bey, Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'e 9 Aralık 1920'de yazdığı şu mektubu göndermişti:

“İsmet Beyefendi'nin son defa kasten denecek derecede ve mevsimsiz muamelesi sonucunda hakkımızda bir leke hâsıl olmuştur. Önemsiz olan bazı olaylardan faydalanarak, ahlaksızlığını neye mal olursa olsun açığa çıkarmaktan çekinmeyecek kadar her yerde düşkün seviyede çok kimseler vardır. Bunların bozgunculuğundan özellikle sizin dahi kuruntu ettiğinizi haber alıyorum ve delillerini görüyorum. Bu hususta Başyaver Salih Bey biraderimizin de çocukçasına tedbir ve tertipleri bilinmektedir. Paşam, hayat ve mevkiiniz benim için kutsaldır. Ben vatana ve gayeye bu derece bağlıyım. Gereken kimselere ikaz buyurunuz. Bütün becerikliliğimizi ve kudretimizi gayenin elde edilmesi için harcayalım. Zorluk çıkarmasınlar. İnsan hatasız olamaz. Beni uyarınlar. Ben memleket selametini düşündüğüm hususlarda gerekirse en kabiliyetsiz mensupların bile mütalaasına başvuruyorum. Her kıtanın kaçaklarını yine o kıtaya geri vermek çok doğru ve son karar icabı iken, geçen gün Maden'den dönen Kuva-yı Seyyare'ye mensup müfreze, Ankara Komutanlığı tarafından Genelkurmay Başkanlığı emriyle Güney Cephesi'ne sevk edilmiştir. Dün de Kuva-yı Seyyare'nin orduya verilen onaylı bütçesinin ve havalenin verilmesi, Kütahya'ya Batı Cephesi'nden bildirilmiştir. Anadolu inkılâbı adına iyi ve fena tedbirin sonucu sizin kadar kimseyi ilgilendirmez. Daha önce Fuat Paşa tarafından Kuva-yı Seyyare'nin seyyar jandarma teşkilatı ihtiyacı bütçeye konulmuş olduğu tebliğ edilmiş ve o suretle gereken onaylı çizelge Batı Cephesi'ne gönderilmiştir” (TİH, 1999:76).

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal, 12 Aralık'ta Ethem'in bu yazısına şu cevabı vermişti:

“Şahsım ve gayem ile ilgili münasebetim hakkında açığa vurduğunuz hislerden duygulandım. Son günlerdeki fiili belirtilerin beni kuruntuya değil, fakat duraksamaya sevk ettiğini itiraf ederim. Millet'in hayat, hürriyet ve istiklaline himmet harcamış ve faaliyet göstermiş olan senin gibi bir kardeş hakkındaki sevgim sarsılmamıştır. İsmet Beyefendi'nin yersiz ve mevsimsiz bir tedbir almış olduğunun belirtilerini görmüyorum. Başyaver Salih kardeşinize gelince, onun bana olduğu kadar sana karşı dahi sevgi ve kardeşliğinin çok yüksek olduğuna benim kadar senin dahi inanmış olmanı isterim. Sana ve bana aleyhte ve lehte söz yetiştirenlerin ahlak durumunu tetkik etmenin lüzumlu olduğunu hatırlatırım. İçinde bulunduğumuz büyük işlerde o nispette küçük halli ve aşağı ahlaklı insanların dahi olduğunu göz önünde bulundurarak, kötü kuruntulardan kendinizi kurtarmak için çok dikkat sarfına lüzum olduğunu itiraf ederiz. Sizin gibi kıymetli bir kardeşin hayat ve varlığı ve faaliyetinin bence ne kadar lüzumlu olduğunu takdir edebilecek zekâyâ sahip olduğuna kâiniyim. Bu sebeple benim sözlerimi ve teminatımı samimiyet ve ciddiyetle kabul ederek her türlü zorlukları başka makamlarla halletmekte zorluğa uğradıkça, doğrudan doğruya özel ve gizli olarak bana bildirerek çözümleyebileceğine inanmalarını, havale ve meseleleri hakkında durumu inceliyorum. Sonucunu fiilen göreceksiniz. Yalnız benim duraksamamı haklı gösterebilecek birtakım teşebbüslerde bulunduğunuz haberini yalanlayıcı faaliyetlerinizi görmek isterim. Hacı Şükrü'nün karıştırıcı ve melun bir adam olduğuna ben iman ettim. Senin de iman etmeni ve bu kişi hakkında ona göre muameleni değiştirmeni arzu ederim. Samimi ve kardeşlik hisleriyle gözlerden öperek, her türlü şüphe ve duraksamalarını gidermeni ve dertlerini bizzat benimle muhabere ederek halletmeni ve fakat genel durumunuzun ahenk ve intizamını bozacak hiç kimseyi hoş görmemenizi rica ederim” (TİH, 1999:76-77).

Mustafa Kemal Paşanın bu cevap ardından Çerkez Ethem ve kardeşlerini kısa süreliğine de olsa rahatlattırıştır. İsmet Bey'in Batı Cephesi'nde düzenli ordu yapısını kurmak için yapmış olduğu girişimler neticesinde Kuva-yı Seyyare'nin ortadan kaldırılacağına dair endişeler, Çerkez Ethem ve biraderlerini huzursuz etmekteydi. Ancak İsmet Bey'in, Çerkez Ethem ve biraderlerinin bu güvensizliğe gerek olmadığını; eğer isterlerse, onların itimat ettiği Kazım Bey'in birliklerine katılabileceklerini, hatta elindeki birçok fırkayı da Kazım Bey'e verebileceğini, böylelikle ellerindeki kuvvetlerin eşit olacağını ve artık korkulacak bir şeyin kalmayacağını bildirir. İsmet Bey ile Kazım Bey Eskişehir'de görüşürler. Bu anlaşma sağlanmasına rağmen Çerkez Ethem ve biraderleri Konya çevresinde yine Kuva-yı Seyyare adına hareket ederek yeni kuvvetler toplamakta, Demirci Efe, Yörük Efe gibi milis çetecilerle gizli telgraf görüşmeleri yapmakta ve bunları Ankara'da ki Hükümet aleyhine çevirmektedirler. Meclis son bir çare olarak Batı Cephesi ile Kuva-yı Seyyare arasındaki itilafı ortadan kaldırmak için, içinde Çerkez Ethem'in biraderi Reşit Bey'in de bulunduğu bir heyeti, tekrar Çerkez Ethem'in bulunduğu Kütahya'ya gönderir.²¹ Görüşmenin sonunda Çerkez Ethem de Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne, Heyet-i Vekiliye'ye, Batı Cephesi Kumandanlığı'na bir telgraf çekerek, tüm bu mevkilere güvenmediğini ve yeni bir hükümetin teşkil ettirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Heyetin Ankara'ya dönüşü neticesinde kanaat şu şekilde idi:

1. Çerkez Ethem ve biraderleri hakkında, 29 Nisan 1920 tarihinde çıkarılan "Vatana ihanet yasası" uygulanmalı.
2. Eğer Çerkez Ethem ve biraderleri için, Kuva-yı Milliye adı altında yaptıkları yararlılıklar göz önünde bulundurularak affedilme meylili artarsa, Hükümet'in ve Meclis'in iradesi zedelenecektir.
3. Yasaya göre yargılandıkları ve suçlu buldukları halde Meclis hala affetmek istiyorsa bunu Meclis'e sunacaklardır.
4. Kuva-yı Milliye'nin, iç isyanların bastırılmasında, asayişin sağlanmasında ve Batı Cephesi'nde Yunan ilerlemesine karşı vur-kaç taktiği kullanarak düşmanı en azından oyalayarak düzenli ordu kuruluncaya kadar, ordunun büyük bir eksikliğini gidermesine rağmen, düzenli orduya geçmek en büyük zarurettir (Kılavuz, 2011:285).

---

²¹ *Gönderilen heyetin içinde;* Mahmut Celal Bey, Vehbi Bey, Eyüp Sabri, Ali Kılıç ve Reşit Bey vardır.

4. 5. ÇERKEZ ETHEM MESELESİNİN MECLİSTE GÖRÜŞÜLMESİ

Büyük Millet Meclisinde meselenin görüşülmesi hususunda; Meclis, bu zatların daha öncesinde yaptıkları vatana hizmetleri dolayısıyla asla acele karar vermek istememiş ve iyi niyetlerini ortaya koymuşlardır. Kütahya'ya uzlaşmak için gönderilen heyetin Ankara'ya dönmesinin akabinde Meclis'te malumat vermişler ve mesele mecliste de teferruatlı bir şekilde görüşülmüştür. Bu görüşmelerde sözü ilk alan kişi, Kütahya'ya gönderilen grupta yer almış olan Mahmut Celal Bey'dir.

“Muhterem arkadaşlar, hatırlarsınız ki bir hayli zaman evvel Kuva-yı Seyyare kumandanlarıyla Garp Cephesi Kumandanı arasında bir sui tefehhüm hâsıl bulmuştu ve bunu sureti hususiyete işitmekte idik. Bununla gayri resmî olarak gerek Reisimiz Paşa Hazretleri ve gerek Heyet-i Vekile ve bazı zevat meşgul bulunuyorlar idi. Son zamanlarda ki bir kaç gün evvelisi sureti hususiyeye de bazı arkadaşlarla beraber içtimai hususî akdedildi ve orada muhterem Reisimiz Paşa Hazretleri bu meseleyi mevzuu bahis ederek bize hususî vazife verdi ve gidiniz şu, şu esasları orada kendilerine tefhim ediniz, dediler. Bize, hatırladığıma nazaran, orada söylenilmek üzere söylenen sözler şunlardan ibaretti: Bilâ kayd ü şart B. M. Meclisi'nin emrine itaat olunacaktır. Kendileri cephede vaziyet alıp bilâ kayd ü şart kumandaya tabi olacak ve itaat eyleyeceklerdir. Kuva-yı Seyyare'nin şurada burada bulundurduğu irtibat zabitlerinin hususî şifreleri ellerinden alınacak ve onlar sırf bir vazife-i insaniye ifa ettikleri iddia olunduğu, yani Kuva-yı Seyyare'de müstahdem efrad ve zabitanın ailelerine de baktıkları için onların vazifeleri devam edecek ve ancak ordu şifresiyle muhabereye mezuniyet verilecektir. Kuva-yı Seyyare rast geldiği yerden asker celp ve cem etmeyecektir ve ahzi asker şubeleri, diğer orduda olduğu gibi, muayyen kadrolarını ikmal zımında asker vereceklerdir ve bunlar da bunu kabul ederek bu suretle hareket olunması ve daha hatıra gelmeyen ihtimal ki böyle inzibata, zabt ü rapta taallük eden esaslı maddeler de mevcut idi”

diyerek öncelikle kısa bir bilgi vermiş akabinde devam ederek;

Yalnız şu anda efendiler, çok mühim bir vaziyet karşısında bulunuyoruz ve diyebilirim ki maksadımızın istihsalı uğrunda yaptığımız mücadelenin tam bir dönüm noktasında bulunuyoruz. Yani ben kendi hesabıma ait olmak üzere söylüyorum; meseleyi gözümün önüne getirdiğim zaman bir taraftan zekâsına, irfanına, liyakatine, hüsnüniyetine, vatanperverliğine itimad ettiğim kumandanlar, diğer taraftan bu meselenin ta bidayetinden itibaren kuvve-i bazusuna güvenmiş, ortaya atılmış, çalışkan arkadaşlarımız. Bunların bir an için sırf memleket istiklâlini müdafaa için eline aldıkları silâhların, bu memleketin öz evladının sinesine çevrildiğini tasavvur ve tahayyül etmek bile hepimiz için dilsüz bir meseledir. Heyetiniz, yani giden bu hususî heyet, sırf bu meseleyi göz önünde bulundurarak, bunun vuku bulmasına, bu hadisenin define çalışmayı en samimi emel ittihaz etmişlerdir ve bunun husulü ile mazaallahütaalâ, memlekette hâsıl olacak şuriş ve felâketten müteessir bulunuyorduk. Bu his altında bizi, orada, Kütahya'da bulunan kumandanlar istikbal ettiler. Gece akşamüzeri vasil olmuştuk. Misafir ettikleri hanede Reis Paşa Hazretleri'nden bir telgraf aldık. O telgrafta deniliyordu ki; Kuva-yı Seyyare'den bazı efradın cepheden gelerek, Kütahya ve Gediz'de vaziyet aldıkları müstahberdir. Bu mesele hakkında kati

malûmatınızı ve o dakikaya kadar gördüğümüz, şahit olduğumuz meseleleri bildiriniz denmekteydi (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920:126. Birleşim).

Bu esnada Mustafa Kemal Paşa da, göndermiş olduğu telgrafi doğrulamaktadır. Mahmut Celal Bey Meclis'teki konuşmasına devam ederek, yukarıda da bildirildiği üzere Meclis'in istek ve kanaatlerini Ethem ve kardeşi Tevfik'e bildirmişlerdi. Bu durumu Ethem ve Tevfik kardeşlerin sükûnet içerisinde dinlediklerini ve bunları tamamen kabul ettiklerini ve aynı şekilde hareket edeceklerinin sözünü verdiklerini bildirmiş; daha sonra Ethem ve Tevfik kardeşleri dinlemişlerdir. Çerkez kardeşler konuşmalarında meselenin çözümü için ellerinden geleni yapacaklarını, ancak karşıdan da fiiliyat görmek istediklerini bildirmişlerdir. Bu fiiliyatın içeriğinde ise önceden de süre gelen komuta kademesindeki değişikliklerdi.²² Bunun gerçekleşmemesi dâhilinde bitaraf olarak bir hal çaresi de düşündüklerini bildirmişlerdir. Mahmut Celal Bey görüşmelerin olumlu bir şekilde yürüdüğünü bildirirken, bir anda bazı haberler görüşmelerin seyrinin değiştiğine değinmektedir:

“Kütahya'da bir şayia çıktı. Kütahya'ya Eskişehir'den on bir vagon mühimmat ve asker geliyor. Bu o aradaki Kuva-yı Seyyare efrad ve zabitanı arasında heyecanı mucip oldu ve ne maksatla geldiğini henüz bilmiyorlardı. Yalnız fırkalarından birisinin, kışlamak üzere, Kâzım Bey kumandası altında oraya geleceğini haber aldıklarını söylüyorlardı ve bu hasmane bir vaziyet midir? Yoksa o arada kışlamak üzere mi gelmişlerdir? Bu, tayin olunamadığı için tereddüt ediyorlardı ve heyecanın saiki aslisi de bu idi. Onlar da arada kendilerine ait olan malzeme vesaireyi cephenin gerisine çekiyorlardı. Biz de bittabi endişeli bir vaziyette idik. Maksad anlaşılmadan eğer silâh patlayacak olursa korktuğumuz bir vaziyetin gözümüz önünde vukua geleceğini anlıyorduk. Bu durumla bizzat meşgul olduk. Askerin ne için gelmekte olduğunu sorduk. Gece yarısı işittiğimize nazaran, Refet Bey kumandası altında askerlerin Karahisar'a geldiklerini ve orada tertibat alındığını, istihbar ettiklerini söylediler. Bu vaziyeti haklarında fiilî hareketin başladığına hükmettiler. Bunu bize sarahaten söylemediler. Fakat aldıkları tertibat ve vaziyet dolayısıyla anlıyorduk. Yalnız kendilerine buraya asker geldiği takdirde ne vaziyet alacaklarını sual ettik ve dediler ki; biz muztar kalmadıkça silâh çekilmeyeceğini söylediler. Akabinde İsmet Bey'in de bir telgrafi geliyor. Oraya asker gelecektir, siz Gediz cihetlerine gidiniz diye. O kendilerini biraz müsterih etmiştir. Fakat vaziyetleri tamamen endişeli idi. Biz bir iki defa avdetimiz için kendileriyle müzakere ettik. Müzakeremizde müspet bir netice istihsal edemedik. Olur, filân dediler, fakat avdet mümkün olamamıştı ve sabahleyin bize; otomobiliniz hazırdır, istediğiniz zaman hareket edebilirsiniz” dediler (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920: 216. Birleşim).

Bu vaziyet üzerine ertesi gün Ankara'ya varmışlardır; ancak Reşit Bey heyetle birlikte geri dönmemiş ve orada kalmıştır. Bu esnada Çerkez Ethem, 29 Aralık 1920'de TBMM'ye

²² Özellikle Refet Bey ve Fahreddin Bey Başta olmak üzere Cephede görevli ve memur edilmiş zevatın değişim hususunda direktmişlerdir.

göndermiş olduğu telgrafla bütün bağların kopmasına neden olmuş ve sürecin bir anda farklı bir seyirde gitmesine neden olmuştur.²³ Meclis'te telgrafın içeriği tartışılırken, Erzurum Mebusu Salih Efendi'nin, Ethem Bey'in yazmış olduğu telgrafın yeni bir zihniyet üzerine mi, yoksa eskiden var olan bir zihniyetle mi yazılmış olması hususunda Mahmut Celal Bey'e yöneltmiş olduğu sorusunun akabinde Mahmut Celal Bey; gerek zihniyet, gerekse fikir ve mütalaa itibarıyla sakat olan bu telgrafın yazımından sonradan haberdâr olduklarını belirtmiştir. Engelleme fırsatlarının bulunmadıklarını da söyleyerek artık bu işin fişek patlamadan hallonulacağına dair kanaatlerinin bittiğini belirtmiştir. Ancak Karesi Mebusu Vehbi Bey, mesele ile alakalı olarak Millet Meclisi'nin bu gündem üzerinde çalışması gerektiğini, olası bir iç çatışmanın önüne geçilmesinin Meclis tarihi boyunca yapılmış en büyük hizmetlerden biri olacağına değinmiştir. İki tarafı orta yolda buluşturabilecek ve meseleyi ayrıntılı bir şekilde tetkik edebilecek bir encümen kurulması hususunda görüş beyan etmiştir. Bunun üzerine Konya Mebusu Refik Bey ise, Meclis'te bir encümen kurulunun teşkilini teklif etmiştir. Mustafa Kemal Paşa söz alarak, meselenin son bir buçuk aydan beridir seyrini izlediklerini ve meselenin öncelikli olarak taraflar için çözülebilmek düzeyine getirildikten sonra bir encümen veya kurulun oluşturulmasını daha uygun bulduğunu belirtmiştir. Konya Mebusu Refik Bey tekrardan söz alarak, “silâh patlamamasını temenni ediyoruz ve arzularımız da silâh patlamamasını temin etmektir ve biz müzakereye devam edelim. Memleketin menfaatine muvafık bir surette hallederiz inşallah” diyerek meselenin konuşarak çözümünden yana olduğunu belirtmiştir. Bu kanaate Erzurum Mebusu Salih Efendi de katılmaktaydı. Diğer bir grup mebus ise meselenin haddini aştığını, gereğinin silaha başvurularak yapılması gerektiği kanaatindeydi. Bu görüş üzerine söz alan Yozgat Mebusu İsmail Fazıl Paşa, Ethem ve rüfekası üzerine gönderilebilecek askeri kuvvetin harekâtın fikri yönünü kabullenmeyip, Müslümanın Müslüman kanı akıtamayacağı kanı doğrultusunda hareket edebilir ve bunun sonucu da Meclisin gücünü ve bağımsızlık ruhunu zayıflatabileceği hususu üzerine değinmektedir. Bu görüş üzerine Mustafa Kemal Paşa söz alarak: *“Beyefendiler; gayet elim bir vaziyet karşısında bulunuyoruz. Eğer Hükümet varsa ve Hükümet bir kuvvete istinat ediyorsa yapılacak şey, bu kuvvetin asarını izhar etmektir veyahut Hükümet'in istinat ettiği kuvvet yoksa 1. Kuva-yı Seyyare Kumandanı'nın diktatörlüğünü kabul etmek lâzımdır”* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920: 126. Birleşim). İsmail Fazıl Paşa mesele ile alakalı görüşünü tekrarlayarak konunun sulh ile çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ethem ve Kuva-yı Seyyare'nin milli mücadelenin başından itibaren yapmış oldukları

---

²³ Çerkez Ethem hatıratında, göndermiş olduğu telgrafın içeriğinin yanlış anlama çekildiğini aslında millete uyanın, şahsi ihtiraslar baş gösterdi demek istediğini belirtmektedir (Bkz. Çerkez Ethem, 1962:151).

çalışmalara değinerek, Ali Fuad Paşa ile olan konuşmalarını zikrederek, bu kuvvetin onun komutasındayken nizama uyduklarını ve iltizamlı çalışmalar yaptıklarına değinmiş; sonrasında cephenin ikiye bölünüşü ve komuta kademesinde yapılan değişiklikler Refet Bey'in heyeti umumiye kumandanı ve dâhiliye vekili olarak iki görev üstlenmesinin ve cephedeki vaziyetlerine değinmiş; özellikle Refet Bey'in görevleri üzerindeki muhalefetine Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey desteklemiştir.²⁴ İsmail Fazıl Paşa bu durumlara değindikten sonra devam ederek sorunun kan dökmeden halledilebilmesi için çalışmalar yapılması gerektiğini söylemiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920: 126. Birleşim). Mesele üzerine Meclis'te yapılan görüşmelerde, Ethem ve Refet Bey'in anlaşma yoluna giderek sorunun çözümüne yönelik bir itilaf gerçekleştirmeleri hususu üzerine Mustafa Kemal Paşa: *"Efendim; arz edeyim, itilâftan bahs buyruluyor. Bu, Hükümet'e itaat ettirmek meselesidir. Bittabi itilâf mevzuu bahs olamaz. Bazılarının telâkki ettiği gibi, Ethem ve Refet Bey'ler arasında olsa, iki şahıs arasın da itilâf zemini bulunabilir. Fakat mevzuu bahs olan Hükümet meselesidir"* diyerek asıl hedefin Hükümet olduğunu belirtmiştir. Karesi Mebusu Basri Bey konu ile alakalı söz alarak: *"Makam-ı Riyaset'ten alkışlanan Ethem Bey, eğer fena ise, fenalıkları daha evvelden görülmek icap ederdi. Ne bir fırka, ne bir şahıs namına değil, yalnız kendi kanaat-i vicdaniyeme istinaden arz ediyorum, Paşa Hazretleri, benim kendi kanaat-i vicdaniyeme göre Ethem Bey'de, bir ihanetten ziyade bir idaresizliğin neticesi vardır"*. Bu konuşma Meclis'te gürültüyle karşılanmış, bağışmalar yaşanmıştır. Akabinde söz alan Mustafa Kemal Paşa: *"Diyorsunuz ki; Ethem Bey iyi adamdır. Hâlbuki öyle değildir. Ethem Bey şakidir. İdare edilerek kullanılıyordu. Şaki, daima şakidir. Bunun itimada şayan bir ciheti yoktur. Efendiler, buna emniyet buyurmanızı rica ederim"* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920: 126. Birleşim). Basri Bey konuşmasına devam ederek: *"Eğer bu adam fena adam olsaydı, fenalığı daha evvelden belli olurdu. Pek çok adamlar vardır ki halleri şayan-ı teessüftür. Söylemek istediğim noktaları dahi biraz imalı olarak söyleyeceğim. Çünkü bunu içimizde tevsik etmiş zevat var..."* Bu esnada celseye on dakika ara verilmiştir. Yeni celsede ilk söz alan Bursa Milletvekili Muhiddin Baha Bey, Milli Mücadele'nin başlangıcına değinerek, bu kuvvetlerin hizmetlerinden ve yararlılığından bahsetmiş; hâsıl olagelmiş meselenin çözümü için barış yolunun aranması gerektiğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa söz alarak meclisteki hiçbir mebusun bu meseleyi kan dökerek halledelim diyeceği kanaatinde

---

²⁴ Hacı Şükrü Bey daha sonra görüleceği üzere meclis içinde Çerkez Ethem ve kardeşlerinin İsyanına destek vermek ve teşvik etmek suçundan dolayı hakkında tahkikat başlatılacaktır (TBMM Zabıt Cerideleri, 1921:131. Birleşim).

olmadığını, kan dökülmemesi için ellerinden geleni yapacaklarını; ancak Ethem, Tevfik ve Reşit kardeşlerin hukuki olarak ağır cezalara tabi olabileceklerini beyan etmiştir.

Çerkez Ethem meselesi hakkında bütün uzlaşma çabalarına rağmen Ethem Bey ikna edilemeyince üzerine kuvvet gönderildi. Mustafa Kemal Paşa, 29 Aralık 1920 tarihli gizli oturumda: “... *Acı günlerde bizimle teşrik-i mesai etmiş bulunan ve bizim imdadımıza yetişmiş olan birçok kıymetli arkadaşlarımız vardır. Bunlar meyanında yine cümledenize malum olduğu üzere, B. M. Meclisi azasından Reşit Bey'in biraderi Ethem Bey vardır, onun biraderi Tevfik Bey vardır. Bunlar Anzavur meselesinde, o zamanlar şimal mıntıkasında kumandan bulunan Yusuf İzzet Paşa ve Kâzım Paşa Hazretleri'nin taht-ı emirlerinde olarak Biga'da muvaffakiyetle icraatta bulunmuşlardır... 1. Kuva-yı Seyyare namı altında ordunun kadrosu dâhilinde gayri kanuni, hükümete mütecevizane harekâtına müsaade olunamazdı*” diyerek, Çerkez Ethem'in Millî Mücadele'deki yararına değinmekle birlikte, daha sonra Milli Mücadele ve TBMM açısından nasıl zararlı hale geldiğini açıklamakta; Çerkez Ethem ve kardeşinin amaçlarını ise şu şekilde belirtmekte idi:

...Ethem ve Tevfik Beylerle beraber, maatteessüf maiyetinden son zamanlara kadar bizimle beraber ve içimizde arkadaşlık etmiş bulunan Reşit Bey, menafi-i mülk ve milleti müdafaa etmek için emr-ü kumandalarında bulundurmağa muvaffak oldukları kuvvetlere istinad ederek bir takım hayalâta saptılar. Bizce kanaat-i katiyeye müstenit olarak inkişaf etmiş olan bu kanaat şu idi: Evvelâ; Kütahya ve havalisinde kendi tabirlerince bir Hükümet, fakat bizim hakiki ifade etmek üzere kullanacağımız tabirle bir derebeylik teşkiline yeltendiler. Bu derebeyliği Afyon Karahisar'ına, Isparta'ya ve belki Konya'ya, Eskişehir'e kadar, bir taraftan teşmile teşebbüs etmekle beraber, memleketin aksamı sairesinde dahi kuvvetler teşkili ile daha ziyade tevessü ve taazzuv etmek ve binnetice Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ıskat ederek yerine Heyet-i Umumiye'ye hâkim bir Hükümet vücuda getirmek istemişlerdir... Raptedebildikleri bazı kimseler, memleket içinde daimî bir anarşinin idamesine taraftar bulunuyordu (Özüçetin ve Dağıstan, 2010:26)

Bu süreçten sonra Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyaresi isyan vaziyeti olarak Milli Mücadele karşıtı oluşumların içinde yer alacaklarıdır.

4. 6. ÇERKEZ ETHEM AYAKLANMASININ BAŞLAMASI

Çerkez Ethem ve kardeşleri ile BMM arasında yapılan görüşmeler olumlu bir sonuç vermemiştir. 29 Aralık 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın yapmış olduğu konuşmada:

“Efendiler; elhamdülillah hükümetimiz kuvvetlidir. Ordumuz şayan-ı emniyettir. Bittabi B. M. Meclisi'nin meşruiyetine taarruz edenler, tecavüz edenler hakkında heyet-i âliyelerinin kanunları tatbik edilir ve Hükümet'imiz bu kanunları tatbik etmeye muktedirdir. Zannediyorum ki bu açık telgraf üzerine Erkân-ı Harbiye Umumiye Riyaseti, derhal Ethem

Bey'i kumandadan azlediniz ve hakkında takibat-ı kanuniye yapınız emrini vermiştir. Tabi ordu icabeden tedbir ve tertibatı yapar”

diyerek hükümetin kararlılığını vurgulamıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920:125. Birleşim). Yeni kurulan hükümetin bekası, Meclis'in gücünü ve kudretini gösterebilmesi, her şeyden önce kurulan yeni hükümetin kanuna uygun, hukukun gerektirdiği şekilde davranacağını gösterebilmesi için harekete geçme zamanı gelmiştir. Ethem ve kardeşlerinin Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne karşı ayaklandıklarını gösteren olaylar şunlardır:

a)Batı Cephesi Komutanlığı Haberleşmelerinin Kuva-yı Seyyare'ce Yasaklanması: Batı Cephesi Komutanlığı'nın haberleşmelerine Kuva-yı Seyyare Komutanlığı tarafından sansür konmuş, telgraf ve telefon hattının kendi haberleşmeleriyle dolu olduğu bahane edilerek cephe ile özel ve resmi haberleşme yasaklanmıştı. İrtibatsızlık ve rapor alınamayışı sebebiyle, Kuva-yı Seyyare kıtalarının nerede ve ne halde bulunduğu Batı Cephesi Komutanlığı'na öğrenilmesi mümkün olmamış; bu sırada Kuva-yı Seyyare'nin Eskişehir ve civarına saldıracağı haberleri de yayılmıştı.

b)Simav ve Dolayları Komutanlığı'nın 1. Kuva-yı Seyyare'nin Saldırılarına Uğraması: Simav ve Dolayları Komutanlığı, tekrar Kütahya'ya geldiği zaman, Ethem ve Tevfik tarafından burada görev yapmasına izin verilmemişti. Ancak bu komutanlığın, Kuva-yı Seyyare emri altında ve arzu ettikleri yerlerde kullanılacağı bildirilmişti. Simav ve Dolayları Komutanı bu durumu, Batı Cephesi Komutanlığı'na bildirerek, ne yolda hareket edeceğini sordu. Aynı gün (10 Aralık 1920), Çerkez Ethem'den Batı Cephesi Komutanlığı'na şu telgraf çekilmişti:

Bütün yanlış anlaşılmalara çığır açan ve yeni işgal edilen bölgeye atanan Simav ve Dolayları Komutanı İbrahim'e sözlü olarak, bir bölgede ve aynı yetkide iki komutanın bulunması uygun olamayacağından, bu dolaylarda Kuva-yı Seyyare Komutanlığı'nın bulunduğu sürece, bu komutanlığa bağlı olmak üzere gösterilecek herhangi bir merkezde bulunmak şartıyla, görevi başına gelmesinde sakınca olmadığı bildirilmiştir. Bölge komutanına buna göre emir verilmelidir (TİH, 1999:78).

Ara bulmak üzere 5 Aralık 1920'de Kütahya'ya giden heyetle Batı Cephesi Komutanlığı'nın görüşerek tespit ettiği çözüm şekli, cephe emrinin yapılması yolundaydı. Simav ve Dolayları Komutanlığı'nın Cephe Komutanlığı'na bağlı bulunması gerekirdi. Şu hale göre mesele başlangıçtaki durumu aynen muhafaza ediyordu. Hükümet ve komutanlık otoritesini sarsan bu duruma, Batı Cephesi Komutanlığı'na son verilmek istendiğinden, o sırada Eskişehir'e çağrılmış olan Saruhan Mutasarrıflığı'nın gelişinden faydalanarak 11 Aralık'ta Simav ve Dolayları Komutanlığı şu emirle kaldırılmıştı:

Kurtarılmış olan bölgelerin sivil idaresinin düzenlenmesi ve yürütülmesi, adaletin iyi şekilde sağlanması için Saruhan Mutasarrıfı Aziz'i çağırmak suretiyle, gerekli talimatı verdim. Hükümet kuruluncaya kadar aynı amacı güvenlik altına almak üzere, Simav ve Dolayları Komutanlığı'nın bulunmasına artık bir sebep kalmadığı için, adı geçen komutanlık beraberindekilerle Eskişehir'e dönecektir. Düşman iradesinden kurtularak idaremize geçen halka, çektiklerini unutturmak Kütahya ve Saruhan Mutasarrıfları'nın birinci görevidir. Bunun için sivil ve askeri idare çarklarının kendilerine çizilmiş olan yetkileri içinde vazife yapmaları ve birbirleriyle samimi bir işbirliği kurarak hizmetin yürütülmesini bütün ilgililerden rica ederim (TİH, 1999:79).

Bu emirden sonra Simav ve Dolayları Komutanı Yarbay İbrahim'e Alayunt Mevki Komutanlığı görevi verilmişti. Yarbay İbrahim, yanında bulunan subaylar ve jandarma bölüğü ile Alayunt'a hareket etmişti. Mevki Komutanlığı'nın görevi; Alayunt ve Döğer İstasyonları arasındaki kesimin güvenlik altında bulundurulması, kaçakların takip ve yakalanması, bölgede güvenlik ve disiplinin sağlanması, sevk erlerinin beslenmesi ve barındırılması, birliklerine gönderilmesinin düzenlenmesiydi (TİH, 1999:78-79).

c)Kütahya Mutasarrıfı Vekili Kadı Asım'ın Görevine Kuva-yı Seyyare'ce Son Verilmesi: Simav ve Dolayları Komutanlığı sorunu bu suretle kapanırken, Kuva-yı Seyyare Komutanı tarafından atanmış olan Kütahya Mevki Komutanı Yarbay Abdullah, kaçak asker ailelerinden bazılarının kâğıtlarıyla birlikte Kütahya'dan çıkarılmak üzere 9 Aralık'ta Mutasarrıf Vekili Kadı Asım'a göndermişti. Kadı Asım bu gibi işlerin kanun gereği İstiklal Mahkemeleri'nin yetkisinde olduğundan bahsederek kâğıtları geri çevirmişti. Mevki Komutanı, mutasarrıf vekiline yanına gelmesi için dört silahlı er göndermiş, Kadı Asım gece işinin çokluğunu ileri sürerek sabahleyin geleceğini bildirmişti. Bu cevaba çok sinirlenen Yarbay Abdullah, tekrar altı silahlı er göndermiş ve Kadı Asım kapısı kırılarak zorla evinden alınarak Yarbay Abdullah'ın karşısına getirilmişti. Kısa bir sorgudan sonra Kadı Asım, aynı gece 14 saat uzaktaki Gediz ilçesine sevk edilmişti. Daha sonra da Kütahya bölgesi sınırı dışına çıkmak şartıyla geri yollanmıştı. Bu olaydan sonra hayatından korkan Kadı Asım görevini bırakarak Ankara'ya gitmişti. Kütahya Mutasarrıf Vekili Kadı Asım'ın Ankara'ya varışından sonra olay Meclis'te duyulmuştu. 12 Aralık'ta Batı Cephesi Komutanlığı'na, Milli Savunma Bakanlığı'ndan; durumun süratle soruşturularak sonucun bildirilmesi emredilmiş, Adalet Bakanlığı'ndan bu gibi kanun dışı işlerin kesin olarak yasaklanması ve Kadı Asım'ın hemen görevine gitmesi için emir verildiği bildirilmiş, emir Kuva-yı Seyyare Komutanlığı'na da gönderilmişti. 19 Aralık'ta Kuva-yı Seyyare ve Kütahya Dolayları Komutanı imzasıyla Tevfik Bey'in, Batı Cephesi Komutanlığı'na şu telgrafı gelmişti:

Milli Savunma Bakanlığı'ndan, Kütahya Kadısı Asım'ın, Kütahya Bölgesi Komutanı Vekili Abdullah tarafından bölge dışı edilmesi hakkındaki telgrafi aldım. Yarbay Abdullah her ne yapmış ise tarafımdan verilen kesin emir üzerine yapmış ve yapmaya zorlanmıştır. Bu sorunun gerekçesi Şer'îye Vekâleti'ne sunulmuştur. Bu sebeple, muharebe alanı olan Kütahya dolaylarında ikinci bir Derviş Vahdeti'nin meydana çıkmasına Kütahya dolayları ve Seyyar Kuvvetler Komutanlığı izin veremezdi. Kadı Asım'ın geri dönmesine kesin emir verildiği yüksek makamınızdan bildiriliyor. Geri döndüğü takdirde, üzüntü ile ifade edeyim ki memleketin selameti için muhakkak asılacaktır. Durumun gerekenlere duyurulmasını rica ederim (Yunus Nadi, 1955b:61).

Mustafa Kemal, Nutuk'ta konuya şu şekilde değinmiştir: “Efendiler, milletin vekillerinin emriyle görevine iade edilmek istenen bir memurun idam edileceğinin bildirilmesi, elbette Anayasa ve kanun hükümleriyle bağdaştırılamaz.” Mustafa Kemal Paşa konuşmasına devam ederek: “Ethem ve kardeşleri cepheye bulunan komutanları beğenmiyorlar, onların emirlerine uymuyorlar. Bakanlıkları ve hükümeti tanımıyorlar” (Atatürk, 200:361-362) diyerek vaziyeti kısaca açıklamaktaydı.

d)Ethem'in Hükümet İşine Karışan, Şevket ve Arkadaşlarını Koruması: Kütahya Mutasarrıf Vekili'nin Kütahya'dan çıkarılması olayı devam ederken, 20 Kasım 1920'den beri Mihalçık'ta hükümet tarafından ele geçirilen kaçak tütünler, 1. Kuva-yı Seyyare'den Şevket ve arkadaşları tarafından, muhafaza edildikleri tekel depolarının mühürleri sökülüp kilitleri kırılmak suretiyle zorla alınarak Eskişehir'e taşınmaktaydı. 10.000 kilo olan bu kaçak tütünlerin geri alınması için Ethem ile muhabere ediliyordu. Çerkez Ethem, Şevket ve arkadaşlarını koruyor ve hükümetin emirlerine rağmen tütünleri teslim etmek istemiyordu.

e)Ethem'in Kaplan Naci'yi İstiklal Mahkemesi'ne Göndermemesi: 1. Kuva-yı Seyyare reislerinden Kaplan Naci, Müdafaa-i Hukuk Müfrezesi adına aldığı paraları yerine sarf etmemek ve halkın mallarını zorla almak, bu yüzden müfrezesinden silahlı ve toplu olarak bir kısım kuvvetin kaçmasına sebep olmaktan sanık idi. Bu sanığın tutuklu olarak İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmesi lüzumu, 15 Aralık'ta Milli Savunma Bakanlığı'ndan Batı Cephesi Komutanlığı'na yazılmış ve gereğinin yapılması Çerkez Ethem'e bildirmişti. Ethem, Kaplan Naci'nin Demirci Cephesi'nde bulunduğunu bahane ederek onu göndermemekte direniyordu (TİH, 1999:61).

f) Ethem'in Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali ve Sarı Efe ile Büyük Millet Meclisi Aleyhine Çalışması: Çerkez Ethem, artık açık bir şekilde hükümete karşı ayaklanma sinyalleri vermekteydi. Yörük Ali²⁵ ve Sarı Efe'yle Milli Gökbayrak Tabur Komutanı'na şifreli telgraf,

²⁵ *Yörük Ali*, bazı kaynaklara göre 1886 bazılarına göre ise 1895 yılında Aydın ili Sultanhisar ilçesi kavaklı köyünde doğmuştur. Babası Sarıtekeli aşiretinden İbrahim oğlu Apti Efendi, annesinin ise atmaca aşiretinden

mektup ve özel memurlar göndererek onları da kendileri gibi ordu ve hükümete karşı itaatsizliğe çağırmış ve Demirci Mehmet Efe'nin Güney Cephesi Komutanlığı'nın emirlerine karşı direnmesine yol açmıştı. Ethem tarafından 9 Aralık 1920'de Demirci Mehmet Efe'ye gönderilen ve 12 Aralık 1920'de ele geçirilen şifreli telgrafta şöyle deniliyordu:

Kardeşim Demirci Mehmet Efe,

Bizim çalışmamızın ve fedakârlığımızın verimli olması, iç ve dışa karşı ihtilalin ve memleket savunmasının gerektirdiği iyi bir düzende yürütülmesi için kurulan Ankara Hükümeti, birkaç muhterisin aleti olmaktan kurtulamamakta, günden güne keyfi ve şahsi ihtiras ve menfaatler çoğalmaktadır. Memleketin bu gidişle kurtarılması imkânsızdır. Dış durum Anadolu Hükümeti'ne elverişli bulunmakla beraber, bundan faydalanmak şöyle dursun, hareketlerine engel teşkil edeceklerini tahmin ettikleri Demirci ve Sarı Efe'yi ve daha bazılarını, her ne şekilde olursa olsun, yok etmeye karar vermişlerdir. Daha önce Demirci Mehmet Efe'nin ortadan kaldırılmasının güya memleket hesabına lüzumunu bana hissettirmek istediler. Bu düşünceden üzüntü duyduğunu ve ortak olan amacımızın elde edilmesi uğrunda her gün hizmet ve fedakârlık edenlerin ve edeceklerin neden yok edileceklerini sordum. Orasını biz kendimiz biliyoruz dediler. Onlar ne vakit olsa başımıza beladır demek kadar uygun olmayan cevapla meseleyi kapadılar. Harcadığımız emeklerin boşa gitmemesi için birbirimize sarılmamız. Cevabınızı bekliyorum. Şifreyi alır almaz yanımıza, Denizli'ye yaklaşmanızı ve benimle sıkı temasa gayret etmenizi ayrıca rica ederim” (Yunus Nadi,1955b:41).

Çerkez Ethem'in bu telgrafı açık bir şekilde, ilerde oluşacak isyanın alt yapısını oluşturması açısından büyük önem arz etmekteydi.

g)Demirci Mehmet Efe'nin Güney Cephesi Komutanlığı'nın Emirlerine Karşı Direnmesi ve İsyanı: Yukarıda değindiğimiz üzere Çerkez Ethem, kendine bağlı Milis kuvvetleri gizli yazışmalarıyla teşkilatlandırmakta ve Milli Mücadele aleyhinde çalışmaya davet etmekteydi. Bunun neticesinde Batı Anadolu'da düzenli orduya karşı Demirci Mehmet Efe'nin muhalefeti vuku bulmuştu.²⁶ Heyet-i Temsiliye tarafından Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin sevk ve idaresini almak amacıyla bölgeye gelen Refet Bey, Albay Şefik'in emrinde olan askeri kanadın Kuva-yı Milliye ve Demirci Mehmet Efe üzerinde hiçbir tesirinin kalmadığını görmüştür. Bölgeye gelir gelmez, Demirci Mehmet Efe'den kumandayı almaya çalışmasının doğru olmadığı

Fatma Hanım olduğu bilinmektedir.1916'da askere alınan Yörük Ali askerden kaçarak dağa çıkar ve Alanyalı Molla Mehmet Efe'nin grubuna katılır, 4 yıl boyunca dağlarda kalır elde haksız ve adaletsiz bir iş yaptığına dair kayıt yoktur, halk tarafından da çok sevilmetedir. Yörük Ali Efe 1919 yılında, Çine'de bulunan 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'in davetiyle dağdan inerek beraberindekilerle birlikte Milli Mücadeleye katılmış ve bölge Kuva-yı Milliye'nin kuruluşunda önemli etkileri olmuştur (Akça, 2000:25-26).

²⁶ *Demirci Mehmet Efe*, Güneybatı Anadolu'da ki Kuva-yı Milliye liderlerinin önde gelenlerinden olan Demirci Mehmet Efe, 1885'de Nazilli'ye bağlı Pirlibey köyünde doğmuştur. Babası Demirci ustası olduğu için kendisine Demirci Mehmet denmiştir. Askerliğini İzmir'de yaparken yediği dayak yüzünden kaçarak dağa çıkmış. bir süre Ödemişli Gökdeli Efe'nin yanında kızanlık yaptıktan sonra kendi çetesini kurmuştur. Mütareke döneminde eşkıyalığa devam etmiş, İzmir'in işgaliyle birlikte adamlarını yanına alarak Aydın Kuva-yı Milliyesinin temellerini atmış ve Yunan işgallerine karşı durmuştur (Demirci, 2009:128).

kanaatine varan Refet Bey, doğrudan kumandayı alma yerine, Demirci Mehmet Efe'yi kendisine yaklaştırmaya ve bu vesile ile Heyet-i Temsiliye ile olan münasebetlerini düzeltmeye karar verir. Refet Bey'in bölgede ilk yaptığı işlerden birisi, Demirci Mehmet Efe'nin danışmanlığını yapan Nuri Bey'i bölgeden uzaklaştırmak ve Nuri Bey'in vazifesini üzerine almak oldu. Daha sonraki hareketi, Harekât-ı Harbiye Reisi olan Tahir Bey'i, Demirci Mehmet Efe'nin askeri danışmanlığından alması ve 29 Aralık'tan itibaren, cephedeki Kuva-yı Milliye'yi Albay Şefik'in emrine, cephe gerisi asayiş ve hizmetlerini ise Demirci Mehmet Efe'ye vermesidir. Refet Bey teşkilatlanma bazında önemli bir değişiklik olarak 6 Şubat 1920'de verdiği bir emirle; Büyük ve Küçük Menderes havzaları bölgesinde bulunan bütün nizami ve millî kuvvetleri "Menderes Grubu" adı altında yeni bir teşkilat içinde toplamıştı (Akandere, 2007:303-305). Bu kararlar akabinde Demirci Mehmet Efe, bölgede asayişsiz bir tavır takınmaya başlamış ve bölgeye gönderilen idari memurlara yönelik açık bir muhalif vaziyet takınmıştır. Albay Refet Bey'in tüm uyarılarına rağmen bu tarz hareketlerine devam eden Demirci Mehmet Efe'ye yönelik, Güney Cephesi Komutanlığı kararıyla 11 Aralık 1920'de askeri harekât başlamıştır. 16 Aralık 1920'de Demirci Mehmet Efe'nin bulunduğu İğdecik Köyü basılmıştır. Demirci Mehmet Efe harekât karşısında geri çekilerek Uluborlu istikametine çekilmiştir. Temizleme harekâtı sonucunda 18 Aralık'ta 700'e yakın çeteci yakalanmıştır. Demirci Efe'nin Acıpayam yönünde çekilen 80 kişilik kuvvetinden başka hiçbir kuvveti kalmamıştı. Demirci Mehmet Efe, yanındaki küçük kuvvetlerle birlikte bir süre dağlarda dolaşmış ve hükümet kuvvetleri tarafından takip edilmişti. Sonunda Yüzbaşı Nuri, Demirci Mehmet Efe'yle bağlantı kurarak hükümetine samimiyetini ona inandırmış; Efe, yanındaki kuvvetleriyle birlikte 30 Aralık 1920'de teslim olmuştur. Demirci Mehmet Efe'nin yanındaki kuvvetleriyle beraber Refet Bey'e teslim olması iyi hal kabul edilerek, TBMM tarafından kovuşturması ertelenmiştir (BCA, 1921: Sayı. 475, Dosya. 90-14 Ayrıca bkz. TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1922: 165. Birleşim).

h) Ethem Taraftarlarının Ankara'da Son Çabaları ve Sorunun Uzlaşma Yoluyla Halli İçin Teşebbüsler: Kuva-yı Seyyare komutanlarının, Cephe Komutanlığı'na ve Hükümet'e karşı tutumları ve devam etmekteydi. Bu duruma ordu tarafından gerekli tedbirler alınırken; işi barış yoluyla ve tatlılıkla halletmek tedbiri de hatırdan çıkarılmamıştır. Meclis, Çerkez Ethem meselesini kan dökülmeden halletmek hususunda son kez olmak üzere harekete geçmişti. 22 Aralık'taki Bakanlar Kurulu'nun toplantısında, Kütahya'ya Ethem ve kardeşi ile görüşmek ve işi olumlu bir sonuca bağlamak için milletvekillerinden kurulu bir heyetin tekrar gönderilmesine karar verilmiş; Eyüp Sabri, Celal, Kılıç Ali, Vehbi Bey'lerle Sivas Milletvekili

Emir Paşa'dan kurulu heyet 25 Aralık'ta Kütahya'ya varmıştı. Ethem'in ağabeyi Reşit Bey de bu heyetle beraberdi. Bu sırada; 12. Kolordu Komutanlığı'nın istihbaratına göre Çerkez Ethem'in Uşak kesiminde Yunanlılara karşı 159. Piyade Alayı'nı bırakarak kendi kuvvetlerini Kütahya'da toplamakta olduğu anlaşılmıştı. Batı Cephesi Komutanlığı 23 Aralık'ta Kuva-yı Seyyare'nin son konuşulma ve düzeni ile Yunan kuvvetleri hakkında aldığı bilgi üzerine Kuva-yı Seyyare kıtalarının durumunda yapılan değişiklikleri sormuş ve cephe hizmetlerinin düzenlenmesi için bir teklif ve düşünceleri varsa onların da bildirilmesini istemişti. Bu isteğe 23/24 Aralık gecesi Kuva-yı Seyyare'den gelen cevapta: *“Kuva-yı Seyyare'ce ilk mevzi olarak seçilen, Silindi – Kürkçü – Emirfakih – Ramazandamları – Tepeköy – Horozcu mevkilerinin dağlık ve kışın çok şiddetli olmasından, hayvanların yiyecek ve idareleri pek zor bir duruma girmiş, bu yüzden müfreze Gediz Çayı civarında çekilmiş, karargâh da Gediz'e alınmıştır. Genel durumda bundan başka değişiklik yoktur”* (TİH, 1999:86) deniliyordu. Kuva-yı Seyyare'nin Gediz ve Kütahya'da toplanması ilginçti. Bunların birinci derecede, Afyonkarahisar'la (Güney Cephesi) Batı Cephesi arasındaki herhangi boş bir taraftan geçerek, Albay Refet kuvvetlerine saldırmaları ihtimal içindeydi. Mustafa Kemal tarafından, gerek Batı Cephesi ve gerek 12. Kolordu'nun dikkati çekilmişti. Çerkez Ethem'in kuvvetlerini toplaması üzerine, Güney Cephesi Komutanı Albay Refet, zamanın geldiğinden söz ederek; Batı Cephesi'nin asıl kuvvetleriyle hemen Kütahya'nın işgalini teklif etmişti. Albay İsmet ise, Kuva-yı Seyyare işini kuvvetle halletmekte duraksamamakla beraber, meselenin siyasi cephesini hazırlamak düşüncesinden dolayı Kütahya'ya gönderilen heyetin dönüşünü beklemenin uygun olacağı kanısındaydı. Bunun akabinde Kütahya'ya giden heyet, hiçbir sonuca ulaşamamıştı. Ethem ve kardeşleri yine önceki isteklerinde direniyor ve Albay Refet ile Albay Fahrettin'in kesinlikle işten el çektirilmesini istiyor; aynı zamanda kuvvetlerini Kütahya ve Gediz civarında topluyorlardı.

Kütahya'ya giden heyetin, Ethem ve kardeşleri ile yaptığı görüşmelerden sonra, Ankara'ya, Büyük Millet Meclisi Başkanı'na yazdığı 26/27 Aralık tarihli raporda:

Kuva-yı Seyyare komutanları Büyük Millet Meclisi kararlarına uyacaklarını ve cephenin güvenliğini bozmamak şartıyla bizlere karşı emniyet tertibatı alındığını söylemişlerdir. Kendilerine karşı toplanan kuvvetler ve çıkarılan karakollar asıl yerlerine çekildiği takdirde, bu harekettten vazgeçileceği ve düşmanca hareket edilmedikçe memleketin esenliği ve Mustafa Kemal'e olan saygıları dolayısıyla her türlü faal harekettten sakınacaklarını, en büyük yeminlerle temin etmişlerdir. 12. Kolordu Komutanı'nın Altınbaş Bucak Müdürü'ne gönderdiği mektup hakaret edici sayılmıştır. Kuva-yı Seyyare'ye ait, izinli kaçak ve hasta erlerin dönmesine müsaade olunmadığı ve özellikle Afyonkarahisar'da tutuklandıklarını söylüyor ve bunların serbest bırakılmasını istiyorlar. Güvenliği kurmak için, komutanlık otoritesinin sarsıldığı bildirildiği Albay Fahrettin'in değiştirilmesini ve Albay

Refet' in İçişleri Bakanlığı'na dönmesine kadar Albay Kazım'ın Albay Fahrettin'in yerine getirilmesini veyahut Albay Refet' in bir an önce İçişleri Bakanlığı görevine dönmesini; 12. Kolordu'ya herhangi bir tarafsız komutanın atanmasını memleketin selameti için istemişlerdir. Sorunun ruhu bu son maddedir (TİH, 1999:87-88) deniyordu.

Bakanlar Kurulu, BMM üyelerinden Celal, Reşit, Eyüp Sabri, Vehbi, ve Kılıç Ali Bey'lerin Kütahya'dan gönderdikleri 26/27 Aralık 1920 günlü telgrafını ve bu konu ile ilgili olarak geçen olayları görüşüp incelikten sonra aşağıdaki kararları almıştır:

1. *I. Gezici Kuvvetler, bütün ordu birlikleri gibi hiç ayrıcalık tanınmaksızın BMM'nin yasaları ile Hükümet'in koyduğu kurallara ve verdiği buyruklara uymak ve boyun eğmek zorundadır ve askerlik sıkı düzeniyle bağlıdır.*
2. *I. Gezici Kuvvetler Komutanlığı'nun askerlik işleri ve görevleri ile ilgili bütün öneri ve düşünceleri ancak bağlı bulunduğu komutanlığa ve komutanlık aracılığıyla gereken organlara bildirecektir.*
3. *Yukarıdaki kararları Genelkurmay Başkanlığı uygulayacaktır (Onar, 1995:226).*

Bu kararların çıkmasının ardından, Çerkez Ethem'in Ankara'ya göndermiş olduğu telgraf, ilişkileri düzelemeyecek boyutta bozmuştur. Kendisinin yazmış olduğu hatıratında, telgrafta geçen hususlar şunlardı:

Bu israfat içinde milletin harbe devamının imkânı kalmıyor. Bir seneden beri muntazam içtima halinde bulunduğunuz halde, bu müddet zarfında en büyük icraatınız kendi maaşlarınızı 3-4 yüz liraya çıkarmak olmuştur... Herhalde aylardan beri ordu arasına sokulan fitneden haberdar edildiğiniz halde, bir gizli celse ile bunları gidermeye ve mani olmaya cüret kabiliyeti gösteremediniz. Her biriniz başka başka endişeler peşinde hedefi unutmuş, gayeyi ihmal etmiş bulunuyorsunuz. Tıpkı müttefik hükümeti murakabe altında bulundurulacakları yerde, teşrif vazifelerini kötüye kullanma neticesi Umumi Harb'de elim akibete düşen sabık Meclis-i Mebusan gibi; sizler de kabine azasının her birine dalkavukluk etmek suretiyle mukaddes vazifenizi şahsı menfaatlere feda etmiş görünüyorsunuz... (Çerkez Ethem, 1962:151-152)

Çerkez Ethem'in bu telgrafi, Millet Meclisi'nde büyük tepkiye neden olmuştur. Ama yine de durumun kan dökülmeden halline çalışılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, 30 Aralık 1920'de Kütahya'da, Batı Cephesi Harekât Şube Müdürlüğü'ne (ismet Bey'e) ve Karahisar'daki 12. Kolordu Komutanlığı'na (Refet Bey'e) konu ile alakalı göndermiş olduğu telgrafta aşağıdakileri söylemiştir;

"Ethem Bey'in, Millet Meclisi'nin yasallığına saldıran ve ayaklandığı anlamını veren telgrafi üzerine dün 29 Aralık 1920'de, Gezici Kuvvetler sorununu Meclis'te bütün ayrıntıları ile açıklamıştım. Son telgrafını da olduğu gibi okumuştum. Ethem Bey'in komuta yetkisinin elinden alınması için verilen karar ve aldığımız önlemler Meclis'te bütünü ile onaylanmıştır. Bugün Kütahya'dan dönenler de Meclis'e geldiler. Bunların dönüşüyle ve yaptıkları duygusal açıklamalar üzerine Meclis'te sorunun yine kan dökülmeden çözümlenmesi için bir eğilim belirdi. Bunun için Büyük Millet Meclisi büyüklük göstererek Ethem Bey ve kardeşlerine, kesinlikle birliklerinin başından ayrılarak Hükümet'e sığınmaları için son bir öneride bulunulmasına ve sığındıkları zaman can güvenliklerinin sağlanacağı ve haklarında verilecek yasal yaptırımların bağışlanması için Hükümetçe BMM'ne aracılık yapılacağını

duyurulmasını Meclis'e önerdim. Bu önerim Meclis'çe benimsendi. Buna göre son olmak üzere Ethem Bey'le arkadaşlarına duyurulmasını ve sonucunun bildirilmesini rica ederim” (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1920: 123. Birleşim).

Çerkez Ethem, Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey'den gelen bu telgrafa 31 Aralık 1920'de cevap vermiştir. Bu cevapta, ordunun kurşun atmadan kendisine katılması gerektiği görüşünü tekrarladı. Hükümet'i tertip içinde olmak ve kendisini kıskanmakla suçladı: *“Meclis, sizin sahte askeri şöhretlerinizi anlamış değil; bana kalsa, ne Mustafa Kemal Meclis Reisi olurdu, ne de sen şimdi benim idamuma ferman okuyabilirdin ve ne de Ankara Millet Meclisi koridorlarındaki eşkâl-i muhtelif silahlıları, o Mustafa Kemal diktatörlüğünü davet edebilirdi. Tarih bana az, size çok lanet edecek”* (Sarıhan, 1995:347) dedi. Bunun üzerine İsmet Bey Eskişehir'den yayınladığı bildiriye, Ethem ve Tevfik Bey'in Meclis kararlarına aykırı olarak halktan para topladıklarını, hükümetten aldıkları erzak ve paranın hesabını vermediklerini, kendi başlarına halka ceza verdiklerini, asker topladıklarını, istedikleri memurları görevden uzaklaştırdıklarını ileri sürdü ve bunların önleneceğini duyurdu. İsmet Bey ikinci bildirisinde ise Ethem ve kardeşlerinin isyan ettiklerini bildirerek 1. Kuva-yı Seyyare'deki savaşçıların, Ethem'in arkasından ayrılıp en yakın ordu birliğine teslim olmasını istedi (Sarıhan, 1995:347). Çerkez Ethem sorununun artık anlaşma yoluyla bir sonuca bağlanamayacağını anlayan Mustafa Kemal Paşa, 27 Aralık 1920'de alınan bir kararla Çerkez Ethem ve birliklerinin üzerine gidilmesi kararlaştırılmış; 29 Aralık'ta da resmi olarak askeri harekât başlatmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KUVA-Yİ SEYYARE'NİN DAGILMASI

5.1. BMM'NİN ÇERKEZ ETHEM'E YÖNELİK ASKERİ HAREKÂTLARI

Çerkez Ethem sorununun artık anlaşma yoluyla bir sonuca bağlanamayacağını anlayan Mustafa Kemal, 27 Aralık'ta Albay İsmet ve Albay Refet'e çekmiş olduğu telgrafta:

“Kütahya'daki heyetin cevabı Kuva-yı Seyyare işinin artık barış yoluyla ve siyasetle çözümünün mümkün olamayacağını ispat etmiş ve sorunun kuvvet zoruyla çözümlenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bunun son safhasını şimdiden Meclis'e bildirmeye ihtiyaç yoktur. Başarı ile sonuçlandırırız, Meclis'in yaptıklarımızı onaylayacağı şüphesizdir. Haklı olduğumuzu ispat edecek yeteri kadar belge ve delilimiz mevcuttur. Bundan ötürü kararım şudur: Albay İsmet, Eskişehir'i bir kuvvetle güven altına alarak, kuvvetin çoğu ile derhal Kütahya'ya; Albay Refet de bütün süvari ve fazla piyade ve topçu ile Altıntaş'ı işgal etmeli; ondan sonra Kuvve-i Seyyare'ye bütün istekler dikte ettirilmeli ve bir taraftan da dağılmalarını sağlamak için propagandalar yapılmalıdır. Kuvve-i Seyyare'nin bizim için en zararlı hareketi piyade ve topçu topluluklarımızın bulunduğu yerler dışından ve kesin bir çarpışma kabul etmeyerek serbest ve kuvvetlerimizin etkisinden uzak alana çekilmeleri ve orada yerleşerek zor ve baskı ile para ve kuvvet toplamalarıdır. Buna karşı, Batı ve Güney Cepheleri süvari birliklerinin hemen takibe geçmeleri gerekir ki; alınacak tedbirlerle bunun kesin olarak sağlanmasını rica ederim. Takip için 1. Kuvve-i Seyyare'nin harekâtını pek dikkatli keşfettirmek, baskınlara karşı son derece uyanık bulunmak hususlarının özellikle göz önünde bulundurulmasını isterim. Bu yoldaki düşüncelerin makine başında bildirilmesini rica ederim”(Onar, 1995:227)

diyerek, Çerkez Ethem ve birliklerinin durumunun gözlenmesi için harekete geçmiştir.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere 31 Aralık 1920'de Büyük Millet Meclisi Erkânı Harbiye-i Umumi Reisi ve Garp Cephesi Kumandanı İsmet Bey adıyla yayınlanmış bildiri üzerine, Çerkez Ethem ve kardeşleri isyancı olarak nitelendirilmiş ve üzerlerine askeri harekât başlatılmıştır (Yunus Nadi, 1955b:100). Ayaklanmayı bastırmak için amil kılınmış Batı Cephesi Kuzey ve Güney kolu kuvvetlerine baktığımızda;

Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhı Eskişehir'de, 11. Tümen (126. Alay hariç) Çukurhisar ve civarında, 61. Tümen (159. Alay hariç) Eskişehir ve civarında, Süvari Tugayı Eskişehir ve civarında, *Güney Cephesi Komutanlığı Karargâhı Afyonkarahisar'da*, 8. Tümen Afyonkarahisar ve civarında (bu tümen dört alaylıdır), 23. Tümen Dumlupınar bölgesinde, Süvari Grupları Afyonkarahisar ve civarında idi. *Bu göreve ayrılan birliklerin ortalama olarak kuvvetleri şöyle idi*: Batı Cephesi Komutanlığı'ndan 11.Tümen; 108 subay, 2872 er, 1596 tüfek, 15 ağır makineli tüfek, 8 top, 878 hayvan, 61. Tümen; 158 subay, 3753 er, 2123 tüfek, 10 makineli tüfek, 8 top, 671 hayvan, Süvari Tugayı; 35 subay, 880 er, 531 tüfek, 4 ağır makineli tüfek, 720 hayvan; toplam olarak 301 subay, 7505 er, 4250 tüfek, 29 ağır makineli

tüfek, 16 top, 2269 hayvan idi. Güney Cephesi Komutanlığı'ndan 8.Tümen; 132 subay, 2226 er, 1056 tüfek, 13 ağır makineli tüfek, 5 top, 607 hayvan, 23. Tümen; 191 subay, 1899 er, 1270 tüfek, 9 ağır makineli tüfek, 11 top, 635 hayvan, Süvari grupları; 172 subay, 2966 er, 2174 tüfek, 12 ağır makineli tüfek, 600 hayvan idi ki; Güney Cephesi'nin toplamı; 495 subay, 7091 er, 4500 tüfek, 16 top, 1842 hayvandı (TİH, 1999:89).

Çerkez Ethem'in kuvvetlerine baktığımızda; Çerkez Ethem bu tarihlerde 159. Piyade Alayı'nı Yunanlılara karşı Uşak Cephesi'nde bırakarak, kuvvetlerini Gediz ve dolaylarında toplamış bulunuyordu. Bu kuvvetlerin durumu kesin olarak tespit edilememiştir. *Ethem Kuvve-i Seyyaresi'nin kuvvet bölümü şöyle idi:* 159. Piyade Alayı; Gediz güneyinde, Bolşevik Taburu (beş subay, 261 er)²⁷: Uşak kuzeyi bölgesinde, Çerkez Ethem Karargâhı; (100 atlı) Kütahya'da, Yüzbaşı Tevfik Karargâhı; (40 atlı) Gediz'de, Parti Pehlivan Müfrezesi; 500 kişi, Manyaslı Şevket Müfrezesi; 120 kişi, Çorum Müfrezesi; 120 kişi, Abaza Mehmet Müfrezesi; 120 kişi, Arif Bey Müfrezesi; 120 kişi, Doktor Fazıl Müfrezesi; 120 kişi, Karakeçililer Müfrezesi; 200 kişi, Hamza Kaptan Müfrezesi; 50 kişi, Tahsin Bey Müfrezesi; 130 kişi, Eskişehir Alayı; 400 kişi, Mehmet Müfrezesi; 106 kişi, Kaplan Naci Müfrezesi; 120 kişi, geri hizmetlerde kullanılan piyadeler: 200 kişi; Toplam olarak 2326 insan (159. Alay ile birlikte 4650 insanı buluyordu), 2 otomatik tüfek, 6 ağır makineli tüfek ve 4 toptan ibaretti (TİH, 1999:90).

Batı Cephesi Komutanlığı'nın 29 Aralık saat 19.30'da verdiği emir gereğince; 30 Aralık sabahı ileri yürüyüşe geçen birlikler, o gün akşama kadar şu düzeni almışlardı: 11. Tümen; Çulca, Akse, Ovaköy, Aydoğdu, Parmakören kesiminde; 61.Tümen; Kütahya'da konmaya geçmişlerdi. Süvari Tugayı; 30 Aralık sabahı fecirle beraber Karaöz, Endiz, Yoncalı, Söküren, Mustafalar ve Gelinkaya'ya birer subay keşif kolu gönderildikten sonra, asıl kuvvetleri ile saat 09.00'a kadar Karkıllı civarında toplandı. Batı Cephesi Karargâhı, saat 15.00'te Kütahya'ya vardı. Güney Cephesi Komutanlığı; süvari grupları ile Kızılcaören, Körs, Malatya; 8. Piyade Tümeni'yle de Sevdiğin, Aykırıkçı kesimine vararak konmaya geçti. Bu sırada Çerkez Ethem ve birlikleri Gediz'e çekilmişlerdi. Ethem hatıratında Gediz'e çekilişlerini şu şekilde anlatmaktadır: *"İsmet Bey, Alayunt istasyon merkezinden Kütahya üzerine kotalarını harekete geçirmiş, bazı noktaları da tutturmuş bulunuyordu. Parti Pehlivan'a verdiğim talimat şu idi: Tecavüze geçen fırkalarla göz temasını muhafaza ederek*

²⁷ *Bolşevik Taburu*, Kuva-yı Seyyare'nin içerisinde yer alan 5 subay 261 er'den oluşan ve Uşak'ın Kuzey Bölgesinde konuşlanmış bir atlı milis grubuna verilen bir isimdi. Grubun Bolşevikliği, komutanları Yüzbaşı İsmail hakkı Bey'den ileri gelmekteydi ve savaşlarda yer almanın yanı sıra savaşılan bölgelerde yapılan siyasi örgütlenmenin de içerisinde bulunmaktaydı. Eskişehir müdafaa-i milliye'den gelen kadroları ile özellikle Eskişehir'de örgütlenen Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasının önemi büyüktür (TİH, 1999:90).

tedrici olarak Gediz İstikametine çekilmesini ve raporların Gediz Kuva-yı Seyyaresi'ne bildirmesini emrettim.” (Çerkez Ethem, 1962:152-153).

Batı Cephesi Komutanı, 30 Aralık 1920'de, Kütahya ve Dolayları Komutanlığı'nı kaldırmış ve bunu kıtalara ve sivil makamlara bildirmiştir. Batı Cephesi Komutanı, Çerkez Ethem'e karşı yapılan harekâta, Güney Cephesi Komutanı Albay Refet Bey'le işbirliği yapmak mecburiyetindeydi. Bu amaçla; saat 12.00'de Güney Cephesi Komutanı ile telgraf irtibatı yapılarak Çekürler İstasyonu'nda buluşup sonraki harekâtın planlanmasına karar verildi (TİH, 1999: 95). Batı ve Güney Cephesi Komutanları 31 Aralık 1920 tarihinde, öğle vakti, Çekürler İstasyonu'nda buluşarak, yapılacak harekât hakkındaki görüşme sonunda şu karara varmışlardı: “*Batı Cephesi Komutanlığı (Kuzey Kol)*; Emrinde 11. 61. ve 8. Piyade Tümenleri olduğu halde, Birinci Kuvve-i Seyyare'nin toplu bulunduğu Gediz civarına yanaşacak. Güney Cephesi Komutanlığı; Süvari tugayı dâhil, bütün süvari kuvvetlerini sol kanat üzerinde bulunduracak. Kuvve-i Seyyare, piyade tümenleri tarafından dağıtıldıktan sonra, süvari kuvvetleriyle takip edilecek ve bu amaçla; harekâta piyade tümenleriyle 1 Ocak 1921'de başlanarak batıya doğru az bir mesafe alınacak ve 3 Ocak akşamı Gediz mevzileri ile temasa gilinecekti (TİH, 1999:96). Alınan bu karardan sonra Batı Cephesi Komutanı saat 18.00'de Kütahya'ya döndü. Albay İsmet, karargâhına geldiği vakit, Kuvve-i Seyyare Komutanı Ethem'in hükümete sığınması hakkındaki meclis kararı ile Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın Ethem'in hemen işten el çektirilmesiyle ilgili emrini aldı. Bunun üzerine şifreli bir telgrafla bu karar ve emri Kuvve-i Seyyare Komutanı'na tebliğ etti. Ancak Ethem ve kardeşleri bu bildiriye yukarıda da bahsettiğimiz üzere sert bir dönüş yaptı. Kuvve-i Seyyare Komutanlarına, Büyük Millet Meclisi'nin son bir lütuf olarak, komutadan çekilirse af edilecekleri bildirilirken; üç kardeş (Tevfik, Reşit, Ethem) Yunanlılarla uzlaşmak üzere Uşak'a özel memur göndermişlerdi. Memurların arkasından Reşit de Uşak'a, Yunan karargâhına gitmişti. Ethem, kendi yazmış olduğu hatıratında Reşit Bey'in Yunan kumandanını kandırmak için Uşak'a gittiğini beyan etmekteydi (Çerkez Ethem, 1962:196). Ancak bu genel durumda, daha sonra vuku bulacak Yunan'a iltica etme vaziyetine bakıldığında doğru bir yaklaşım olduğunu görmek zordur. Böyle bir durumun zuhur etmesi üzerine Batı Cephesi Komutanlığı tarafından Ethem ve kuvvetleri üzerine sistematik harekâtlara geçilmiştir:

1 Ocak 1921 Harekâtı: Bu gün, Batı ve Güney Cephesi kıtaları, genel olarak buldukları bölgelerde istirahat ettiler.

2 Ocak 1921 Harekâtı: Batı Cephesi Komutanlığı'nın 1 Ocak 1921 saat 20.00'de verdiği emre göre; 61. Tümen; Yokuşbaşı, Mustafalar Yolu ile yürüyerek Akbaş – Çömlekçi, Saray kesimine geldi. Bir sahra topçu takımını Kütahya'da bıraktı. 11. Tümen; şoseyi takip ederek Pınarbaşı, Ballıbaba, Göynükören, Karadeyin, Pazaryeri, Ortaca kesimine; 8. Tümen; Haydarlar üzerinden Terziler, Aslanpaşa kesimine intikal etmişlerdi. Süvari Tugayı; Adaköy, Haydarlar kesimine gelerek, Güney Cephesi'nin emrine girmişti. Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhı bu akşam Yalnızsaray'a geldi. Kuvve-i Seyyare çetesinin ordunun harekâtına karşı koymayarak Gediz'den kuzeybatı ve batıya çekilmeleri ihtimali düşünülmüştü. Bunların özellikle gerilerde Kütahya ve Eskişehir istikametlerinde baskın yapımları ve bozgunculuk çıkartmalarına karşı, Kütahya'yı o civardaki çetelere karşı korumak göreviyle Ertuğrul Grubu Kurmay Başkanı Vekili Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey görevlendirilmişti. 2 Ocak 1921 yapılan yürüyüşlerde genel olarak bir çatışma olmadı.

3 Ocak 1921 Harekâtı: Batı ve Güney Cephesi birlikleri emredilen saatte ileri harekete geçtiler. 61. Tümen; yürüyüşü sırasında 16 asiye rastlayarak, mukavemetine meydan vermeden bunları yakalamış, silah ve cephanelerini aldıktan sonra tutuklamıştı. 8. Tümen; yürüyüşü sırasında yancısında bulunan süvari bölüğü Yenicearmut Köyü'nde Parti Pehlivan çetesinin bulunduğunu görerek, bu kuvvetle saat 16.00 sıralarında muharebeye başlamış ve 400-450 mevcudunda olan bu asilere karşı tümen öncüsünde bulunan 176. Alay'ın iki taburunu ayırmıştı. Bir saat süren muharebeden sonra asiler Yağmurlar istikametinde kaçmışlardı. Batı Cephesi Komutanlığı'nın ileri sürdüğü Muhafız Süvari Bölüğü'nden Çavdarhisar istikametinde giden subay keşif kolu, Pehlivan çetesinden 10 kadar asi ile çarpışarak; dört esir, az sayıda silah, gereç ve hayvan ele geçirmiş; bunları Batı Cephesi Karargâhı'na göndermişti. Bu sıralarda Yüzbaşı Tefik tarafından Kuvve-i Seyyare'nin Uşak şosesi üzerinde ve Yeniköy karşısındaki handa bulunan telefon merkezinden Eynihan yolu ile Yunan karargâhına telefon hattı çekirtmekte olduğu öğrenilmişti (TİH, 1999:101).

4 Ocak 1921 Harekâtı: İsyancı çetelerle temas ve muharebe başladığından, muhtemel baskınlara karşı daha çok uyanık bulunmak gerekiyordu. Bu düşünce ile geniş bir cepheye yayılmış bulunan cephe birliklerinin daha toplu bir duruma getirilmesi ve süvari birliklerinin yanlarına alınması istendi.

5 Ocak 1921 Harekâtı: 61. Tümen, emredilen saatte taarruza geçerek, Derbent mevzii kesimini aşmış; tümenden çıkarılan Süvari Subay Keşif Kolu, Gediz istikametinde ilerlediği halde, hiçbir çete kuvvetine rastlanmamıştı. Birliklerden gelen haberlerden, Ethem'in 400-500 kadar kuvvetiyle Gediz'in 20 km. kadar kuzeyinde Kelkabat'a ve kardeşlerinin de Simav

istikametine çekildikleri anlaşılıyordu (TİH, 1999:105). Batı Cephesi birlikleri, Ethem kuvvetlerinin boşalttığı Gediz'e girmeye başladılar. Bu arada 1. Kuva-yı Seyyare'nin müfreze komutanlarında Kaplan Naci, Batı Cephesi Komutanlığı'na çektiği telgrafta, hükümetine isyanı ve Yunanlılarla birleşmeyi kabul etmediğinden yüzden fazla atlısıyla Ankara'ya hareket ettiğini bildirdi (Sarıhan, 1995:352).

6 Ocak 1921 Harekâtı: Saat 11.00'de Güney Cephesi Komutanı, Batı Cephesi Komutanı'nın bulunduğu Efendi Köprüsü'ne, harekât hakkında bazı önemli konuları görüşmek üzere gelmişti. Bu sırada, Doktor Fazıl çetesinden Süvari Tugayı'na sığınan iki erden alınan bilgilerden; Kuvve-i Seyyare'nin durumunun iyi olmadığı, Doktor Fazıl çetesinin 10 gün önce Demirci'den Simav'a ve oradan da Emet'e gitmiş olduğu, Ethem ve kardeşlerinin Simav'a çekildikleri, Kaplan Naci'nin müfrezeleriyle birlikte sığınmak maksadıyla Seyitgazi istikametine geçtiği öğrenilmişti. 6 Ocak saat 12.30'da alınan ve 24. Tümen Komutanlığı'na saat 10.30'da yazılmış olan raporda; Yunan düşman kuvvetlerinin Yenişehir ve İnegöl Cephelerine karşı dört koldan taarruza başlamış olduğu, iki alay piyade üç bölük süvari alayı ve üç bataryadan müteakip düşman kuvvetinin doğuya doğru ilerlediği raporu gelmiştir (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 2011:3). Bu durum karşısında, Efendi Köprüsü'nde buluşmuş olan iki cephe komutanı, birlikte aldıkları kararlara göre; Ethem harekâtına geçici olarak ara verip, belirmiş olan Yunan taarruzunu karşılamak için İnönü ve Dumlupınar savunma mevziilerine dönmek üzere harekete geçmişler ve bu kararlarını Genelkurmay Başkanlığı'na da bildirmişlerdi. İnönü mevziinde Yunanlılar taarruzlarını durdurarak 10/11 Ocak gecesi geri çekilmişlerdi. Çekilen Yunan kuvvetlerini takip için 2. Süvari Grubu görevlendirilmiştir (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 2011:161-162). Akabinde gerçekleşen Birinci İnönü Muharebesi başarıyla tamamlanmıştır. İsmet Bey'in 13 Ocak 1921 telgrafta: "*Sevgili Anadolu'muzun böğrüne hançer saplamak üzere gözü dönmüş bir şekilde saldıran düşman iyi bir ibret dersi alarak perişan bir halde kaçmak zorunda kalmıştır...*" (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 2011:223). Bu durum TBMM'nin hem içinde hem dışarıda gücünü ve maneviyatını artırmıştır. Fevzi Paşa konu ile alakalı olarak Meclis'te yapmış olduğu konuşmada:

Haritaya bakarsak efendiler bizim müdafaa mevzii olan Nazıfpaşa'dan Mezit Vadisi'yle İnönü'ne kadar mesafe gayet kestirme bir yoldan kırk kilometredir. Oradan da Eskişehir yirmi kilometredir. Yani hepsi altmış kilometredir. Bir süvarinin gayet suhuletle bir günde kat edeceği mesafe demektir. Düşman bir süvari alayıyla ihate ve bir süvari livasının bir kısmını Mezit Ovası'ndan sürdürdü ve bu taarruzda muvaffak olsaydı, biz Gediz havalisinde iken derakap Eskişehir'i istilâ edecekti ve arkasından kolordusu iki günde gelip arkamızı kesecek idi ve Uşak'tan asi Etem'in cephemizi perişan edeceğini tasavvur ediyorlardı... Teessüfe şayan olan asıl nokta ise milletin tamamıyla bir şükranı nimet göstererek kendisine iyilik ettiği eşhası başında taşıdığı halde bunlardan biri olan Etem'in düşmanla beraber ve düşmanın başkumandanlığının emri altında bizi imha plânını takip etmiş olmasıdır... Bu plan

doğrultusunda memleket arzu edilen şekle girecek ve düşmanlarımıza teslim olacaktı ve memleketin dâhiline akıncı kollarını sevkederek, orduyu tefessüh ve perişan ettireceklerini tasavvur ediyorlardı. Düşmanlarımızın melûnane, iblisane olan bu tasavvurları, milletin senelerden beri gösterdiği hissiyat-ı vataniye ve azm-i fedakâranesinin karşısında, tevkifat-ı süphaniyeye mazhariyetle, tamamıyla sıfıra müncer olmuştur (TBMM I.Dönem Tutanak Dergisi, 1921: 133. Birleşim).

Biz bu konuya da değindikten sonra tekrar konumuza, yani Çerkez Ethem üzerine devam eden askeri harekâta geri dönelim.

7 Ocak 1921 Harekâtı (Gediz Muharebesi ve 61. Tümen'in Kütahya'ya Çekilmesi): Sabahın erken saatlerinde asiler Gediz ilçesine topçu ateşi açtılar. Aynı zamanda Arapşah'taki bölüğe taarruza geçtiler. Asi kuvvetler 300 kişi kadardı. Bu durum karşısında; 61. Tümen Komutanı, ilk tedbir olarak ilçeyi bir baskından korumak üzere hücum bölüğü ile bir sahra ve bir dağ bataryasını Arapşah ve Hacıköy istikametlerini ateş altına alacak şekilde mevzilendirdi. Tümenin taarruzu sonunda 190. Alay Arapşah'taki ve 174. Alay da Sazköy kuzeyindeki tepelerde bulunan asileri geri attılar. Özellikle, tümen topçusunun ateşi, asilerin moralleri üzerinde kötü etki yaratmıştı. Bu yüzden kademe kademe geri çekilerek tümenle teması kesmek zorunda kalmışlardı. Birlikte taarruz hedeflerini ele geçirdikten sonra, emir gereğince asileri takip etmediler. Gediz muharebesi de bu suretle sona erdirilmiş oldu.

8 Ocak 1921 Harekâtı: Bugün, Gediz kesiminde kayda değer önemli bir şey olmamıştı. Sert Mahmut isimindeki asi çetesinden 37 ve Parti Pehlivan çetesinden iki kişi Kütahya Müfreze Komutanlığı'na sığınmıştı. Kaplan Naci'nin sığınmasından sonra, Emet'te bulunan Doktor Fazıl'dan Batı Cephesi Komutanlığı'na gelen yazıda: “Yunanlılarla birleşmeyi ve hükümet aleyhine hareketi namus ve vatanseverliğine yakıştıramadığından, 300 kadar atlısıyla sığınmak istediği” bildiriliyordu. Bu istek cephe komutanı tarafından kabul edilerek bu yolda cevap verilmişti. Aynı gün Ankara Hükümeti; Kuva-yı Seyyare eski kumandanı Ethem, Tevfik ve Reşid kardeşlerin vatana ihanet ettiklerini bildirdikleri havi kararlarını açıklamıştır.²⁸ Bunun yanı sıra Çerkez Ethem'i isyana teşvik ettirdiği gerekçesiyle Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey hakkında tahkikat icrası için meselenin 4'ncü Şubeye havalesi kararlaştırılmıştır.

²⁸ Beynamede; son bir buçuk aydan itibaren oluşan olaylara değinilerek, Ethem ve kardeşlerinin kendilerine ait derebeylik hükümeti kurmak istemeleri ve BMM'nin meşruluğuna yönelik tavırları anlatılmış bu durum karşısında yine de kardeş kanının dökülmemesi için Ethem ve kardeşleriyle yapılan diyalog ve nasihatlerden bahsedilmiştir. Ancak Ethem ve kardeşlerinin yunan saflarına dâhil olduğu ve yanındaki vatansever insanları da ihanetine dâhil etmeye çalıştığı anlatılmış ancak bu zatların durumu fark etmesiyle birlikte hükümet saflarına takım takım sığındıkları belirtilmiştir. Ethem ve az sayıda kalan mahiyetinin ise layık olduğu yunan saflarına geçtiği bildirilmiştir (BCA, Tarih 8/1/1921, Sayı: 497, Fon Kod:30.18.1.1). Ayrıca Bkz. Aynı zamanda Reşit Bey'in vekilliğinin düşürülmesi,” Menafii millet ve Memleket aleyhine istimali silâh ederek düşmanlarla teşriki mesai eden Saruhan Mebusu Reşit Beyin mebusluktan ihracını kabul buyuranlar el kaldırsın. Ekseriyetle kabul edilmiştir” (TBMM Zabıt Cerideleri, 8.1.1921, 131. Birleşim).

9 Ocak 1921 Harekâtı: 61. Tümen, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan aldığı emir üzerine saat 10.00'da hareket ederek saat 15.00'e kadar 174. Alay'ı ile Bayat, 190. Alay'ı ile Pullar, Mustafalar; Sahra Topçu Taburu ve İstihkâm Bölüğü ile Güvem, Tümen Karargâhı, Hücüm Bölüğü ve Dağ Bataryası ile Yaylababa'ya vararak konmaya geçmişti. 1. Süvari Tugayı da Susuzkaya'ya gelmişti. Süvari Tugayı'ndan alınan raporda; içinde makineli tüfek de bulunan 250-300 kadar çetenin, saat 15.00'te 14. Süvari Alayı'na taarruz ettikleri ve Alayın Ortaca istikametinde çekildiği, bir bölüğün olayla birlikte çekilmeyerek Dereköy istikametine gittiği, saat 15.00'te bu bölüğü takip eden çetelerle, Dereköy batı sırtlarında muharebenin başlamış olduğu" öğrenilmiştir. Bu durum karşısında Bayat'a gelmiş olan 174. Alay'dan bir piyade bölüğü Dereköy'e gönderilmişti. Bu bölük saat 17.00'de Süvari Bölüğü'nün muharebe ettiği sırta yetişerek, karanlık basıncaya kadar çetelerle muharebe etmiş, sonunda çeteler güney istikametinde çekilmişlerdi.

10 Ocak 1921 Harekâtı: 61. Tümen Komutanlığı'nın 9 Ocak 1921 saat 09.45'te verdiği emir, birlikler tarafından yerine getirildi. Kütahya Müfrezesi emrinde bulunan 174. Alay'ın 1. Tabur'u İnönü'ye hareket ettiğiinden, 190. Alay'ın 1. Tabur'u Kütahya Müfrezesi Komutanlığı emrine girdi. Son günlerde 61. Tümen emrine verilen Seyyar Jandarma Müfrezesi, gece yarısından sonra Kütahya'ya gönderildi. Kütahya Müfreme Komutanlığı'na, Kütahya'nın savunulması için tertip olunması görevi verilmişti. Bu sırada Çerkez Ethem de birliklerini Kütahya'nın güneybatısında konuşlandırmaya başlamıştır.

11 Ocak 1921 Harekâtı (Kütahya Muharebeleri): Çerkez Ethem ve birlikleri Yunanlıların ileri harekâtını ve İnönü Savaşı'nda verilmiş olan boşluk durumundan faydalanarak, Kütahya'yı çevreleyip 61. Tümen Komutanlığı'na ve mahiyetindeki birliklere karşı taarruza geçmiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, 1921: 133. Birleşim). Durumun Genelkurmay Başkanlığı'na bildirilmesi üzerine gelen emirde; Güney Cephesi Komutanı'na hareketini çabuklaştırarak Kütahya'ya yaklaşılması ve gerekli tedbirlerin alınması emredilmiştir (Karakaş ve Aksop, 2007: 484). Çerkez Ethem birliklerinin düzenini sağladıktan sonra, 12 Ocak saat 8.00'de Kütahya üzerine büyük bir taarruza geçmiştir. Bütün tümen cephesinde piyade ateş muharebesi başladı. Bu muharebe öğleye kadar aynı şekilde devam etti. Öğleden sonra, şiddetli bir ateş desteğiyle asiler Karlık istikametinden Aydoğdu'nun kuzey ve doğusundaki sırtlara ve Kumari istikametine taarruza başladılar. Aynı zamanda ovadan birkaç yüz atlı ile Ovaköy istikametine ilerliyorlardı. Bu asilere karşı Süvari Tugayı'ndan bir alay gönderildi. Aydoğdu'nun kuzey sırtları ile doğusundaki mevzilere taarruz eden asiler, şiddetli bir ateşle karşılandı. Muharebe saat 16.00'ya kadar aynı şekilde devam etti. Bu saatte asilerin

Sultanbaki Deresi istikametinde yaptıkları taarruzun gelişmesi sonucunda, 190. Alay mevzilerini bırakmaya mecbur oldu. Bu cephede 190. Alay'ın 3. Bölüğü'nün akşama doğru mevziini terk etmesi, durumu kritik bir hale getirmiş ise de alınan ivedi tedbirlerle tehlike önlenmişti. Asiler tarafından geri atılan 190. Alay, tertiplenmek üzere tümen ihtiyatına, Kütahya'ya kışlaya alınmıştı. Asiler birçok yerden kuvvet göstererek 61. Tümen birliklerinin parçalanmasına çalışıyorlardı. Arazinin engebeli olmasından, asi kuvvetlerin tam olarak takibi mümkün olmuyordu (TİH, 1999:125).

Çerkez Ethem ve Kuvvetlerinin Geri Çekilmesi: 11 Ocak 1921'de başlayan Çerkez Ethem Taarruzu, 13 Ocak 1921'e kadar şiddetli bir şekilde devam etmiştir. Yapılan muharebeler sonucunda Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyaresi Kütahya'yı çevreleyen hâkim tepeleri ele geçirmiştir. Kütahya savunması içinde bulunan kuvvetler zor duruma düşmüştür. Çerkez Ethem Hatıratında: "... Öğleye doğru karşıımızdaki hatlardan bizim tarafa kaçanlar ve esir düşenler çoğalmaya başlamıştı. Aynı zamanda Kütahya civarındaki kıtalarımız 4 mitralyöz ele geçirmişti. Anlaşıyordu ki müdafaa hatları sarsılmış, çözülmek üzere bulunuyordu..." (Çerkez Ethem, 1962:165)

Öğleden sonra Çerkez Ethem birlikleri, 61. Tümen cephesinde şiddetli bir ateş muharebesinden sonra hücumla kalkarak, saat 15.30'da 189. Alay'ın bir taburu tarafından savunulmakta olan Aydoğdu'nun kuzey sırtlarını ele geçirdiler. Aydoğdu'nun güneydoğusunda Kumari sırtlarını savunan 189. Alay'ın diğer taburu, asilerin ateş etkisi altında mevzilerini bırakmak zorunda kaldı. Alay, Kütahya'nın kuzeyi ve Kale istikametinde çekiliyordu. Bu alayın geri çekilmesinin durdurulması için Tümen Komutanı, 190. Alay'ın iki taburunu ileri sürmekle beraber; tümen karargâhından Kurmay Yüzbaşı Asım'ı 189. Alay bölgesinde durumu yakından inceleyerek tedbir almak üzere görevlendirdi. Yüzbaşı Asım, hemen duruma el koyarak, çekilen alayı durdurmuş ve takviye olarak gelen 190. Alay'a birliklerini de emrine alıp karşı taarruza geçmişti. Topçu ateşi ile desteklenen bu karşı taarruz hızla gelişmiş ve asiler taarruzdan önceki mevzilerine atılmışlardı. Asiler burada da tutunamayarak Karlık, Mustafalar, Yokuşbaşı, Dereköy istikametlerine çekilmişlerdi. Bundan sonra mevzi, 189. Alay'a bırakılıp, 190. Alay tekrar ihtiyata alındı (TİH, 1999:127). Kütahya'da öğleden sonraki kritik durum üzerine, Batı Cephesi Komutanı, Güney Cephesi Komutanlığı'na saat 19.00 da aşağıdaki teklifte bulundu:

Güney Cephesi'ne piyade ile yardım edebilmek benim için mümkündür. Durum ve ihtiyacınız nedir? İnönü'den karadan iki alaylı 4. Tümen'i göndereyim mi? Bu halde Kütahya'ya iki günde ulaşabiliyor. Yoksa düşmanın Dumlupınar'a taarruzu ihtimaline karşı

demiryolu ile ulaştırılması için bu tümeni Eskişehir veya Afyon'da bulundurmak mı sizce istenir? Makine başında cevabınızı bekliyorum (TİH, 1999:128).

Güney Cephesi Komutanı'nın saat 22.00'de Batı Cephesi Komutanlığı'na verdiği cevap:

190. Alay'ın asiler karşısında pek yalnız kaldığını ve moralinin sarsıldığını; 8. Tümen'den getirilen 189. Alay'ın ise ancak şimdiye kadar Kütahya'daki durumu koruyabildiğini; asilerin tamamen ovaya ve Kütahya'ya hâkim mevzilerde bulunduğunu ve 8. Tümen'in diğer iki alayını Kütahya'ya getirmekte olduğunu bildirdikten sonra; Güney Cephesi'nden önce Kütahya'nın takviyesinin gerekeceğine işaret ederek, bunun için yarın öğleye kadar 61. Tümen'in 74. Alay'ının Kütahya'ya ve 4. Tümen'in de Dumlupınar ihtiyatını teşkil etmek üzere Afyonkarahisar'a demiryoluyla hareket ettirilmesini istemişti (TİH, 1999:128).

Bunun üzerine Batı Cephesi ve Güney Cephesi Komutanlıklarının koordineli çalışmaları neticesinde istenilen zamanda emredilen hattı işgal etmişlerdi. Bu harekât sırasında hiçbir asi kuvvete rastlanmamıştır. Güney Cephesi Komutanı, bu günkü harekât hakkında Genelkurmay Başkanlığı'na verdiği raporda: “Süvarilerle Yalnızsaray doğusunda Çal – Aytepe, Piyade tümenleriyle Karlık – Söğütderesi – Gelinkaya hattı işgal edildi. Asilerin 13/14 Ocak 1921'den itibaren Gediz istikametinde çekildikleri ve top cephanesinin tükendiği anlaşılıyordu. Çünkü muharebe hattında birçok insan cesetleri ve hayvan leşleri görülmüştür”.

Çerkez Ethem Kütahya ve Alayunt Muharebeleri'nde üstün iken geri çekilme sebebini, Yunan Cephesindeki hareketliliğe bağlayarak şu şekilde açıklamaktadır:

Bir defa Yunanlılara Gediz'i kaptırmak, şu son vaziyet itibariyle çok büyük bir tehlike teşkil ederdi. Yunanlılar Gediz'e öteden beri ayrı bir ehemmiyet vermekteydiler. Hakikaten de burası her iki taraf için de askeri bir ehemmiyet taşıyordu. Burasını iki üç ay önce çok kanlı çarpışmalarla Yunanlılardan almaya muvaffak olmuştuk. Hülasa biz vatanperverane hislerimize mağlup olmuş, hâkim vaziyetimizi terk etmiş, siyasi hasımlarımıza yine bir fırsat kazandırmıştık (Çerkez Ethem, 1962:167).

Çerkez Ethem'in bu yaklaşımının doğruluk payı hakkında şüphelerimiz olmakla birlikte; yine kendi yazmış olduğu hatıratında Gediz'e çekilmesini kendisini takip vaziyeti almış Refet Bey'in Süvari kuvvetleriyle Yunan Umumi kuvvetlerini karşı karşıya getirerek aradan kaçma vaziyeti alma düşüncesi içinde olduğu bana kalırsa daha doğru bir anlam ifade etmektedir.

Meclis'te, Kütahya Muharebeleri üzerine malumat vermek üzere söz alan Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, konuyla ilgili olarak şu malumatı vermiştir:

“Asi Ethem ve avanesi, malûm-u âliniz İnönü muharebesi vuku bulurken, Kütahya'ya taarruz hazırlığı yapmışlardı. Fakat onların tahmini gibi ondan sonra taarruza başladılar. Bidayette orada bir tabur; kuvvetinde müfrezemiz vardı. Bu bir kaç gün müdafaa etti.

Kuvvetlerimiz yetiştikten sonra asiler çekilmeye başladılar. Her konak mahallinde müfrezelerimiz baskın yaptı. Her baskında bir miktar esir alındı. Bunların bizim nizamiye alaylarımızda teşkil ettikleri bir tabur vardı. Bunlar heyetiyle teslim oldular; sonra Gediz tarafında tekrar bir müsademede 100-150 miktarı esir oldu. 2 -3 gün evvel Simav'la Gediz arasında yapılan bir müsademede 200 kişi esir alındı. Bundan iki üç gün evvel Demirci'ye çekildi. Bu cüretle kuvvetler kendilerini takip ediyor. Bir kısmı Kula'da Yunanlılara iltica etmiştir. Bir kısmı da dağılmıştır. Bu dağılanlar, silahlarını saklıyorlar; tabi silahlar zamanla peyderpey ortaya çıkıyor. Ümit ederim ki bugün yarın memleketimizde hiçbir çete kalmaz ve kâmil mahvolurlar” (TBMM Zabıt Cerideleri, 1921: 135. Birleşim).

Çerkez Ethem ve Kuvvetlerine Yönelik Takip Harekâtı: 15 Ocak 1921'de Güney Cephesi Komutanlığı'nın emirleri gereğince takip harekâtı başladı ve hemen akabinde 1. ve 3. Süvari Grupları Gediz şosesi ve iki tarafındaki Ortaca, Göynükviran, Sobu kesiminde yeniden mukavemet etmek isteyen Çerkez Ethem çetelerini iki saatlik bir muharebe sonunda geri çekilmeye mecbur etti. Asilerin bir kısmı kuzeye atıldı. Bir miktar esir ve çok miktarda yiyecek ele geçirildi. Çerkez Ethem tarafından önceden iki tabur halinde tensik edilen 159. Alay'ın 2. Tabur'u, silahları ile Sobu'da Güney Cephesi Komutanlığı'na sığındı. Asilerin son iki günkü Kütahya muharebesinde bütün kuvvetlerini kullandığı, Tevfik'in Yellice Dağı doğusundaki süvari kuvvetlerine, Reşit'in Yokuşbaşı'nda Kütahya'ya karşı taarruz eden kuvvetlere ve bütününe de Dereköyü'nde bulunan Ethem'in komuta ettiği öğrenildi. Güney Cephesi Komutanı Refet Bey emriyle Gediz istikametlerinde yapılan takip harekâtı sonucunda, 17 Ocak 1921'de Ethem ve kuvvetleri Gediz'den çıkartılmış ve kuvvetler Şaphane üzerine doğru geri çekilmeye başlamıştır. Devam eden takip harekâtı neticesinde Ethem ve kuvvetleri Simav'a kadar geri çekilmiş; akabinde Demirci istikametine doğru yol tutmuşlardı. Binbaşı Derviş Bey, Çerkez Ethem'e teslim olunması ve hükümete sığınılmasını teklifi etmiş, ancak Çerkez Ethem, Binbaşı Derviş'in bu yoldaki teklifine karşı yazdığı mektupta; bu güne kadarki olayları kendi görüşüne göre açıkladıktan sonra, tutumunu haklı gösterecek sebepler ortaya koymaya çalışmış, fakat Binbaşı Derviş'e doyurucu cevap vermemişti (TİH, 1999:135). Sürekli geri çekilen Ethem kuvvetlerine karşı 19 Ocak'ta süvari grupları ile 8. Tümen, Simav ve Minnetler'den hareket ederek Demirci Dağları'nı aşip takip harekâtına devam ettiler. Binbaşı Derviş son bir kez daha teslim olunması yönünde çağrı yapmış, ancak olumlu sonuç alamamıştır. Aynı çağrı Tevfik Bey'e de iletilmiş, ancak yerinde bulunulamamıştır. Teslim çağrılarının sonuçları neticesinde Güney Cephesi Komutanı, aldığı son karar gereğince 22 Ocak 1921'de süvari gruplarıyla Gördes batısında Kayacık, Karaağaç genel istikametinde takip harekâtına devam etmiş; bu kesimde bulunan asiler, Sındırgı, Akhisar, Marmara istikametlerinde Yunan işgali altındaki araziye geçerek Yunanlılara sığınmışlardı. Ethem ve Kuva-yı Seyyaresi artık sona ermişti.

5. 2. KUVA-YI SEYYARE’NİN DAGILMASI

Yapılan askeri harekâtlar neticesinde Çerkez Ethem ve kuvvetleri yavaş yavaş çözülmeye başlamış ve gün geçtikçe sayılarında ciddi azalmalar olmuştur. Kaplan Naci, Doktor Fazıl gibi Kuva-yı Seyyare kumandanlarının bir bir teslim olması bunun açık göstergeleriydi. Artık bölgede Çerkez Ethem ve kuvvetlerinin barınma şansı kalmamıştı. Artık bu başıbozuk birliklerin dağılma zamanı gelmişti. Bu durumu Çerkez Ethem’den dinlemenin daha doğru olacağı kanısındayım. Ethem hatıratında dağılma zaruretini şu şekilde bildiriyor:

“Arkadaşlarıma dağılma zaruretini söylerken herhangi bir tarafa isterlerse gitmekte serbest olduklarını bir defa alenen söylemişim. Bu dağılış yerinden, fazla izahat vermekten çekiniyordum. Çünkü gerek Yunan işgal muntıkasına geçenlerin elim vaziyetlerine uğramaktan çekiniyordum; hem de Refet Bey tarafına geçecek olanlar hakkında aynı düşünceye sahiptim. Bu son noktada yanıma gelip işgal topraklarına birlikte geçmemi uygun bulanlar olduğu gibi, aksini söyleyenlerde oluyor; kimisi de 'tutacağın yolu söyle, biz de ona göre karar vermek isteriz, kabul edersen ayrılmayız' diyorlardı. Ben ise tutacağım yolu kardeşlerime bile söyleyememişim. Ancak seçtiğim ve yanıma alacağım 50 kişilik son hayat ve gaye arkadaşlarıma durumu ihsas etmişim. Bu itibarla bana başvuranlara protokol şartlarını tekrar ediyor; Yunanlılara iltica edecek olanlara orayı işaret ediyor; bunu istemeyenlere de Refet kuvvetlerine dehalet etmekte serbest bulduklarını ihsas ve ima ediyordum. Her iki tarafa da geçmeyecek olanlarsa pek azdı. Onlara, beşer onar arkadaşı ile dağlara çıkmalarını tavsiye ediyordum ” (Çerkez Ethem, 1962:175-176).

Ankara Hükümeti bu dönemden sonra bir emir daha yayınlayarak hükümet haricinde kimsenin asker toplayamayacağını ve birlikler oluşturamayacağını bildirmiş; bu grupların üzerine gitmiştir (BCA, Tarih 7/4/1921, Dosya562).²⁹ Bundan sonra Çerkez Ethem’in Yunanlılara ilticası gündeme gelecekti.

5. 3. ÇERKEZ ETHEM’İN YUNANİSTAN’A İLTİCASI

Çerkez Ethem ve kuvvetleri Gördes civarından ayrılmışlardır. Ethem, yanında kalan arkadaşlarıyla bir süre Sındırgı bölgesindeki dağlarda dolaştıktan sonra; Eskimanyas Köyü’ne gelerek burada kalmış ve sonra bu köy yanındaki Yörük Köyü’nde Yunanlılara sığınmıştı. Burada Yunanlılarla imzalamış olduğu protokol ile Ethem ve maiyeti, Yunanlılara iltica etmiştir (Aydemir, 2011b: 164). Tevfik Bey’in daha önceden Yunanlılarla imzalamış olduğu protokol gereği;

- 1- Ethem, birlikleriyle Yunan kesimine girecektir.
- 2- Silahlar teslim edilecektir.

²⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Şube Müdüriyeti Aliyesine 5/Nisan/37 Tarih ve 733 Numaralı Tahriratu Aliyeleri cevabıdır. Hiç Kimsenin Hükümetin malumatı haricinde kuvvet celb ve cemi'nin kabul olunamayacağına dair hakkında ki tebligat 25/kânunuevvel/26 tarihinde tagmim edilmiştir. 1/284 Numara ile (BCA, Tarih 7/4/1921, Dosya562).

- 3- Yunan Hükümeti, teslim olanların yiyeceklerini sağlayacak ve subayların maaşlarını ödeyecektir.
- 4- Çerkezlerin, törelerini izlemeye ve özel kıyafetlerini giymelerine izin verileceği gibi, kamalarını taşımalarına da izin verilecektir.
- 5- Teslim olanlar hiçbir kötü muameleye tabi tutulmayacaktır.
- 6- Teslimden sonra isteyenlerin ailelerinin yanına dönmelerine izin verilecektir.
- 7- Silahların tesliminde, Ethem'in Kurmay Başkanı da hazır bulunacaktır (TİH, 1999:140).

Çerkez Ethem hatıratında, Yörük Köyü'nde bulunduğu sırada Aleksandra isimli Yunan kaymakamı ile görüşerek isteklerini belirtmiştir, bu istekler;

1-Sizin zannettiğiniz kadar manen perişan olmayan şu küçük maiyetimi, en salahiyyetli bir memurunuzun imzası altında vesikalari taşıyarak, mavzerleri ile birlikte kendi iş ve güçleri ile meşgul olmak üzere terhis etmeniz birinci şartımdır.

2- Önce ve sonra Kuva-yı Seyyare'ye ve bana münasebetlerinden dolayı işgal muntikanızda herhangi bir siyasi vesile ile muhakeme altına alınmış bulunanların, kayıtsız ve şartsız maziden mesul tutulmamak üzere serbest bırakılmaları.

3- Ben hastayım, esash bir tedaviye muhtacım. Sizinle İzmir'e indikten sonra zaruret hissedersen, Avrupa'nın herhangi bir tarafına gitmek istersem, beni serbest bırakmanız son istirhamımdır, diyerek kendi isteklerini bu şekilde belirtmiştir (Çerkez Ethem, 1962:190-191).

Yunan kaymakamı bütün isteklerini kabul etmiş ancak Ethem maiyetinin silah taşımaya izin vermemiştir.³⁰ Çerkez Ethem ve maiyeti teslim olduktan sonra geceyi Susurluk'ta geçirirler ve ertesi gün İzmir'e, Yunan Cephesi Genel Komutanlık Merkezi'ne doğru yola çıkarlar. Ethem, İzmir'e varmasıyla birlikte General Papulas ile bir görüşme yapar. İzmir'de rahatsızlığı nedeniyle hastaneye yatar. Artık Ethem ve kardeşleri için sürgün hayatı başlamıştır (Ünal, 2000:255-256). Çerkez Ethem ve kardeşleri imzalamış olduğu protokoller neticesinde Yunan saflarında çalışmalara derhal başlamışlardır. Bunun aşağıda örneklerine baktığımızda göreceğimiz üzere ilk olarak İkinci İnönü Savaşı sırasında Çerkez Ethem'in Türk halkına seslenişini belirtmeliyiz. Peyamı Sabah Gazetesi'nde yer alan bu seslenişte:

“Kardeşlerim! Yunanlıları pekiyi tanırım. Dinimizi, namusumuzu, hürriyetimizi, malımızı müdafaa etmektedirler. Onlar, Türk Milleti'ne karşı değil, asi Mustafa Kemal Paşa ve Uşaklarına karşı harp ediyorlar. Yunan ordusu ilerlediği bu dakikada, köylerinizde, şehirlerinizde kalınız. Kaçmaya kalkışmayınız. İşleriniz ve güçleriniz ile meşgul olunuz. Yunan ordusu şehirlerinizi ve köylerinizi işgal ettiği zaman korkmayınız. Zira hüküm süren intizam, asayiş ve hürriyetten sizde müstefit olacaksınız”.Eğer, Ankara'nın pençesinden vatanınızı ve şahsi hürriyetinizi kurtarmak istiyorsanız bu nasihatimi dinleyin” (Sarıhan, 1984:192). Bu gibi

³⁰Yunan'a iltica etmiş olan heyete baktığımızda; Çerkez Ethem (Sabık Kuva-yı Seyyare Komutanı), Yzb. Tevfik (Ethem'in Biraderi), Reşid (Ethem'in Biraderi, Saruhan Mebusu), İzmirli Yzb. Ethem (Kuva-yı Seyyareden), J.Yzb. Sami (Kuva-yı Seyyareden), Erkan-ı Harp Yzb. Halil, Artin (Kütahya Polis Memurlarından), Manyaslı Şevket (Kuva-yı Seyyare Müfreze Komutanı), Çerkez Ahmet Aga (Kuva-yı Seyyare Müfreze Komutanı), İhtiyat Mülazımı Reşat (Kuva-yı Seyyare Müfreze Komutanı), Binbaşı Abdullah (Kütahya Mntika Komutanı), Ömer Lütfü (Mülkiye Kaymakamı), (Soysal, 1985:217-218).

propagandaların, Anadolu Milli Mücadele döneminde büyük sorunlar yarattığı görülmektedir.³¹

Buna benzer bir diğer vesikada, Kuva-yı Seyyare Kumandan Vekili Reşit Bey imzalı belgeden anlamaktayız.

Garb Cephesi Kumandanlığı

Dünkü düşman tayyaresinin “Reşid” imzalı matbu beyanname atmış ve nüshaları toplattırılmakta bulunmuş olduğu maruzdur. 15 Haziran 1337

Adı geçen Bildiri:

Türk Köylülerine;

Eskişehir ve Dumlupınar muharebe meydanları binlerce cesedinizle setr olunmuştur. Mukaddes kanınız tekrar sel gibi akmıştır. Bütün bu fenalıkların esbabı nedir? Evlatlarım, sözlerime dikkat ediniz: Bunların hepsi Türk ahalisinin mukaddes vatanımızın ve padişahımızın zararına, birkaç mağrur ve benlik göstermeyi isteyen zabitanın menfaatinedir. Türk ahalisinin zararına, onun çocuklarını cebri surette askere sevk etmek, onun hayvanlarını ve hayvanatını gasp etmek ve ona ağır vergileri tediye ettirip kendisine vatan uğruna çalıştıklarını söylemektedirler. Fakat bunlar bilakis menfaat-i şahsiyeyi düşünüyorlar. Vatanın zararına bu muvazinesiz muharebe devam ettikçe, daha büyük felaketlere uğramaktadır. Padişahımızın zararına ki; onun aleyhinde ihtilal eden Ankara mağrurları, kendilerine bir tesir etmeden sizi silahlanmaya sevk etmektedirler. Padişahımızın zararına ki: Kendisi bu felaketli muharebenin devamını kendi ahali için devam etmek istemediğinden, kendisini sultan ve halife olarak tanımamaktadırlar. Birkaç Ankara zabitanının menfaatine ki: Bunların ancak muharebenin devamıyla şan, şeref ve kuvvetleri olabilir. Bunlar Padişahımızın kuvvetini ele geçirebilmek için tahtından uzaklaştırmaya çalışıp kendi fikirlerini icra etmeye çalışmakta, sizi alet olarak isti'mal etmektedirler. Bir taraftan padişahın, mukaddes vatanımızın, familyanızın ve kendinizin menfaatleri vardır. Bunların cümlesine nail olmak arzu ederseniz Ankara'da ikamet eden Türk Milleti'nin zalimlerine itaat etmemeniz icap eder. Diğer taraftan Mustafa Kemal'in ve nezdinde bulunan zabitanın menfaati vardır. Şayet bunların menfaatini vatanın, padişahın ve kendinizin menfaatinden daha mukaddes addediyorsanız, o vakit bunlar için kendinizi katletmeye devam ediniz. Fakat Allah'ın yemini ile sizi temin ederim ki akıttığınız kanlar ve döktüğünüz terler beyhude yeredir. Eskişehir'de, Afyonkarahisar'da ve Dumlupınar'da neticesiz ve beyhude yere kanınızı akıtmışsınız. Neticesiz ve beyhude yere tekrar akıtacaksınız. Şecaatlisiniz fakat adediniz, Yunanlıların karşısında ehemmiyetsizdir. Yunanlıların vesaitinden siz mahrumsunuz. Size bir kimse muavenet etmiyor. Bilakis Yunanlıları cihangir İngiltere muavenet etmektedir. Velez ki Yunanlıları mağlup etmiş ola idiniz, muharebeye İngilizlerle devam edecektiniz. Fakat ne Yunanlılar ve ne de İngilizlerin yaptığı muharebe Türk ahalisine değil; Mustafa Kemal'e karşıdır. Yunan askeri, Mustafa Kemal'le harp ediyor. Yunanlılar, Türk ahalisinin dostluğunu arzu ediyorlar. Yunan askeri, Türk milletinin canını, namusunu, malını ve dinini riayet ve muhafaza ediyor. Bunu da Yunan idaresi altında bulunan Türk Milleti'ni nail olduğu hürriyet, adalet ve emniyet ispat etmektedir”(Genelkurmay Atese Arşiv, 1921: Belge No. 86-2-3) diyerek Milli Mücadele'ye katılımı engellemek istemiştir.

³¹ Anadolu halkına uygulanan kara propagandalar ve kışkırtmalar neticesinde Bolu halkında oluşan yanlış düşünceler bu duruma örnek oluşturmaktadır. Bu durum üzerine Ankara Hükümeti bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirlere arşiv vesikaları üzerinden bakmak gerekirse Örneğin;

İcra Vekilleri Heyeti Riyaset Celilesine 248/3435

Hamdi Beyden mevrud 38/10/29 tarihli bir telgrafnamede Bolu ve havalisinde ki ahali de Yunan ordusunun Hilafet ordusuyla hareket etmekte olduğu kanaati bulunduğu için İstanbul'dan şayan-ı itimat sarıklılardan birkaç kişinin İstanbul'u Anadolu ile beraber olduğunu anlatmaya gitmesi münasip olacağı ihbar edildiği bildirilerek Ankara bu gibi mesaili daha iyi takdir edeceğine nazaran bazı malumat ilave edilmekte olmakla bera-i malumat verilmiştir. Gibi tedbirler alınarak bölge halkının bilinçlendirilmesine çalışılmıştır (BCA, Tarih 2/11/1921, Dosya: 4928).

Çerkez Ethem ve kardeşlerinin bu çabaları, yine de Milli Mücadele'nin kazanılmasını ve bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu engellemeye yetmemiştir. Ethem ve kardeşlerinin, hayatları boyunca devam edecek sürgün dönemleri başlamıştır. Bu arada Ankara İstiklal Mahkemeleri'nde, Çerkez Ethem ve kardeşleriyle ayaklanmaya katılan ve Milli Hükümet'i devirmeye, kendilerinin yönetiminde bir idare kurmaya teşebbüs edenlerin hıyanetleri, düşmanla iş birliği yapacak duruma varmış olmaları dolayısıyla, Ethem ve kardeşleriyle yakınları hakkında birinci derecede suçlu bulunması nedeniyle gıyabında idam hükmü verilmiştir (TİH, 1999:144). Aynı kararda toplam 46 kişi hakkında da hükme varılmıştır. Bu kararların beyanı şu şekilde yapılmıştır:

ASİ ETHEM VE KARDEŞLERİYLE AYAKLANMAYA KATILANLAR HAKKINDA ANKARA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NCE VERİLEN KARAR:

Tafsilâtı sonradan tanzim edilecek ilâmda mufassalan gösterileceği veçhile, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni devirerek milletin arzusu hilafına bir hükümet tesisine sai olacak cürümden maznunu aleyhim künyeleri balâda mufassalan muharrer maznunlardan sabık Kuvve-yi Seyyare Kumandanı Ethem ve biraderi Tevfik ve keza biraderi Saruhan Mebusu Sabıkı Reşit ve mezkûr Kuva-yı Seyyare'den İzmirli Yüzbaşı Ethem, Jandarma Yüzbaşı Sami, Erkân-ı Harp Yüzbaşı Halil, Kütahya polis memurlarından Artin, Kuva-yı Seyyare müfreze kumandanlarından Manyaslı Şevket ve Çerkez Ahmet Ağa ve İhtiyat Mülâzımı Reşat, Kütahya muntika kumandanı sabıkı Binbaşı Abdullah ve Mülkiye Kaymakamlarından Ömer Lütfü'nün müsellâhan taklîbi hükümet cürümünü irtikâp ederek, düşman tarafına firarları anlaşılmasına binaen, cümlesinin gıyaben idamlarına ve emval-i menkule ve gayri menkullerinin canibi hükümetten haciz ve idaresine, hafî Komünist Partisi teşkili suretiyle yine taklîbi hükümet cürümünü irtikâp teşebbüsünde buldukları anlaşılan Tokat Mebusu Nâzım Bey'in müebbeden tevkîfi olan 12 Nisan 1337 tarihinden, Baytar Binbaşı Hacı oğlu Salih Efendi'nin müebbeden tevkîfi olan kânunusani 1337 tarihinden ve matbuat ve istihbarat müdürüyeti memurlarından Ziyetullah Nevşirevan'ın müebbeden tevkîfi olan kanun-u cezai umumiyenin 46. maddesinin delaletiyle Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun ikinci maddesi mucibince on beşer sene müddetle küreğe vaz'larına ve Salih Efendi'nin meslek-i askeriyeden tardına ve hudut harici bulunan Şerif Manatof'un keza gıyaben 15 sene küreğe mahkûmiyetine kavli ve tahrirî surette Hıyanet-i Vataniye cürümünü irtikâp edip 23 Kanunusani 337 tarihinden beri mevkuf ve Yeni Dünya Gazetesi muharriri Nizamettin ve 15 Kanunusani 337 tarihinden beri mevkuf olan Behram Lütfü ve 8 Kanunusani tarihinden beri mevkuf Mustafa Nuri, Abdülkadir Hilmi ve Ahmed Beşer; Behram Lütfü, Mustafa Nuri'nin üçer, Nizamettin'in sekiz sene müddetle Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun üçüncü maddesine tevfikân küreğe vaz'larına ve Baytar Yüzbaşı Efgan ile Kenan Efendi'nin hafî cemiyete intisap eyledikleri cürümünden dolayı meslek-i askeriyeden tard ile mevkuf kaldıkları müddet kâfi görülerek tahliyelerine ve maksad-ı millîyenin istihsaline değin hükümetin tensip edeceği bir mahalde ikametlerine, Yeni Dünya Gazetesi sahib-i imtiyazı ile Ser Muharrir Arif Oruç Efendi'nin keza kaldığı müddet kâfi görülerek hükümetin tensip edeceği bir mahalde ikametlerine ve diğer maznun-u aleyh Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi ve Afyonkarahisar Mebusu Mehmet Şükrü Bey ile Kadı Ferit, Kâtip Nuri, Kemalettin, Hüsnü, Vahit, Hizmetçi Mehmet, Halit, Mustafa Şükrü ve Sıtkı, Hüseyin Nedim, Bahattin, Hoca Fevzi, Kâzım, Osman Zeki ve Cemal Efendilerin âdemi mesuliyetlerine ve sabık Kuvve-yi Seyyare efradından Hayri'nin beraatına, Nazım Bey'in Kayseri Hapishanesinde ve diğerlerinin de Salih'in Kırşehir, Ziyetullah'ın Niğde, Abdülkadir'in Çankırı, Bakkal Ahmet'in Bolu, Hilmi'nin Yozgat, Nizamettin'in Diyarbakır Hapishanelerinde infaz-ı cezalarına ve iş bu kararın Ankara Komutanlığı ile İstinaf Müddei umumiliğine Kayseri, Kırşehir, Niğde, Çankırı, Bolu, Yozgat, Diyarbakır Müddei umumiliklerine tebliğine, Arif Oruç ve Nizamettin hakkında ekseriyetle, diğerleri hakkında ittîfakla karar verildi. 9 Mayıs 337 (TBMM Arşivi, 1921: Dosya. 27-4).

Çerkez Ethem, Yunan'a ilticasından sonraki dönemlerde, maiyetiyle birlikte muhalif harekâtına devam etmiştir. Bu girişimler özellikle Batı Anadolu'da Yunan işgal sahası dâhilinde vuku bulmuştur. Milli Mücadele'nin 1922'de Mudanya Ateşkes Anlaşması'yla bitmesinden sonra Ethem ve maiyeti ilk olarak Yunanistan'a, oradan da Kuşçubaşızade Eşref Bey aracılığıyla Almanya'ya geçmişlerdir.³²

Çerkez Ethem ve kardeşlerinin Yunan'a ilticalarından sonraki süreçte Anadolu ve Ankara hükümetine yönelik muhalif çalışmaları devam etmiştir. Bu çalışmalar genel olarak Anadolu'da örgütlenme ve suikast planları gerçekleştirme üzerine kurulmuş çalışmalardır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan arşiv vesikalarında, Ethem'in bu çalışmaları İstihbarat Raporları olarak tutulmuştur. Bunlara baktığımızda ilk olarak suikast girişimleri yer almıştır.³³ Daha sonra Sisam ve Midilli bölgelerinde adı geçmiş³⁴ ve Anadolu'da gizli bir teşkilat kurup ihtilal yapma durumu arşiv vesikalarındaki istihbarat raporlarında belirtilmiştir.³⁵ Çerkez Ethem kısa süre sonra Lozan görüşmeleri esnasında tekrar ortaya çıkmış; Başbakan Rauf Bey'in İsmet Paşa'ya ve Lozan'daki Türk Heyeti'ne göndermiş olduğu telgrafta, Çerkez Ethem ve iki Ermeni çetesinin İsviçre'ye geçtiğini ve dikkatli olunması gerektiğini bildirmiş; olası suikast girişimine karşı tedbir alınmasını önermiştir (Şimşir, 1994: 307-309). Çerkez Ethem'in İsviçre'de ne amaçla ve ne kadar süre kaldığı bilinmemekle birlikte, 1923-1924 yılları içinde Yunanistan'a döndüğü bilinmektedir. Ethem ve kardeşleri Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra dahi karşıt çalışmalarına devam etmiş;1925'de Musul'a geçen Çerkez Ethem, bölgede Kürt aşiretleriyle diyaloga geçerek, Kürt isyanlarının (özellikle Şeyh Said İsyanı başta olmak üzere) gelişiminde yer almıştır (Bingöl, 1997:36). Çerkez Ethem'in 1925-1930 yılları arasında irili ufaklı Kürt ayaklanmalarına çeşitli şekillerde destek verdiği ve içinde olduğu görülmektedir. Ethem çalışmalarının büyük kısmını Musul,

³² Kuşçubaşızade Eşref Bey'in Anadolu'da ve Yurt dışındaki eylemlerde Çerkez Ethem'e yardım etmiş olduğu arşiv vesikalarında sabittir. Özellikle Kuşçubaşı Eşref Bey ve arkadaşları bu eylemlerinden dolayı yargılanmış ancak delil yetersizliğinden dolayı kefaletle serbest bırakılmışlardır (BCA, Tarih 5/7/1921, Sayı 1045, Dosya: 92-14).

³³ Çerkez Ethem ve Arkadaşlarının Anadolu'da suikast girişimleri üzerine tutulan bir İstihbarat raporunda; *Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti Riyaset Kalemi Mahsus Müdüriyetine Heyeti Vekile Riyasetine ...Yunanistan Ahaviline yakından vakıf bir madamın malumatına nazaran Çerkez Ethem ve kardeşi ve diğer arkadaşlarıyla bir komite teşkil edip adamlarından birini Anadolu'ya geçirmekte muvaffak olduklarını ve maksatları, Kemal, Fevzi, İsmet ve Refet Paşa hazretlerine suikast ile bir darbe-i hükümet vücuda getirmek olduğu hususi bir menbagdan alınan malumat nazarında...* Belirtildiği üzere dikkatli olunması hususunda öneriler bulunmaktadır (BCA, Tarih 19.3.1923, Dosya: 4963).

³⁴ Çerkez Ethem'in Sisam'a gelerek arkadaşlarıyla istişare yaptıktan sonra Midilli'ye geçerek yapmış olduğu çalışmalar belirtilerek, İtalyan torpidolarının bu görüşmeleri takip ettiği ve Erkan-ı Umumi Reisi Fevzi Paşa aracılığıyla İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine bilgi vermişlerdir (BCA, Tarih 8/5/1923, Dosya: 92C168).

³⁵ Çerkez Ethem ile kardeşleri ve Eşref'in Anadolu'da ihtilal Çıkarma girişimlerine karşı Erkan-ı Harbiye Umum-i Riyasetine icap edilen tedbirlerin alınmasına yönelik verilen tezkere (BCA, Tarih 7/5/1923, Dosya: 92C167).

Halep, Bağdat ve Ürdün bölgelerinde büyük Kürt ve Çerkez aşiretlerini arkasına almaya çalışarak genişletmeye çalışmış ve kendine sürekli taraftar bulmaya uğraşmıştır. Bu durum Cumhuriyet arşivinde yer alan istihbarat raporlarıyla da doğrulanmıştır.³⁶ 1930'lu yıllardan sonra zayıflayan Kürt İsyan hareketlerinden sonra Çerkez Ethem, Türk Hükümeti'ne karşı muhalif mücadelesini farklı kulvarlarda yapmaya başlamış; bu mücadeleyi devam ettirmek için birçok grup ve farklı istihbarat kurumlarıyla sürekli iletişim halinde olmuştur.³⁷ Çerkez Ethem'in bu süreç içerisinde önemli eylemlerinden birisine değinmek gerekirse o da; 10 Aralık 1937'de Başbakan Celal Bayar'a, eski bir dost ve silah arkadaşı olarak yazmış olduğu uzun mektubudur. Bu mektubun içeriği gayet ilginç olmakla birlikte Ethem'in o dönemdeki fikri yönünü ortaya çıkarması açısından büyük önem arz etmektedir. Çerkez Ethem mektubunda, Türkiye'nin içinde bulunduğu iktisat, idare, kültür ve dış politikayı değerlendirerek, ülkenin geleceğinin tehlike altında bulunduğunu ifade etmiş ve bu tehlikeden kurtulmak için ona göre yapılması gereken ıslahat programını 4 ana başlıkta toplamıştır. Bu dört ana başlığa baktığımızda:

- 1- Kürtlere, tıpkı Irak Kürdistan'ında olduğu gibi imtiyazlar verilmesi,
- 2- Diğer kardeş cemaatlere eşit hukuk tanınması ve bu çerçevede nispi temsil hakkı verilmesi,
- 3- Gerekirse kendisinin istisna edilmesi ile bir genel affın çıkarılması ve muhaliflerin ülkeye girişine izin verilmesi,
- 4- İnhisar şirketlerin gerektiği şekilde düzenlenmesi ve ithalat-ihracatın halkın menfaatlerine göre yönlendirilmesi (Bingöl, 1997:38).

Çerkez Ethem, mektubunda fikirsel manadaki tarafını göstermekle birlikte, özellikle af hususundaki istemi önemlidir. Nitekim daha sonra görüleceği üzere TBMM'nin 29 Haziran 1938 tarihinde çıkartmış olduğu Af Kanunu³⁸ ile "Yüzellilikler" affedilmiş, yurda dönmelerine izin verilmiştir. Bu kapsamdan yararlanarak 1939 yılında Tefvik Bey yurda girmiş, ancak Ethem ve ağabeyi Reşid yurda dönmeyi reddetmişlerdir. Ömrünü iktidar hırsıyla geçiren Çerkez Ethem ve ağabeyi Reşid Bey, başarılı olamamış ve ülkelerine

³⁶ Çerkez Ethem Halep de iken Urfa da ki aşiretlerin desteğini alabilmek için, Suriye sınırından kaçak olarak geçirdiği Ömer Şevki ve Ali Ömer Reşad adında ki iki adamıyla bölgedeki aşiretlerle iletişim kurmaya ve yanına çekmeye çalışmış. Bunun yanı sıra yine aynı istihbarat raporunda Mevlanzade Rifat ile birlikte İngilizlerden Türkiye Aleyhine örgütlenmek için beşer yüz İngiliz lirası almışlardır (BCA, Tarih 7/7/1925, Dosya:92C31).

³⁷ Türk İstihbarat Kaynaklarına Göre, Çerkez Ethem ve Reşid Bey'in Yurtiçi ve Yurtdışı çalışmalarının finansmanını sakıt halife Abdülmecit, Taşnaksiyon ve Hoybun cemiyetleri (1927 yılında kurulan bu cemiyet Kürt-Ermeni kader kardeşliği adı altında birleşmiştir) (Bingöl, 1997:38).

³⁸ 8 Maddeden oluşan bu Af Kanunu'nda 2.Maddesinde belirtildiği üzere: *Lozanda akdolunan 24/7/1923 tarihli umumî af beyanname ve protokolünde mevzuubahis yüz elli kişilik listede isimleri yazılı şahıslar affolunmuşlardır. Şu kadar ki, bu şahıslara, mesbuk memuriyetlerinden dolayı tekaüd maaşı tahsis edilmez ve bu şahıslar kanununun meriyete girdiği tarihten itibaren sekiz sene müddetle Türk Ceza Kanununun n 20.maddesiyle diğer kanunlara göre âmmе hizmetlerinden sayılan işlerde kullanılmazlar ve bulunamazlar* (T.C. Resmi Gazete,16 Temmuz 1938, Sayı:3961, Kanun no:3527).

dönememişlerdir. Çerkez Ethem 21 Eylül 1948’de Amman’da ölmüş; cenazesi, Vadi-i Sır’daki Kafkas Kabristanı’nda defnedilmiştir (Albayrak, 2004:292-293). Ağabeyi Reşid Bey ise 10 Eylül 1951’de Bandırma’da ölmüştür.

5. 4. ETHEM HADİSESİNE YÖNELİK DÖNEMİN KOMUTANLARI VE DEVLET ADAMLARININ DEĞERLENDİRMELERİ

Çerkez Ethem olayına yönelik, dönemin komutanlarının ve devlet adamlarının değerlendirmelerine ve bakış açılarına baktığımızda büyük farklılıklar görmekteyiz. Bu da bize, bu olay sonucunda tam ve kesin bir bilgi almak durumunu zorlaştırmaktadır. Yapılan bu yorumlarda genel olarak Çerkez Ethem hadisesinin meydana gelişini, Batı Cephesi’ndeki değişikliklere ve akabinde gelişen olaylara bağlanmıştır. Bu yorumlara baktığımızda;

Doktor Rıza Nur’un “Hayatım ve Hatıratım” adlı eserinde; Mustafa Kemal’in Ali Fuad ve Ethem’i kendisine karşı bir tehlike olarak görmeye başlamasından dolayı bu ikiliyi ayırmak için Ali Fuad Paşa’yı görevden alıp yerine kendisine daha sadık olan İsmet Paşa ve Refet Paşa’yı görevlendirmek isteğine vurgu yapmaktadır (Rıza Nur, 1968:689). Bu durumda Ethem’in isyanına giden sürecin bu şekilde açıldığı vurgulamaktadır.

Kazım Özalp ise “Ethem’in akıbetinin bu şekilde tecelli etmesinde kendisinden çok çevresindekilerin telkinleri ve onu amaçları doğrultusunda kullanmak isteyenlerin etkisi olmuştur” diyerek Ethem’in saygılı, cesur ve fedakâr olduğundan bahsetmektedir (Ünal, 2000:265).

Kılıç Ali de hatıralarında, Çerkez Ethem’in bizzat bu durumu Mustafa Kemal ile görüşmek için Ankara’ya geldiğini bildirmekte, amacının İsmet Paşa’yı Garp Cephesi Kumandanlığı’ndan uzaklaştırması için baskı yapmak olduğunu belirtmektedir. Bu amacını gerçekleştiremediği takdirde Paşa’yı kendi yatak odasında vurmak olduğunu, bunun için de görüşmeye on beş silahlı adamıyla beraber gelmiş olduğunu belirtmektedir (Turgut, 2010:134).

İsmet İnönü ise hatıralarında; Batı Cephesi Kumandanlığı’na gelmesinden sonra Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare ile başlayan anlaşmazlıklarını, Ankara’ya raporlar halinde bizzat Mustafa Kemal Paşa’ya telgrafla bildirmekte olduğunu yazmaktadır. Raporlarında Kuva-yı Seyyare birliklerinin ve komutanlarının emirlerine riayet etmediklerini ve bölgede ikilik çıkarttıklarından bahsetmenin yanı sıra, bu birliklerin başıboşluğundan şikâyet etmekte

ve bu konunun üzerinde durulması gerekliliğini Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdiğini söylemektedir (Selek, 2006:218-219).

Ali İhsan Paşa konuyla ilgili olarak: “Ethem’in böyle bir denaeti irtikâp edeceğini tahmin etmem. Eğer söylendiği gibi ise kafasına bir kurşun sıkar veya düşman hatlarına saldırıp şehit olur. Cinnet geçirmeden böyle bir şey yapacağına ihtimal vermem” diyerek Ethem hakkında fikirlerini vurgulamıştır (Ünal, 2000:266).

Ali Fuat Cebesoy hatıralarında; Yeşil Ordu Cemiyeti'nin faaliyetlerinin Mustafa Kemal Paşa'yı rahatsız etmeye başladığını ifade etmekte, bu yapılanmanın başkarakterlerinden olan Ethem ve kardeşlerine yönelik tavır aldığını belirtmektedir (Cebesoy, 2000:494-495).

Dr. Teyfik Rüştü Aras ise Ethem'in tahrik edilmiş olmasından bahsederek ağabeyi Reşid'in faaliyetlerinin onun üzerine mal edildiğini belirtmektedir (Kutay, 1972:322).

Mustafa Kemal Nutuk da isyanın sürecini şu şekilde özetler: Eskişehir'de Reşit Bey ile yapmış oldukları konuşmada, Reşid Bey'in ileri giderek komuta ve hükümet kavramlarını tanımadığını, belli bir zümre tarafından emir altına girmeyeceğini belirtmiş ve ortamın gerilmesine neden olmuştur. Bu duruma sert bir şekilde çıkışan Mustafa Kemal ve İsmet Paşa gereğinin yapılacağı hususunda diretmişler ve geri adım atmamışlardır. Bu andan itibaren Mustafa Kemal, Çerkez Ethem ve kardeşlerinin aleni bir şekilde isyan teşebbüslerine giriştiklerini belirtmektedir (Atatürk, 2005:356-357). Bir de Çerkez Ethem üzerinde çalışan araştırmacıların yorumlarını dinlemek, kanımca daha sağlıklı sonuçlar alabilmek açısından önemlidir:

Cemal Şener, Ethem hadisesiyle ilgili olarak: “Ethem Bey, TBMM'nin kurulup güçlenmesine kadar önünde saygıyla durulan bir kişiydi. Ne zaman ki merkezi otorite güçlendi, o zaman dizginleri ele almak istedi. Bu karara karşı direnen milis güçleri isyancı durumuna düştüler. Aslında bu açık bir isyandan çok, zamanı geçen bir yapının daha çağdaş bir örgüt yapısına karşı bir var olma mücadelesidir (Şener, 1984: 68).

Zeki Sarıhan, Çerkez Ethem olayı ile ilgili olarak: “Çerkez Ethem'in tasfiyesi bir zorunluluktur. Tasfiye nedenlerini de kendisi hazırlamıştı. Çerkez Ethem bir haindir. Onun bu tutumunu mazur görmek, Türkiye Halkı'nın siyasi geleceği açısından tehlikeli bir tutumdur” (Sarıhan, 1984:176) demiştir.

Cemal Kutay ise bu olayı şöyle açıklamaktadır: “Ethem hain değildir. Politikanın ve perde arkası olayların bulaştığı konularda ise Ethem, çeşitli tesirlerin altında kalmaya mahkûm yapıda ve her zaman hata yapabilir bir insandır” (Kutay, 1972:354-356).

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşına İttifak bloğunun yanında girerek çok ağır yüklerin altına girmiştir. Zaten askeri ve iktisadi çöküntü içinde olan Osmanlı Devleti, Müttefiklerinin yanında, kendi menfaatlerinin kaybı uğruna fedakârlık yapmak durumunda kalmıştır. Savaşın İttifak Devletleri aleyhine bir hal alması, Osmanlı Devleti'ni de zor duruma düşürmüştür. Sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde, İngilizlerin baskılarıyla Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mondros Mütarekesi içeriği bakımından, Osmanlı Devletinin hukuki varlığını tehdit eden çok ağır şartlar içermekteydi. Bu antlaşmanın şartlarına dayanarak İtilaf Orduları, Osmanlı topraklarında işgallere başladılar. Türk halkı haksız işgallere karşı basın ve yayın yoluyla tepki göstermiş ancak düzensiz ve dağınık olan bu tepkiler pek bir fayda vermemiştir. Ancak 15 Mayıs 1919'da İzmir'in, İngiliz desteği ile Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine süreç farklı bir boyuta taşınacaktır. İzmir'in işgali ve hemen ardından gelen katliamlar, Anadolu'da şiddetle yankı bulmuştur. Yurdun dört bir yanında dev mitingler düzenlenmiştir. Bunun yanında, Osmanlı yönetiminin işgallere ve katliamlara seyirci kalması halkı kendi başlarına teşkilatlanarak müdafaa grupları kurmalarını zorunlu kılmıştır. Böylece Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurulmuş, gazeteler çıkarılmış; halk aydınlatılmaya çalışılmıştır.

İtilaf Devletleri tarafından Anadolu'ya salınan Yunanlılar, kendilerine vaat edilen İzmir Sancağı ve çevresiyle yetinmemişler ve Anadolu'nun içlerine doğru işgal sahasını genişletmeye koyulmuşlardır. Yunan orduları girmiş olduğu alanlarda bölge insanına madden ve manen büyük zararlar vermişler ve büyük bir insanlık suçu işlemişlerdir. Yunan işgal sahasından vuku bulan büyük katliam hareketlerine karşı İstanbul hükümetinin çaresizliği ve sessizliği bölge halkından Yunanlılara karşı yalnız olduğu hissi yaşatmış ve bunun akabinde halk canını malını ve namusunu koruyabilmek için aralarında teşkilatlanarak silahlı birlikler teşekkül etmişlerdir. Bu silahlı birlikler bölgede ilk Kuva-yı Milliye birliklerinin oluşmasını sağlamış ve Milli Mücadele fiili olarak başlamıştır.

Alaşehir ve Balıkesir kongreleriyle, Redd-i İlhak Cemiyetleri ve Kuva-yı Milliye güçleri, maddi açıdan desteklenmiş, Yunan işgallerinin durdurulması için vazifelendirilmişlerdir. Kuva-yı Milliye'nin kurulum amacı belirtildiği üzere düşmanı durdurmak ve en kısa zamanda işgalleri sonlandırmaktır. Kuva-yı Milliye düzenli bir ordudan çok, bir gerilla milis gücüdür. Halkın içinden çıkan bu silahlı gruplar yöre insanı başta olmak üzere sivil ve askeri unsurlar tarafından kurulmuştur.

Bu milis çeteler, ileride de göreceğimiz üzere Milli Mücadele'deki Milli Ordu'nun çekirdeğini oluşturacaktır. Kısa sürede teşkilatlanarak büyüyen Kuva-yı Milliye teşkilatları Batı Anadolu'da genişleyerek Ayvalık, Ödemiş, Soma, Akhisar, Alaşehir, Aydın ve Salihli yörelerinde birçok Kuva-yı Milliye birlikleri ortaya çıkmıştır. Bunların içinde Özellikle Salihli yöresinde ortaya çıkan Kuva-yı Milliye teşkilatının önemi büyüktür. Rauf Bey ve Miralay Bekir Sami Bey'in davetiyle Çerkez Ethem Salihli'ye gelmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa'da gerilla eğitimi görmüş, Bulgar cephesinde savaşmış ve başarılar kazanmış, Irak'ta ve İran'da devlete hizmet etmiş, Afganistan'daki harekâtlara katılmış olan Ethem Bey maharetli ve tecrübeli bir asker olarak Salihli Cephesinin temellerini atmıştır. Ethem, burada Teşkilat-ı Mahsusa'dan kalan silahları almış. Kuva-yı Seyyare adını verdiği birliklerini nizami olarak teşkilatlandırmıştır. Başta akrabaları ve yakınları olmak üzere Sakarya'dan Çanakkale'ye kadar, bölgedeki tüm Çerkez yerleşimlerine ve köylerine adam çıkararak kuvvet toplamaya başlamıştır. Bölgedeki yerel kahramanlar ve efelerle de irtibat kurarak, mücadele sahasını ve asker sayısını genişletmiştir, eski ittihatçılardan kişileri de yanına olarak milis sayısını artırmıştır. Bu güçlerle Ethem Yunanlıları ilk defa Salihli'de Bozdağ'da durdurmayı başarmıştır.

Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'si, bölgede birçok önemli görev üstlenerek, milli mukavemetin sağlanmasında büyük yarar göstermiştir. Bu vazifelere baktığımızda ilk olarak, Yunan ileri harekâtını durdurmak ve bölgede milli direnişi kuvvetlendirmek; ikinci olarak cephe düzeni oluşturmak, askeri ikmal ve lojistik destek sağlamak; üçüncü ve en önemli görevi de Milli Mücadele'ye karşı çıkan iç isyanları bastırmak ve engellemek olmuştur. Özellikle bu görev Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'sinin yurt çapında büyük üne kavuşmasını sağlamıştır. Anzavur, Adapazarı, Bolu, Düzce İsyancıları, Yozgat Ayaklanması, gibi iç isyanlar Çerkez Ethem kuvvetlerinin milis güçleriyle bastırılmıştır. Tüm bu askeri hareketler, Ethem'in yukarıda bahsettiğimiz üzere yurt çapında büyük üne kavuşmasında önemli rol oynamıştır. Çerkez Ethem bu ün ve kuvvetle kısa süre de Batı Cephesinde ki üstünlüğü ele geçirmiştir. Bölgede ki Kuva-yı Milliye komutanlarıyla çatışmaya başlamış ve istemediği komutanları oradan uzaklaştırmış, yerel çeteleri ve efeleri de baskı altına alarak, bölgede tek güç konumuna yükselmiştir.

16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali edilmesi ve son Osmanlı Meclisi'nin dağıtılması üzerine Sivas kongresinde kurulmuş olan Temsil heyeti, Ankara'ya gelerek 23 Nisan 1920'de Ankara'da Milli hükümeti kurmuşlardır. Bu sıralarda Yunan İşgal kuvvetleri Milne hattını aşarak Bursa ve Uşak'a girmiş bu durum Anadolu'da infiallere ve

korkuya sebep olmuştur. Yer yer gelen yenilgi haberleri ve Konya'dan gelen isyan sesleri, halkın giderek maneviyatını sarsmaya başlamıştır. Bunun üzerine halkın ve ordunun mukavemetini artırmak ve kötü havayı dağıtmak için Gediz'de ki korunmasız Yunan Tümenine taarruz fikri gündeme gelmiştir. Özellikle Ethem Bey ve Ertuğrul Grubu Kumandanlarının, Batı Cephesi Kumandanı Ali Faud Paşa'ya askeri harekât için ısrar etmeleri ve Ali Fuad Paşa'nın da bu durumunu kabul etmesi üzerine Gediz Taarruzu başlamıştır. Başlatılan bu harekât, birliklerin iletişimsizliği, kötü hava şartları, Milli kuvvetlerin düzensizliği ve emir kademe sisteminde ki bozukluktan dolayı başarılı olunamamıştır. Bu durum TBMM'de Kuva-yı Milliye birliklerine olan güveni zedelemiş ve kurtuluş için düzenli birliklerin kurulması hususu gündeme gelmiştir.

Ankara hükümeti almış olduğu bir takım kararlar gereği, Batı Cephesinin teşkilatlanmasında değişikliğe gitmiş, Ali Fuad Paşa görevden alınmış, Cephe ikiye bölünmüş ve Milli kuvvetlerin düzenli birliklere dönüştürülme işlemine geçilmiştir. İşte bu süreç Çerkez Ethem ve TBMM arasında ilk huzursuzlukların başlamasına neden olmuştur. Milis kuvvetlerin, Düzenli Orduya dönüştürülmesi fikrine karşı çıkan Ethem ve kardeşleri bu durumu kendilerine ve birliklerine karşı oluşturulmuş bir tasfiye süreci olarak değerlendirmiş ve duruma geniş çap da muhalefet etmişlerdir.

Batı Cephesinde meydana gelen bu gerginlik üzerine Ankara Hükümeti ile Ethem arasındaki sorun barış yoluyla çözülmek istenmiş ancak bu mümkün olmamıştır. Nedeni ise Ethem ve ağabeyi Tefik Bey'in Cephe içerisinde komuta değişiklikleri üzerinde bitmek bilmeyen istekleri ve başlarına buyruk tavırları uzlaşma yolunun kapanmasında büyük etki etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın dahi araya girmesi sonucu değiştirmemiş ve arada ki uçurum derinleşmiştir. Mesele üzerine TBMM'de yapılan görüşmeler sonucunda; sorunun yine de barış yoluyla çözümlenmesi görüşü hâsıl olmuş ve meselenin çözümü için Ankara'dan, Ethem'in ve Tefik Bey'in bulunmuş olduğu Kütahya'ya içerisinde ağabeyleri Reşid Beyin de olduğu bir uzlaşma heyeti gönderilmiştir. Heyet, Çerkez kardeşlerle görüşükten sonra Meclise gönderdiği raporunda Meselenin konuşularak çözülemeyeceğini bildirmiştir. Zaten o sıralarda da Çerkez Ethem'in meclise göndermiş olduğu telgrafta alenen Meclisin varlığına kastederek İsyân mesajları vermesi durumun artık konuşularak çözüme kavuşturulmasını imkânsız hale getirmiştir.

Ethem, bundan sonra Ankara'ya karşı isyan bayrağını açacaktır. Batı Cephesi'ndeki orduların haberleşmelerini kesecek ve emrinde ki milis kuvvetlere gizli mektuplar yazarak olası saldırılara karşı önlem almalarını isteyecektir. Bu sıralarda TBMM hükümeti Ethem ve

kardeşlerine karşı, 31 Aralık 1920'de, bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriyle Ethem birlikleri isyancı olarak kabul edilmiş ve Batı Cephesi'nde üstüne askeri birlik gönderilmiştir. Bunun talimat üzerine Çerkez Ethem İsyanını bastırmak için Batı Cephesinin, kuzey ve güney hatlarında kuvvetler görevlendirilmiştir.1 Ocak 1921 tarihinden başlayarak, 11 Ocak'a kadar sürmüş olan askeri harekât neticesinde, Çerkez Ethem ve mahiyeti 11 Ocak'tan itibaren geri çekilmeye başlamıştır. Akabinde devam eden takip ve tedip harekâtı neticesinde,15 Ocak 1921 de Ethem birlikleri çözülmüştür. Bu sıralar Ethem ve sınırlı sayıda kalan mahiyeti Yunanlılarla yapmış oldukları protokol gereği Yunan saflarına sığınmışlar ve İzmir'e götürülmüşlerdir. Ethem ve kardeşleri bu dönemden sonra Yunan saflarında Milli Mücadele aleyhine çalışacak ancak başarı elde edemeyeceklerdir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Çerkez Ethem ve kardeşleri muhalefetlerine ülke içinde ve dışında kurmuş oldukları bağlantılarla devam edeceklerdir. TBMM hükümeti tarafından vatana ihanet suçuyla suçlanan ve haklarında gıyabi olarak İdam cezası verilen Çerkez kardeşler bundan sonra ki hayatlarına sürgün olarak devam edecekler ve yüz ellilikler listesinde yer alacaklardır. Ethem ve kardeşleri Sürgün yıllarından ömürlerinin sonuna kadar bu iktidar hırslarından vazgeçmeyeceklerdir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akandere, O. ve Polat, H.A. (2011), *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşısı Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

Albayrak, M. (1998), *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

Albayrak, R. (2004), *Ethem Bey'in Sürgün Yılları ve Simav Olayları(1919-1948)*, Berikan Yayınevi, Ankara

Apak, R. (1990), *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarik Kurumu Basımevi, Ankara

Arıkan, Z. (1989), *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

Atatürk, M.K. (2005), *Nutuk*, Yay. Hazırlayan, Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

Atay, F. R. (2012), *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul

Aydemir, Ş. S. (2011), *Tek Adam(1919-1922)*, Cilt II, Remzi Kitabevi, İstanbul

Aydemir, Ş. S. (2011), *İkinci Adam(1884-1938)*, Cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul

Bıyıklıoğlu, T. (2000), *Atatürk Anadolu'da(1919-1921)*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Mayıs İstanbul

Cebesoy, A. F. (2000), *Milli Mücadele Hatıralarım*, Temel Yayınları, İstanbul

Cebesoy, A. F. (2001), *Bilinmeyen Hatıralar (Kuva-yı Milliye ve Cumhuriyet Devrimleri)*, Temel Yayınları, İstanbul

Churchill, W. (1969), *İstiklal Savaşında*, Yeni İstanbul Yayınları, İstanbul

Çavdar, T. (2001), *Milli Mücadeleye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Tarih Kültür Dizisi; 203, Mayıs İstanbul

Çerkez Ethem (1962), *Çerkez Ethem'in Hatıraları*, Dünya Yayınları, Ankara

Çiçek, İ. (2010), *Kurtuluş Savaşında Salihli Kuva-yı Milliyecileri*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları 26, Salihli

Dinamo, H. İ. (1974), *Kutsal İsyan "Milli Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikâyesi"*, Cilt 3, May Yayınları, İstanbul

Ergil, D. (1981), *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Turhan Yayınları, Ankara

- Ergül, T. (2007), *Merkezi Otoriteden Bağımsız, Sivil Temelli Halk Hareketi Örneği Olarak "Kurtuluş Savaşı'nda MANİSA"*, 2. Basım, Kebikeç Yayınları, Ankara
- Erim, N. (1953), *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinler I (Osmanlı İmparatorluğu)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara
- Eroğlu, H. (1977), *Türk Devrim Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara
- Gaulis, B. G. (1999), *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*, Çev. Cenap Yazansoy, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Ekim İstanbul
- Güralp, Ş. (1958), *İstiklal Savaşının İçyüzü*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul
- Hablemitoğlu, N. (2006), *Milli Mücadelede Yeşil Ordu Cemiyeti*, Birharf Yayınları, İstanbul
- Hallı, R. (1992), *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları*, C.I, Kaynak Yayınları, İstanbul
- Karakaş, İ. ve Aksop, G. (2007), *Atatürk, Atatürk'ü Anlatıyor II "Ulusal Giz"*, Milliyet Gazetesi Yayını, İstanbul
- İğdemir, U. (1973), *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Jaescke, G. (1989), *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918–11 Ekim 1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Jaescke, G. (2001), *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri I*, Çev. Cemal Köprülü, Cumhuriyet Yayınları, Tarih Kültür Dizisi:200, Nisan İstanbul
- Karabekir, K. (1992), *Paşaların Hesaplaşması, istiklal Harbine Neden Girdik. Nasıl Girdik, Nasıl idare Ettik*, Yay. Haz. İsmet Bozdağ, Emre Yayınevi, İstanbul
- Karabekir, K. (1988), *İstiklal Harbimiz*, Genişletilmiş Yeni Baskı, Merk Yayıncılık, İstanbul
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1981), *Ergenekon*, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara
- Kocatürk, U. (1988), *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Kurat, A. N. (2010), *Rusya Tarihi "Başlangıçtan 1917'ye Kadar"*, 5. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Kutay, C. (1972), *Çerkez Ethem Dosyası I*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul
- Müderrişoğlu, A. (1990), *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- Yunus Nadi (1955), *Mustafa Kemal Paşa Samsunda*, Sel Yayınları, İstanbul
- Yunus Nadi (1998), *Birinci Büyük Millet Meclisi*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Nisan İstanbul

- Yunus Nadi (1955), *Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti*, Sel Yayınları, İstanbul
- Rıza Nur,(1968),*Hayat Ve Hatıratım*, Cilt 3, Altındağ Yayınları, İstanbul
- Onar, M. (1995), *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları II*, Kültür Bakanlığı Yayınları/Atatürk Dizisi: 45, Ankara
- Orbay, R. (1993), *Cehennem Değirmeni*, Cilt.1, Emre Yayınevi, İstanbul
- Otman, A. ve Aksakal, A. (2004), *Antik Çağdan Günümüze "Salihli"*, Araştırma Salihli
- Özkaya, Y. (1981), *Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayın Sayı. 414, Ankara
- Özkaya, Y. (2007), *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın*, Atatürk araştırma merkezi Yayınları, Ankara
- Özkaya, Y. (2001), *Milli Mücadele'de Ege Çevresi I*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Aydınlanma Dizisi:197, Nisan İstanbul
- Öztoprak, İ. (1989), *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Öztuna, Y. (1983), *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt 12, Ötüken Yayınevi, İstanbul
- Sarıhan, Z. (1993), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Sarıhan, Z. (1994), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Sarıhan, Z. (1995), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Sarıhan, Z. (1984), *Çerkez Ethem'in İhaneti*, Kaynak Yayınları, İstanbul
- Sarıkoçuncu, A. (2007), *Milli Mücadele Din Adamları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Saydam, A. (2010), *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, 2. Basım, TTK Basımevi Ankara
- Selek, S. (2006), *İsmet İnönü Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Kasım-İstanbul
- Selek, S. (1976), *Anadolu İhtilali*, Cem Yayınları, İstanbul
- Sonyel, S. R. (1995), *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Soysal, İ. (1985), *Kurtuluş Savaşında İşbirlikçiler*, Gür Yayınları, İstanbul

- Şapolya, E. B. (1969), *Mustafa Kemal ve Birinci Büyük Millet Meclisi Tarihçesi*, Ülkemiz Yayınları:1, Ankara
- Şapolya, E. B. (1957), *Kuva-yı Milliye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara
- Şener, C. (1984), *Çerkez Ethem Olayı*, Okan Yayıncılık, İstanbul
- Şimşir, B. (1994), *Lozan Telgrafları II*, TTK yayınları, Ankara
- Tetik A. (2009), *Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922*, Cilt 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara
- Tonybee, A. J. (2000), *Türkiye II(Bir Devletin Yeniden Doğuşu)*, Çev. Kasım Yargıcı, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Ocak İstanbul
- Turgut, H. (2010), *Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 12.Baskı, İstanbul
- TİH, ATASE BAŞKANLIĞI (1994), *Yunanlıların Batı Anadolu İstila Hareketine Başlamaları İzmir'in İşgali-Mustafa Kemal Paşanın Samsun'a Çıkması-Milli Mukavemetin Kurulması*, II. Cilt Batı Cephesi I. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara
- TİH, ATASE BAŞKANLIĞI (1991), *Batı Cephesi, 4 Eylül 1919-9 Kasım 1920*, 2'nci Cilt 2'nci Kısım Genelkurmay Basımevi, Ankara
- TİH, ATASE BAŞKANLIĞI (1964), *İç Ayaklanmalar(1919-1921)*, Cilt VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara
- TİH, ATASE BAŞKANLIĞI (1999), *Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, II'nci Cilt Batı Cephesi 3'ncü kısım, Genelkurmay Basımevi,
- Türkmen, Z. (2007), *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Berikan Yayınevi, Nisan Ankara
- Türkmen, Z. (2007), *Milli Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, Berikan Yayınları, Mayıs Ankara
- Ünal, M. (2000), *Kurtuluş Savaşında Çerkeslerin Rolü*, Takav Matbaası, Ankara
- Velidedeoğlu, H. V. (1999), *İlk Meclis*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Nisan İstanbul
- Villalta, J.B. (1982), *Atatürk*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Yalçın D. ve diğerleri (2009), *Türkiye Cumhuriyet Tarihi I.Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, Ankara
- Yurtsever, S. (2008), *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri (Örnek Olay İncelemeleri 1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

Zürchern, E. J. (2003), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul

MAKALELER

Acar, K. (2002), “Kafkasya'da Rus İstilas ve Direniş Hareketleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt.18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.515-521

Akandere, O. (2007), “Aydın Kuva-yı Milliyesi ile Heyet-İ Temsiliye Arasındaki İlişkiler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 39, Mayıs Ankara, ss.303-335

Akça, B. (2000), “Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe'nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. I, S. 2, ss. 25-32

Arıkan, R. (2010), “İstiklal Savaşına Doğru Milli Bilincin Doğuşu”, *History Studies*, Cilt 2, S.2, Samsun, ss. 453-467

Arıkan, Z. (2003), “Milli Mücadele'de Balıkesir”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 24, Kasım, Ankara, ss.469-474

Aslan, T. (2008), “Arşiv Vesikalarına Göre Batı Anadolu'da Yunanlılara Karşı Kazanılan Askeri Başarılar Karşısında Duyulan Memnuniyete Dair Yazışmalar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17, İzmir, ss.35-50

Aytepe, O. (2004), “Milli Mücadele'de Bilecik Görüşmesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 33-34, Ankara, ss.23-31

Balkaya, İ. S. (2008), “Mütareke Dönemi Asayişin üç Boyutu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 4, Mayıs Ankara, ss.17-34

Bingöl, S. (1997), “Çerkez Ethem'e Dair Yeni Bazı Belgeler ve Değerlendirmeler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 40, Nisan İstanbul, ss.35-43

Böke, P. (2007), “Son Osmanlı Meclisinde Yunan İşgaline Dair Tartışmalar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/15, İzmir, ss. 309-323

Çakmak, Z. (2009), “Batı Anadolu'da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 19, S. 1, Elazığ, ss. 209-221

Çelik, K. (2007), “Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.40, Kasım Ankara, ss.569-613

Çukurova, B. (1987), “15 Mayıs 1919, İzmir'de Yunan Mezalimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. III, Sayı: 8, Ankara, ss. 461-471

Demir, Ş. (2012), “Milli Mücadelede Celal Bayar (1919-1923)”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.15-16, İstanbul, ss.53-78

- Demirci, D. (2009), “Demirci Mehmet Efe ve Isparta’nın İğdecik Köy’ündeki Karargâh Konağı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22, Isparta, ss.125-144
- Demirel, M. (2005), “Kırım Savaşından Sonra Eskişehir’e Yerleştirilen Göçmenler”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 28, Erzurum, ss.311-319
- Demirözit, D. (2005), “Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, ss. 291-312
- Demiryürek, M. (2006), “İngiliz Muhipler Cemiyeti Hakkında Bazı Notlar ve Belgeler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 37-38, Mayıs-Kasım Ankara, ss.77-101
- Güneş, G. (2007), “İzmir’in İşgali ve Aydın’daki Yankıları”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, Şubat Ankara, ss.23-55
- Halıcı, Ş. (2007), “İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadeleye Karşı Yeni Bir Taktiği: Sadâkatnâmeler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 40, Kasım Ankara, ss.625-642
- Karayaman, M. (2007), “İzmir’in Valisi İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in işgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/15, İzmir, ss.3-18
- Kılavuz, N. (2011), “Kahramanlıktan Vatan Hainliğine, Kuva-yı Seyyare’nin Teşkili ve Tasfiyesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1,Elazığ, ss.273-288
- Kılıç, F. (2011), “Bolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Faaliyetleri”, *AİBÜ Eğitim Fakültesi Üniversitesi Dergisi*, Cilt.11, S.1, Bolu, ss.29-37
- Kobal, Y. (2002), “Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.78-88
- Köksal, O. (2010), “Geride Kalmış Bir Kuva-yı Milliyeci: Kaymakam Bayatlı Arif Bey ve Karakeçili Müfrezesi”, *History Studies Volume*, Cilt 2, S.2, Samsun, ss.469-492
- Köstüklü, N. (2002), “Milli Mücadelede Batı Cephesi, Savaşlar ve Zaferler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 16, Ankara, ss.168-182
- Kuran, E. (1995), “Hacim Muhittin Çarıklı’nın “Kuva-yı Milliye Hatıraları’na” Göre Kurtuluş Savaşı’nda Gönen ve Çevresi (1919-1920)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XI, Sayı 31, Mart Ankara, ss.43-48
- Ocak, A. Y. (2010), “Çapanoğlu İsyanı: Bir Yeniden Bakış”, *Türk Kültürü Araştırma Dergisi*, 2010-2 (Güz Dönemi), Ankara, ss.259-266
- Özkaya, Y. (1992), “Kuva-yı Milliye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 8,S.24, Temmuz Ankara, ss.185-212
- Özüçetin, Y. (2004), “Milli Mücadele İçerisinde”19 Mayıs 1919”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Ankara, ss.65-74

Özüçetin, Y. ve Dağistan, M. (2010), “Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, S. IX/ 20-21, İzmir, ss.3-30

Sarısr, S. (2006), “Yunanlıların Batı Anadolu'da Nüfus Çoğunluğunu Sağlama Gayretleri ve Yunan Hükümeti'nin Bir Genelgesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 37-38, Mayıs-Kasım Ankara, ss.127-139

Sofuoğlu, A. (2002), “İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 29-30, Mayıs-Kasım Ankara, ss.131-142

Sofuoğlu, A. (2002), “Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Millî Direniş: Kuva-yı Milliye (1918-1921)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.618-627

Tekin, A. (2002), “Millî Mücadele Bütçeleri, Vergi Politikası ve Dış Yardımlar (1919-1923)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.137-150

Türkmen, Z. (2001), “İzmir’ in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 10, Kayseri, ss.121-133

Ural, S. (2002), “Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.790-800

Ünüvar, S. (2002), “Millî Mücadele Döneminde Çalışma Hayatı ve Ekonomi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.128-136

BELGELER

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (2011), ATASE Yayınları, Sayı 127, yıl 60,”Birinci İnönü Muharebesi”, belge no; 1 ss.3-7, belge no;41 ss. 161-166, belge no; 59 ss. 223-225, Ankara

Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler; Klasör 3 Dosya 1335/4-1 Fihrist 1-2, Hazırlayan ATASE, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,

-Tarih 16/5/1920, Sayı:7,Dosya:42-1,Fon Kod:30.18.1.1, Yer No:1.1.8

-Tarih 23/6/1920,Sayı:57,Dosya:39-2,Fon Kod:30.18.1.1, Yer No:1.3.19

-Tarih 18/9/1920, Fon Kod:30.18.1.1, Yer No:1.12.1

-Tarih 9/11/1920, Sayı:336, Dosya:38-7, Fon Kod:30.18.1.1, Yer No:1.18.13

-Tarih 9/11/1920, Sayı:335,Dosya:107-1,Fon Kod:30.18.1.1, Yer No:1.18.12

-Tarih 2/1/1921,Sayı:475, Dosya:90-14,Fon Kod:30.18.1.1,Yer No:2.26.1

-Tarih 8/1/1921,Sayı:497,Fon Kod:30.18.1.1, Yer No:2.27.3

-Tarih 14/2/1921,Dosya:302, Fon Kod:30.10.0.0,Yer No:31.175.2

-Tarih 7/4/1921,Dosya:562,Fon Kod:30.100.0.0.,Yer No:56.378.2

-Tarih 5/7/1921,Sayı 1045,Dosya:92-14,Fon Kod:30.18.1.1, Yer No:3.29.16

-Tarih 2/11/1921,Dosya:4928,Fon kod:30.10.0.0, Yer No:54.354.27

-Tarih 19/3/1923,Dosya:4963,Fon Kod:30.10.0.0,Yer No:54.357.3

-Tarih 7/5/1923, Dosya:92C167,Fon Kod:30.10.0.0, Yer No:107.699.4

-Tarih 8/5/1923,Dosya:92C168,Fon Kod:30.10.0.0.,Yer No:107.699.5

-Tarih 20/11/1924,Dosya:3038,Fon Kod:30.10.0.0, Yer No:31.175.38

-Tarih 7/7/1925,Dosya:92C31,Fon Kod:30.10.0.0, Yer No:106.695.30

Genelkurmay Ateşe Arşivi, İSH. Kutu No: 1223, Gömlek No: 86, Belge No: 86-2-3

Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Sayı: 74 (Mart 1976)
Belge. 1597, Ankara 1976

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 34 Vesika no: 853, Sayı 73 belge Vesika no: 1575, Sayı 73 belge Vesika no: 1587

TBMM Arşivi; İstiklal Mahkemesi, T-2, Dosya 27-4

TBMM Zabıt Cerideleri ve Tutanakları

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 9 Aralık 1920, Cilt 1, 111. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001111.pdf>
(5.6.2013)

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 27 Aralık 1920, Cilt 1, 123. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001123.pdf>
(20.7.2013)

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 29 Aralık 1920, Cilt 1, 125. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001125.pdf>
(20.7.2013)

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 30 Aralık 1920, Cilt 1, 126. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001126.pdf>
(21.7.2013)

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 8 Ocak 1921, Cilt 1, 131. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001131.pdf>
(21.7.2013)

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Şubat 1922, Cilt 2, 165. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT02/gcz01002165.pdf>
(8.10.2013)

TBMM Zabıt Cerideleri, 27 Ekim 1920, Cilt 5, 91. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c005/tbmm01005091.pdf>
(10.10.2013)

TBMM Zabıt Cerideleri, 3 Ocak 1921, Cilt 7, 128. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c007/tbmm01007128.pdf>
(10.10.2013)

TBMM Zabıt Cerideleri, 8 Ocak 1921, Cilt 7, 131. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c007/tbmm01007131.pdf>
(11.10.2013)

TBMM Zabıt Cerideleri, 10 Ocak 1921, Cilt 7, 132. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c007/tbmm01007132.pdf>
(11.10.2013)

TBMM Zabıt Cerideleri, 13 Ocak 1921, Cilt 7, 133. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c007/tbmm01007133.pdf>
(12.10.2013)

TBMM Zabıt Cerideleri, 17 Ocak 1921, Cilt 7, 134. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c007/tbmm01007134.pdf>
(13.10.2013)

TBMM Zabıt Cerideleri, 20 Ocak 1921, Cilt 7, 135. Birleşim,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c007/tbmm01007135.pdf>
(13.10.2013)

Milli Mücadelede Yayın Yapan ve Faydalanılan Gazeteler

Ahenk, 25 Mayıs 1335

Alemdar, 24 Mayıs 1335, Nu: 152-1462

Hâkimiyet-i Milliye, 9 Mayıs 1920, Nu: 28, Cilt 1

İkdam, 23 Haziran 1919 No 8036, 26 Haziran 1919 sayı 8039, 13 Haziran 1919 No.8041

İzmir'e Doğru, 27 Kasım 1919, Nu: 4, 27 Şubat 1920, Nu: 35, 7 Mart 1920, Nu: 39, 12 Mart 1920, No:41, 17 Mart 1920 Nu: 43

Köylü, 23 Mart 1335

T.C Resmi Gazete, 16 Temmuz 1938, Sayı:3961, Kanun Nu: 3527

Tercümanı Hakikat, 20 Mayıs 1919, Nu; 13734

Vakit, 21 Mayıs 1919, Nu: 562

Yeni Dünya

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖĞRENCİ ÖZGEÇMİŞ FORMU

Adı-Soyadı	Cengiz TOPTAŞ	T.C. Kimlik Numarası	15895468422
Lisans Öğrenimi	Sakarya Üniversitesi/Tarih	Doğum Yeri	Karşiyaka
Yüksek Lisans Öğrenimi	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Tarih Anabilim Dalı	Doğum Tarihi	10.03.1989

10.03.1989'da İzmir'in Karşiyaka ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Egekent İlköğretim okulunda, orta öğrenimini Şehit Çevik Ersin Temel İlköğretim okulunda Lise eğitimini de Teğmen Ali Rıza Akıncı Lisesinde tamamlamıştır. 2007 yılından Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Lisans eğitimine başlamış bu programdan 2011'de mezun olmuştur. Aynı yıl Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır. Bu program da ki eğitimine halen devam etmektedir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

ADRES : 6787 Sokak No:18 Daire:3 Aydınlıkevler Çiğli/İzmir

TELEFON :

GSM: 5386163351

E-Posta: nogay_han35@hotmail.com